

מס' תיק 13294/10-ג

משרד 10

מדינת ישראל

משרדי הממשלה

תעודת זהות 13294/10-ג

12/88 - 11/97

רשות ארכיון

13294/10-ג

R0005qww

2-108-7-6-2

03/01/2021 תאריך הדפסה

מחיר

מס' תיק מקורי

10

ה צ ע ה ל ח ל ט ה

מ ח ל י ט י ס :

- (1) הממשלה רושמת בפניה את הודעתו של מנהל רשות העתיקות כאמור במכתבו מיום י"א תמוז תשנ"ז (16.7.97), אל עוזר היועץ המשפטי לממשלה, מכתב המצורף להחלטה זו.
- (2) משרדי הממשלה, או מי מטעמם, לא יזמינו ביצוע חפירות הצלה בקברים עתיקים, אלא בהסכמת המחלקה לשירותי קבורה במשרד לענייני דתות. הזמנת ביצוע החפירות תיעשה מאת רשות העתיקות, או מאת גוף מדעי אחר שיתחייב לפעול בהתאם לאמור במכתבו של מנהל רשות העתיקות.
- (3) שרי הממשלה יעבירו החלטות ממשלה זו לתאגידים שהוקמו מכח חוקים שאותם שרים אחראים על ביצועם, וכן לחברות הממשלתיות שהשרים אחראים עליהן.
- (4) לשם ביצוע החלטה זו, ייקבע במשרדי הממשלה הנוגעים בדבר עובד שיהיה אחראי, בין היתר, על התיאום עם המחלקה לשירותי קבורה במשרד לענייני דתות מזה, ועם רשות העתיקות מזה, וכן על עיגון החלטה זו בהתקשרויות של המשרד, או מי מטעמו.
- (5) במגמה ליישם החלטה זו, בשינויים המחוייבים, גם לגבי חפירות שנמצאות כיום כבר בשלבי ביצוע, יבואו מזמיני החפירות מטעם משרדי הממשלה בדברים עם רשות העתיקות, בהסכמת המחלקה לשירותי קבורה במשרד לענייני דתות. רשות העתיקות מצידה, הודיעה כי, ככלל, תראה בהסדר זה כחל גם על הזמנות קיימות.
- (6) החלטה זו תיושם לתקופת ניסיון של ששה חודשים, שבמהלכה, ועם סיומה, יישקלו תיקונים לפי מה שיידרש.

(7) שר הפנים יבחן אפשרות להבטיח מניעת פגיעה בקברים עתיקים עוד בשלבי התכנון.

(8) הצוות הבינמשרדי בראשות נעם סולברג, עוזר היועץ המשפטי לממשלה, יוסיף וייבחן במהלך ביצוע החלטה זו, אפשרויות להרחבת תחולתה לחפירות שלא טופלו, או לא טופלו במלואן בהחלטה זו.

דברי הסבר

(1) בהחלטה מספר 2263 מיום כ"ט בסיון תשנ"ז (4.7.97) החליטה הממשלה להטיל על צוות בינמשרדי להגיש לאישור הממשלה הצעה בדבר סמכויות והרכב ועדה קבועה שתפעל בנושא קברים המתגלים בחפירות ארכיאולוגיות ועבודות תשתית שונות, או פתרון מוסכם אחר. הצוות סבור כי הקמת ועדה יכולה להיתקל בקשיים משפטיים ומעשיים, ולפיכך עשה לגיבוש הצעה מוסכמת אחרת.

(2) בבסיס ההצעה עקרונות שנקבעו בעבר, ניתן להם ביטוי בחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה מיום 22.7.94, והם תקפים גם כיום בשינויים המחויבים.

בזכרון דברים שנעשה באלול תשט"ו (9.55) בין שר החינוך והתרבות דאז, פרופ' בנציון דינור וסגן שר הדתות דאז, ד"ר ז' ורהפטיג, סוכם:

"א. יש לדאוג לכך שהטיפול בבתי העלמין ובקברות של יהודים, בעצמות מתים, לקוטס ופנויים, המתגלים אגב חפירות ארכיאולוגיות, צריך להיות בהתאם להלכה.

ב. ..."

בהחלטה מספר 243 של הממשלה מיום י"א בטבת תש"ל (28.12.69), נקבע כך:

"שר הדתות ושר החינוך והתרבות יבדקו את שאלת הטיפול בעצמות אדם המתגלות בחפירות ארכיאולוגיות, במגמה להגיע לידי נוהל מוסכם בדיון.

לא הגיעו לנוהל מוסכם כזה, יחזור הנושא לדיון
בממשלה".

בהתאם להחלטה זו, החליטו שרי הדתות והחינוך והתרבות, ביום ב' בתמוז תש"ל (6.7.70) לממש את זכרון הדברים הנ"ל, במספר שינויים. נקבע אז, בין היתר, הצורך להבטיח את אינטרס המחקר המדעי מחד, תוך הקפדה על כיבוד המסורת של הבאת עצמות יהודים לקבר ישראל, מאידך.

(3) הצוות חבינמשרדי סבור, כי הדרך המתאימה הינה לקבוע, לתקופת נסיון, הסדר, ולפיו רשות העתיקות תימנע מלחפור בקברים עתיקים במהלך חפירות הצלה לפי הזמנת המדינה, אלא אם נתבקשה לעשות כן, במפורש.

הכוונה היא לאפשר בדיקה מוקדמת, תוך היוועצות עם המשרד לענייני דתות, כדי לבחון האם ביצוע עבודות הפיתוח מחייב פינוי הקבר, או שניתן ליישם פתרונות אחרים. לפיכך, כדי להבטיח את הבדיקה המוקדמת, נקבע, לבד מן ההתחייבות שנטלה על עצמה רשות העתיקות, שמשרדי הממשלה, או מי מטעמם, לא יזמינו ביצוע חפירות הצלה בקברים עתיקים אלא בהסכמת המחלקה לשירותי קבורה במשרד לענייני דתות.

(4) בשל החידוש שבהסדר מוצע ליישמו לתקופת נסיון של ששה חודשים כדי לבחון את יעילותו, אם הוא מונע פגיעה בקברים, והאם אין ביישומו כדי לעכב פיתוח הארץ, ולשקול תיקונים ושינויים לפי הצורך.

מוצע עוד שמשרד הפנים ייבחן האפשרויות להבטיח מניעת פגיעה בקברים עתיקים במסגרת הליכי התכנון, ובכלל זה, ככל שהדבר ניתן, להעדיף אפשרות לייעד את השטח בו נמצא הקבר לשטח ציבורי פתוח (שצ"פ-שטח ירוק).

(5) נציג השר לענייני דתות, נציג שר החינוך, התרבות והספורט ומנכ"ל רשות העתיקות יעקבו ביחד אחר ביצוע ההסדר החדש על מנת שיוכלו ליישב יחדיו מחלוקות, כמו גם, לשפר את ההסדר.

הצוות הבינמשרדי בראשות נעם סולברג, עוזר בכיר ליועץ המשפטי לממשלה, יוסיף ויבחן האפשרויות להרחבת תחולתה של החלטה זו, כדי שלא תחול רק על הזמנת ביצוע חפירות מטעם המדינה.

מדובר בנסיון לתחילתה של דרך חדשה לשיתוף פעולה בסוגייה מורכבת וטעונה זו.

מצורפים 2 מכתביו של העוזר הבכיר ליועץ המשפטי לממשלה להבהרת הנקודות שנותרו במחלוקת.

מוגש על ידי שר המשפטים

י"א בתמוז התשנ"ז
16.07.97

משרד המשפטים
 בית היועץ המשפטי לממשלה
 ת"ד 250 ירושלים
 91004-586

16/07/97
 39809

רשות העתיקות
 משרד המנכ"ל

לכבוד
 מר נועם סולברג, עו"ד
 עוזר בכיר ליועץ המשפטי לממשלה
 משרד המשפטים
 ירושלים

שלום וברכה,

הנדון: קברים המתגלים במהלך חפירות הצלה

בהמשך לדיוני הצוות הבינמשרדי שהוקם על פי החלטת הממשלה מיום כ"ט סיוון תשנ"ז (4.7.97), מתכבדת בזאת רשות העתיקות להודיע על המדיניות אותה תפעיל רשות העתיקות לתקופת נסיון של ששה חודשים.

1. רשות העתיקות אינה יוזמת חפירות ארכיאולוגיות בקברים עתיקים.
2. בכל הנוגע לחפירות הצלה הנערכות בהזמנת המדינה, הרי שלמעט במקרים בהם ביקש זאת המזמין במפורש לא תחפור רשות העתיקות בקברים שהתגלו במהלך חפירות הצלה הנערכות על ידיה.
3. במקרה של גילוי קבר בשטח חפירה הנערכת כאמור, תודיע על כך הרשות למזמין החפירה עם הגילוי.
3. במקרים בהם ניפגע באקראי קבר במהלך ביצוע חפירות הצלה עבור המדינה תעשה רשות העתיקות כל מאמץ לאטום את הקבר ולמנוע פגיעה בו. במקרים בהם לא ניתן לאטום את הקבר תבצע הרשות חפירת הצלה מדעית בקבר בכפוף לאמור בחוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה מיום 22.7.94 תתעד את הממצאים ותוציא את העתיקות שבו, אך לא תפנה ממנו את העצמות. לאחר סיום חפירת ההצלה בקבר, תודיע הרשות למזמין החפירה על סיום חפירת ההצלה. כן, תמסור הרשות הודעה למשרד לענייני דתות על מנת שזה ינחה מה ייעשה בעצמות.
4. כל ההוצאות הנובעות מההמנעות מחפירת קבר, מהשמירה על קברים ואטימתם יחולו על המזמין.
5. על פי הממצאים והפעולות שבוצעו יודיע מנהל הרשות למזמין החפירה אם ניתן לבצע עבודות בשטח ובאלו תנאים.
6. תקוותי כי העקרונות המובאים במכתב זה יסייעו להבנת עמדת רשות העתיקות בנושא רגיש זה, ויצרו אווירה נוחה יותר כלפי רשות העתיקות בהקשר לחפירות ההצלה שהרשות מתבקשת לבצע עבור יזמים ומפתחים שונים.

ב ג/ך כ ה
 אמיר דרורי
 מנהל רשות העתיקות

משרד ראשי: ת"ד 586, ירושלים 91004, טל' 02-5602627, פקס' 02-5602628

משרד המנכ"ל: טל' 02-5602610, 02-5602603, פקס' 02-6288391

-5-

מדינת ישראל
משרד המשפטים
לשכת היועץ המשפטי לממשלה

ירושלים, ר' תמוז תשנ"ז
 11 יולי 1997

מס' ארכיב:
 מס' מכתב : 8602/97
(בתשובה נא לציין מספר מכתב)

אל: היועץ המשפטי לממשלה
 שר המשפטים

שלום רב,

הנדון: גילוי קברים עתיקים במהלך חפירות הצלה

בהחלטה מספר 2263 מיום כ"ט בסיון תשנ"ז (4.7.97) החליטה הממשלה -

"להטיל על צוות בינמשרדי להגיש לאישור הממשלה, בתוך 7 ימים, הצעה בדבר סמכויות והרכב הועדה הקבועה, או פתרון מוסכם אחר, בנושא קברים המתגלים בחפירות ארכיאולוגיות ועבודות תשתית שונות.

הצוות ירוכז על-ידי עוזר היועץ המשפטי לממשלה וחברים נוספים בו יהיו נציגי משרד החינוך, התרבות והספורט; המשרד לענייני דתות והרבנות הראשית ורשות העתיקות.

הצוות יוכל לבוא בדברים עם גורמים אחרים במערכת הממשלתית שיש להם ענין בנושא."

בהתאם להחלטה זו, דנו השבוע, הרב רפאל פרנק והרב זלמן קורן מהרבנות הראשית לישראל, הרב עו"ד חלל קולין מהמשרד לענייני דתות, מר שלמה פילבר ממשרד החינוך, התרבות והספורט, עורכי הדין יורם בר-סלע ותומר מוסקוביץ, המייצגים את רשות העתיקות, ואנוכי, באפשרות להגיע לפתרון מוסכם בסוגיה העומדת על הפרק.

-6-

בהתאם לסיפא להחלטת הממשלה הנ"ל, באנו בדברים גם עם נציגי משרדים אחרים, שיש להם עניין בנושא ושביקשו לומר את דברם, משרד הבינוי והשיכון, משרד המדע ומשרד התיירות, וכן רשות החברות הממשלתיות. כיוצא בזה, שוחחנו עם רבנים, ארכיאולוגים ופעילים אחרים בתחום זה, ונועצנו, חברי הצוות, איש איש, באנשי משרדו.

נראה, לכאורה, כי ההצעה להקים ועדה קבועה היא בעייתית: אם יינתנו לועדה זו סמכויות שיש בהן כדי לגרוע מסמכויותיו הסטטוטוריות של מנהל רשות העתיקות, יהא זה בלתי חוקי; אם לא יינתנו לועדה זו "שיניים", לא הועלנו כל-מאומה לפתרון תבעיה. זאת ועוד: הנסיון שנצבר בקשר לפתרון בעיות בסוגיה זו באמצעות ועדה, מלמד על כשלון צפוי. גם פרקטית, וגם משפטית, נראה שעדיף לחגיע לפתרון מוסכם אחר.

מכל מקום, מדובר בהצעה נסיונית שניתן יהיה לתקנה ולשפרה לפי הצורך בהתאם לתוצאות יישומה בשטח.

הצעתנו מצורפת, איפוא, בזה, על דרך של הצעה להחלטת ממשלה בלויית דברי הסבר. עודנו ממתנים להסכמתו של סגן שר הבינוי והשיכון, מ' פרוש.

להלן דברי רקע אחדים, שכדאי להביא לידיעת שרי הממשלה.

באופן פשטני ניתן לתאר את המחלוקת בסוגיה הנדונה, כך שצד אחד טוען כנגד חילול קברים; הצד האחר טוען כנגדו שדוקא אופן פעולתו-שלו שומר על כבוד המתים, ומבלעדי פעולותיו ייעצר פיתוח הארץ; והראשונים משיבים כי רוב-רובם של המקרים הבעייתיים ניתן לפתרון, ופיתוח הארץ יוכל להימשך בקצב מואץ גם תוך שמירת כבוד המתים על פי ההלכה.

ההצעה חמצורפת מבקשת להתמודד עם הטענות הנ"ל ולהעמיד למבחן, לתקופה של נסיון, תפיסה שונה מזו שהיתה נהוגה עד כה, ולפיה לא תחפור רשות העתיקות בקברים שהתגלו במהלך ביצוע חפירות הצלה הנערכות עבור המדינה, וזאת, למעט במקרים שנתבקשה לעשות כן במפורש על-ידי המדינה או מי מטעמה. המדינה, מצידה, תגרום לכך שלא תיעשה פנייה להזמנת ביצוע חפירות הצלה אלא לאחר תיאום עם המחלקה לשירותי קבורה במשרד לענייני דתות.

עצם ההסכמה של כל הנוגעים בדבר להצעה, אם זו אכן תושג, היא כשלעצמה, בשורה טובה, וניתן להביע תקווה זהירה להיווצרותם, עם הזמן, של דפוסי עבודה תוך שיתוף פעולה ואמון הדדי, הגם שאין ספק שעוד נשמע על אתרי מריבה, וסכסוכים קונקרטיים שצריך יהיה לפתור.

בהקשר זה, אציין, כי עלתה במחשבה גם אפשרות למינוי של רב לרשות העתיקות, על דעת הרבנות הראשית לישראל. בשלב זה נדחתה הצעה זו.

בצד הנימה האופטימית אבקש להדגיש את החשש המקנן, שמא יישום ההצעה יגרום לעיכוב בפיתוח הארץ. כל אימת שייתגלו קברים, יהא צורך בפעולה נמרצת ויעילה, וקבלת החלטות

- 7 -

מהירות בקשר לחלופות שעל הפרק. בכלל אלה, כמובן, החלטות שיתקבלו - במקרי הצורך - כדת וכדין, על פניו קברים. ואין זה מן הנמנעות, שכן הלכה פסוקה היא בשולחן ערוך (יו"ד שס"ד ה'), כי "קבר המזיק את הרבים כגון שהוא סמוך לדרך אפילו נקבר שם מדעת בעל השדה - מותר לפנותו..." (הדברים נכתבו, כמובן, על דרך האיזכור בלבד; מורי ההלכה הם שייפסקו בדבר).

להסדר המוצע יש השלכות ארגוניות ותקציביות. קשה לאמוד אותן, ולא עסקנו בכך בעבודת הצוות. אך מובן כי נדרשת הערכות ארגונית ותקציבית מתאימה.

לאחרונה הובעו חששות של ארכיאולוגים מפני קביעת הסדר שיפגע במחקר המדעי. חשוב להדגיש את שנקבע בחוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה מיום י"ד באב תשנ"ד (22.7.94), כי **עצמות אדם אינן עתיקה**. קביעה זו מבוססת, בין היתר, על ה"היסטוריה החקיקתית". כשהובאה הצעת חוק העתיקות לקריאה שנייה, הסתייג ח"כ י' אברמוביץ כלפי נוסח זה, באומרו:

"... אני מציע למחוק את המילה "אנתרופולוגיים" הנוגעת היתר לפגוע בקבריהם ובעצמותיהם של יהודים הקבורים במאות אתרים בכל הארץ בחסות ההיתר של בדיקות ארכיאולוגיות וכדומה... אין אנו יכולים להסכים לגישה שביסוד החוק המוצע המגדירה גם את השרידים האנתרופולוגיים כ"עתיקה".

[ד"כ 79 תשל"ז (2019)].

הסתייגותו זו של ח"כ אברמוביץ, נתקבלה, וכשהובאה הצעת החוק לקריאה שלישית, התבטא לגביה ח"כ א' ידלין, יו"ר ועדת החינוך והתרבות:

"הסתייגות זו משנה את המטרות המקוריות של החוק; היא משנה את הססטוס-קוו בתחום המחקר המדעי במדינה. היא פוגעת במחקר הארכיאולוגי, האנתרופולוגי והרפואי. אבל על-פי התקנון לא יכולנו להכניס שום שינוי בחוק... הכנסת צריכה להחליט עכשיו על-פי שיקול-דעתה אם לקבל את החוק או לדחותו."

[ד"כ 81 תשל"ח (1447)].

ולאחר שנתקבל החוק בקריאה שלישית, כינה אותו ח"כ מאיר פעיל בלשון מחאה: "חוק העצמות היבשות".

ועוד זאת יש לזכור, כתימוכין, כי "כבוד האדם אינו עניין לימי חייו של האדם בלבד, אלא גם לאחר שהלך לעולמו", וכי ערך היסוד של כבוד האדם שסעיף 4 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, מדבר בו, כולל גם את כבוד המת [ע"א 506/88 יעל שפר נ' מ"י פ"ד מח(1) 87]. כבוד המת תוחם גם את תחום התפרסותו של המחקר המדעי.

-8-

חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, וההסדר המוצע, אינם פוגעים במחקר המדעי, אלא רק מתווים דרך פעולה שהיא ביטוי מעשי לאיזון שקבע המחוקק בין כבוד המת למחקר המדעי. אין כאן שינוי סדרי בראשית אלא נסיון ליצור מודל שיאפשר שיתוף פעולה הולם בין הגורמים השונים, וזאת, כאמור, לפרק זמן נסיוני, כדי לבחנו במציאות בשטח.

בברכה,

נחמן סולברג
נעם סולברג, עו"ד

עוזר בכיר ליועץ המשפטי לממשלה

-9-

מדינת ישראל
משרד המשפטים
לשכת היועץ המשפטי לממשלה

ירושלים, י"א תמוז תשנ"ז
 16 יולי 1997

מס' ארכיב:
 מס' מכתב: 9025/97
(בתשובה נא לציין מספר מכתב)

אל: שר המשפטים

שלום רב,

הנדון: גילוי קברים עתיקים במהלך חפירות הצלה

בהמשך למכתבי מיום 11.7.97:

כפי שדיווחתי לך, היגענו בצוות הבינמשרדי לתמימות דעים כמעט מלאה, ולמעשה המתנו להסכמתו של סגן שר הבינוי והשיכון מ' פרוש, בעקבות הערות אחדות שהעיר בשעה שמלאכתנו כמעט הושלמה.

התכנסנו לישיבה אצל היועץ המשפטי לממשלה ביום ו' 11.7.97, והסברנו לסגן השר את ההיבטים המשפטיים של ההצעה שגיבשנו, ואת הקשיים שעומדים בפני מימוש מקצת התיקונים שביקש לשלב בהצעתנו. בעקבות הפגישה עם סגן השר פרוש שבנו ובחנו כל אותן נקודות שגוררו במחלוקת. שיפרנו את נוסח הצעת ההחלטה בכמה עניינים:

(א) משרדי הממשלה, או מי מטעמם, לא יזמינו ביצוע חפירות הצלה בקברים עתיקים אלא **בהסכמת** המחלקה לשירותי קבורה במשרד לענייני דתות. בכך נענו לשתי הערות של סגן השר פרוש: (1) איזכור מפורש של "המחלקה לשירותי קבורה", בשעה שלפני כן דובר על "המשרד לענייני דתות"; (2) בנוסח הקודם דיברנו על **תיאום** עם המשרד לענייני דתות. תיקנו עניין זה וקבענו שנדרשת **הסכמה**.

10-

(ב) גם בסעיף 5 להצעת ההחלטה שמדבר על חפירות שנמצאות כיום כבר בשלבי ביצוע, תיקנו את הצעת ההחלטה בשניים אלה: "הסכמה" במקום "תיאום", ו"המחלקה לשירותי קבורה במשרד לענייני דתות", במקום "המשרד לענייני דתות".

(ג) במקביל תיקט עניין זה גם בדברי ההסבר להצעת החוק, כמו גם שלושה תיקונים נוספים בדברי ההסבר, שסגן השר פירש סבר שהם טעונים תיקון.

(ד) קבענו שגם נציג שר החינוך, התרבות והספורט, בנוסף לנציג השר לענייני דתות ומנכ"ל רשות העתיקות יעקבו ביחד אחר ביצוע ההסדר החדש, על מנת שיוכלו לישיב יחדיו מחלוקות, כמו גם לשפר את ההסדר.

(ה) הסכמנו שהצוות הבינמשרדי בראשותי יוסיף ויבחן האפשרויות להרחבת תחולתו של ההסדר החדש כדי שלא יחול רק על הזמנת ביצוע חפירות מטעם המדינה.

(ו) סעיף 6 למכתבו של מנהל רשות העתיקות שדובר בו על מה שמאפשרת רשות העתיקות למשקיפים מטעם המשרד לענייני דתות, הושמט.

אלה עיקרי התיקונים בעקבות הערותיו של סגן השר פרוש.

נותרה עדיין מחלוקת בקשר לסעיף 3 למכתבו של מנהל רשות העתיקות. מנהל הרשות הודיע, כי במקרים בהם נפגע באקראי קבר במהלך ביצוע חפירות הצלה עבור המדינה, תעשה הרשות כל מאמץ לאטום את הקבר ולמנוע פגיעה בו. לדידו של סגן השר פרוש, בכל פגיעת אקראי שכזו, יש לאטום את הקבר. ניסינו לגרום לכך שיוסכם שבאותם מקרים של פגיעת אקראי בקבר ושעל אף כל המאמצים אין ניתן לאטמו - ומדובר, מן הסתם, במקרים מעטים - תתבצע חפירת ההצלה בהסכמת המחלקה לשירותי קבורה. מנהל רשות העתיקות לא מסכים לכך. לפי נסיונו, לדבריו, אין אפשרות מעשית לכך. גם היועץ המשפטי לממשלה שוחח ארוכות בעניין זה עם מנהל רשות העתיקות.

אם תימצא הדרך להסדיר עניין זה, נראה, לכאורה, שאפשר יהיה ליישם - לתקופת נסיון - את ההסדר שהיצענו.

בברכה,

נעם סולברג, עו"ד

עוזר בכיר ליועץ המשפטי לממשלה

העתק: היתוך המשפטי לממשלה
מזכיר הממשלה

01/05/96

- בלמ"ס -

לשכת המנהל הכללי

טופס מעקב והנחיה לטיפול

מס' שוטף: 12636

נתקבל ב-: 01/05/96

סדוק

מאת : הרב ישראל זיכרמן

אל : ראש הממשלה
לידיעת: צבי אלדרוטי

מתאריך: 18/04/96

הנדון: חילול קברים

לדעת
המנהל
לדעת
המנהל
לדעת
המנהל
28-5

הנחיות לטיפול ומעקב

הנחיה לטיפול:

להעביר ל- :

שלב הטיפול : בטיפול

למעקב ב- :

מ י ל ו ת מ פ ת ח

ה ע ר ו ת

בגמר הטיפול יש להחזיר את הטופס למרכז רישום הדואר

האגודה למניעת חילול קברים

Society for Prevention of Desecration of Graves

רח' הצבי 21 בני ברק ת.ד. 2190 ב"ב טל' 03-5793263 פקס' 03-5704470

בס"ד. 5.4.96

לכבוד
ראש הממשלה
מר שמעון פרס
קרית הממשלה
ירושלים

א.מ.נ.

א. ראשית, נביע בזאת את הוקרתנו להשתדלותו של ראש הממשלה, להפסקת התופעה המבישה של חילול קברים, הפוגעת בכבוד האדם, וברגשותיהם של רבבות יהודים בארץ ובעולם. אכן, הגיע הזמן שמדינת ישראל כמדינת חוק, תצטרף אל המדינות המתורבתות, האוסרות פגיעה בקברים, ומכבדות גם את זכויותיהם של המתים.

ב. ברם, החוק המוצע ע"י כבוד ראש הממשלה, לא רק שאיננו פותר את הבעיה, אלא שלדעת מומחים יש בו אף הרעה של המצב המשפטי דהיום, וכפי שהיטיב להסביר זאת ח"כ הרב אברהם רביץ במכתבו לראש הממשלה.

ג. ולעצם העניין, אין צורך בחוק חדש, אלא ביישום החוק הקיים !!!
חוק העונשין סעיף 172, קובע כי "הנוהג במת שלא בכבוד... או כשהוא יודע שהדבר עשוי לפגוע ברגשותיו של אדם או לבזות את דתו, דינו מאסר 3 שנים".
אין ספק שהרש קברים באמצעות טוריות וגרוזים, וריסוק השלדים לפירורים, הינו ביזוי המת האמור בחוק באופן הגרוע ביותר.
על מקרים אלו ודומיהם, הוגשו תביעות רבות במשטרה, אך עד עצם היום הזה, לא נחקר אף עבריין ! (ורק אלו שבאו למחות על ביזוי המת, ועל הזלזול המופנן בחוק, נעצרו ע"י המשטרה...)

ד. היועה"מ לממשלה בחוות דעתו (מתאריך י"ד באב תשנ"ד, 22.7.94) קבע כי "עצמות אדם אינן עתיקה", ולפיכך יש למסור את העצמות המתגלות לידי משרד הדתות לקבורה, והדבר צריך להתבצע "על אתר... בשטח ומיד" (כנאמר בחוה"ד הנ"ל).
בפועל, הוראה זו איננה מתקיימת. גם בנושא זה הוגשו תלונות למשטרה, ולא טופלו !
נוסף על כך, גם העצמות שנמסרו לקבורה ע"י מוזאון רוקפלר, היו ללא כל ציון של מקום הימצאן (על אף שבידיהם היו רישומים מדויקים!), על מנת שלא תהא אפשרות לדעת את מוצאו של הניפטר, ולתת לו את הכבוד הראוי לו.

ה. התיקון שיש לבצע בחוק, הוא תיקון לטעות שנפלה בשנת 1978, כאשר הוחלף סעיף 148 לפקודת החוק הפלילי, בסעיף 172 לחוק העונשין, ובחוק החדש התווספו המילים "שלא ברגשות", אשר לא הופיעו בפקודה המקורית. מילים אלו, אשר מקורן בטעות אנוש, מהוות פרצה בחוק אשר מנוצלת לרעה ע"י מחללי הקברים, ומקשה על העמדתם לדין.
בנידון זה פנתה בעבר "אתרא-קדישא" אל שרי המשפטים נסים (ב-1981) וליבאי (ינוי 93), אך למרות ההסכמה לעצם העניין, הטעות טרם תוקנה עד היום.

ו. יש להניח שגם אנשי רשות העתיקות אינם מעוניינים בדווקא לחלל קברים, ומלאכה זו בזויה גם בעיניהם, כפי

שהתבטאו בפנינו פעמים רבות.
(יצוין, כי ארכיאולוגים רבים, וביניהם מהמפורסמים בארץ, מסכימים עמנו שאין לפגוע בקברים).
מהו אם כן האינטרס, אשר בעבורו מוכנים הם למלאכה השפילה הזו?

לדעתנו שורש הבעיה נעוץ בשני מוקדים.

1. לא את העצמות מחפשים החופרים, שהרי אותן הם משליכים מיד (ובמקרה הטוב מוסרים לידי משרד הדתות), ורק חלק מזערי מהן נמסר למחקר האנטרופולוגי (שלא כחוק!), אלא את המטבעות והחפצים שהקדמונים נהגו להטמין בסמוך לקברים, ובשפה מקצועית "תכולת הקברים", ועבורם משליכים הם את המתים בבזיון מקבriהם. עתיקות אלו אשר ע"פ החוק שייכות לאוצר המדינה, מוצאות את דרכן לידי אספנים שונים בעולם, המשלמים הון עתק עבורם.

די לעלעל בדו"ח מבקר המדינה מס' 36 כדי לעמוד על היקף הבעיה - עמ' 440 - מבקר המדינה אמד "את מספר המטבעות שנתגלו בארץ ... מאות אלפים, רק מקצת מאלו מגיעות לאגף, ומהם רק מעטים מזוהים ונרשמים בספרי המלאי".

וליתר פירוט - בחפירות במצדה נמצאו 4,016 מטבעות, אך רק 5 הגיעו לאגף !!! בחפירות בממשית נחשפו 10.800 ורק 100 נמסרו. בהר הבית נתגלו 30,000 מטבעות ו-3 מטמונות זהב, ואף אחת לא הגיע לאגף העתיקות !!! בנוסף, יש את ארונות הקבורה (גלוסקמאות), שמחירן עשוי להגיע למאות אלפי ש"ח, וגם הן "מצאות את דרכן" לידים פרטיות, או למוזאונים ותערוכות בחו"ל. (לא מזמן דווח בעיתונות על "יצוא" של גלוסקמאות שהכילו גם שלדי אדם, לתערוכה בגרמניה!).

סביר איפוא להניח, שפיקוח משטרת על שוד העתיקות הגדול, ומיצוי הדין עם הגנבים, יסלק את הנגיעה האישית של מחללי הקברים תאבי הממון, ויועיל מאוד גם בנושא כאוב זה.

2. האינטרס השני חבוי תחת השם המתחסד "חפירות הצלה". (אגב, מונח זה איננו מופיע בחוק העתיקות).

רשות העתיקות לצורך הפרשת הקרקע לבניה, גובה מהיזמים והקבלנים סכומי עתק, המהווים 70% מתקציבה הכולל! תחת הכותרת של "חפירות הצלה".

נוצר מצב של ניגוד אינטרסים, בו רשות העתיקות הממשלתית, האמורה ליצג את הציבור בשימור עתיקות, לתעדן ולמנוע כל פגיעה בהן, נהפכה לנציגת היזמים, ומשמשת כ"קבלן לפינוי והרס עתיקות" עבורם, (ובמקרה שלנו אף ואנדלזים והרס קברים), ללא כל קשר לארכיאולוגיה והצלת עתיקות. יש להוסיף שבחפירות "ההצלה" המתבצעות בדרך כלל בחופזה, אין גם זמן לשמור על כבוד המת, כאן מתעסקים בכסף גדול, ולמי יש זמן לזוטות...

3. אנו פונים איפוא בזאת לכבודו, לדאוג ליישום חוק העונשין והעמדת פורעי החוק לדין, ולתקן את הטעות האמורה, וכמו כן ליישם את מסקנות דו"ח מבקר המדינה,

קרי - פיקוח על שוד העתיקות, וכן לדאוג לכך שהחפירות יבוקרו גם ע"י ארכיאולוגים מחוץ לרשות העתיקות, על מנת למנוע ניגוד אינטרסים.

בעיה נוספת הדורשת פתרון, היא העובדה שהארכיאולוגים אינם מאפשרים לנציגי משרד הדתות לפקח באתרים בהם מצויים קברים.

באשר לאיומים שהשמיעו השבוע רשות העתיקות, שלא ישחררו שטחים לבניה על מנת ליצור לחץ על הקבלנים, הרי שאיומים אלו מחזקים את הטענה הצודקת של בכירי הארכיאולוגים ונציגי האוניברסיטאות, ליטול את המונופול מידי רשות העתיקות, אשר מופקדת היום על ביצוע החפירה וגם על הפיקוח (על עצמה ...) ושיחרור השטח לבניה, דבר הנוגד כל סדרי משטר תקינים, ולהשאיר בידיה את הפיקוח בלבד.

נשמח להפגש עם כב' ראש הממשלה, כדי לשטוח בפניו את הסוגיה במלוא היקפה, ולהציע דרכי פעולה, כדי לפתור את הבעיה הכואבת.

בכבוד רב

הרב ישראל זיכרמן - יו"ר האגודה

איל פורת - דובר

העתקים: הרבנים הראשים לישראל שליט"א, שרי הממשלה, חברי הכנסת.

(20.2.94)
X

Handwritten signature or mark.

ירושלים, יד' באב חתשנ"ד
22 ביולי 1994

(37529)

תיקנו: 4-198

מ: 213

(בתשובה נא לצייין מס' תיקנו)

אל: שר המשטרה
שר החינוך, התרבות והספורט
חשר לעניני דתות

הנדון: מחלוקת חוק העתיקות, תשל"ח - 1978, על עצמות אדם

רקע

1. שר המשטרה, במכתבו מיום 19.4.94, ועו"ד חנח קלר (אורנשטיין), חיועצת
משפטית של משרד המשטרה, במכתבה מיום 26.6.94, בקשו את התייחסותי לחוות
דעתי מיום 25.1.93 של עו"ד אפרים יפהר, סגן בכיר ליועץ המשפטי של משרד
החינוך והתרבות, על פי חוות דעתי, עצמות אדם אינן "עתיקה" כמובנה בחוק
העתיקות, תשל"ח-1978 (להלן-החוק).
בחתייחס לקביעה זו, שאל שר המשטרה כדלקמן:

- (1) מה הנפקות ומה הדין החל על מנחלי חפירות מרגע שגילו במחלך
חפירה קיומן של עצמות אדם במקום ?
- (2) מי חגורס חמוסמך לקבוע כי בעצמות אדם חמדובר, במיוחד במקרה בו
נושא זה עצמו שנוי במחלוקת?

[טיוטת חוות הדעת חועברה לעיונם של מר שלמה גוברמן, משנה ליועץ המשפטי לממשלה (חקיקה), וגב' נילי ארז, מנהלת מחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, והם סמכו ידיחם עליה. גם רשות העתיקות נונקשה להתייחס לדברים, וכך נעשה בחוות דעתו של עו"ד יורם בר-סלע מיום 18.7.94. עיקרי הסיכום שבעמוד 10 לחוות דעתו של עו"ד בר-סלע עולים בקנה אחד עם חוות דעת זו, והכל כפי שיפורט להלן].

"עתיקה" מחי?

2. סעיף 1 לחוק מגדיר "עתיקה" כך:

- "(1) נכס, בין תלוש ובין מחובר, שנעשה בידי אדם לפני שנת 1700 לספירה הכללית, לרבות דבר שחוסף לו לאחר מכן והוא חלק בלתי נפרד ממנו;
- (2) נכס, כאמור בפסקה (1), שנעשה בידי אדם החל בשנת 1700 לספירה הכללית, והוא בעל ערך היסטורי וחדר חכריז שהוא עתיקה;
- (3) שרידים זואולוגיים ובוטניים מלפני שנת 1300 לספירה הכללית;"

עצמות אדם אינן "נכס... שנעשה בידי אדם", ועצמות אדם גם אינן "שרידים זואולוגיים". שרידים זואולוגיים חינם שרידים של בעלי חיים, ולא של בני אדם. [ודוק: "זואולוגיה" היא: "תורת החי, ענף במדעי הביולוגיה העוסק בידיעת בעלי החיים..."; "א' אבן שושן, המלון החדש, עמ' 336].

3. מן החסטרות החקיקתית שקדמה לחוק, אנו למדים על כוונה מפורשת להוציא עצמות אדם מגדרה של "עתיקה": בהצעת חוק העתיקות, תשל"ו-1976, כללה הגדרת עתיקה גם "שרידי גוף של אדם..". [ה"ח תשל"ו 1250, בעמוד 314]. בכך, הלכה הצעת

חוק בעקבות דבר החקיקה חקודם, פקודת העתיקות, שבה באו בגידרה של עתיקה - "שרידי אדם ובחמח...". בנוסח החוק, כפי שהתקבל לבסוף, לא נזכרו עוד שרידי אדם. זאת ועוד: בנוסח שחכינח ועדת החינוך ווהתרבות של הכנסת, הוחלפו הביטויים שבחצעת החוק, ל"שרידים זואולוגיים, אנטרופולוגיים ובוטניים". כשהובאח חצעת החוק לקריאה שניו הסתייג ח"כ י' אברמוביץ כלפי נוסח זה, באומרו:

"...אני מציע למחוק את המילה "אנטרופולוגיים" חנותת חיתר לפגוע בקבריחם ובעצמותיחם של יחודים הקבורים במאות אתרים בכל חארץ בחסות ההיתר של בדיקות ארכיאולוגיות וכדומח...אין אנו יכולים לחסכים לגישה שביסוד החוק המוצע חמגדירח גם את השרידים חאנטרופולוגיים כ"עתיקה". [ד"כ 79 תשל"ז 2019].

הסתייגותו זו של ח"כ אברמוביץ, נתקבלח, וכשהובאח חצעת החוק לקריאה שלישית, חתבטא לגביה ח"כ א' ידלין, יו"ר ועדת החינוך והתרבות:

"הסתייגות זו משנח את חמטרות חמקוריות של חחוק; היא משנח את חסטטוס-קו בתחום חמחקר חמדעי במדינח. היא פוגעת במחקר חארכיאולוגי, חאנטרופולוגי וחרפואי. אבל על-פי חחקנון לא יכולנו לחכגיס שום שינוי בחוק... הכנסת צריכח לחחליט עכשיו על-פי שיקול-דעתה אם לקבל את החוק או לדחותו" [ד"כ 81 תשל"ח 1447].

ולאחר שנתקבל החוק בקריאה שלישית, כינה אותו ח"כ מאיר פעיל בלשון מתאה:

"חוק חעצמות חיבשות".

4. הפועל חיוצא מן האמור, על-פי ההסטוריה החקיקתית, כמו גם על-פי לשון חחוק עצמו, וכפי שחיווה דעתו עו"ד יפהר, "עצמות אדם" אינן בגדר "עתיקה" כמובנה בחוק. כך סבר גם בשעתו, עו"ד שמואל דורנר ממשרדנו, בחוות דעת מיום 12.3.78, שעליח סמך את ידו ו"ר מישאל חשין, שהיה אז משנה ליועץ המשפטי לממשלח (ייעוץ).

ראוי לציין, כי עמדת רשות העתיקות, כפי שבאה לכיטוי בתצחירו של אמיר דרורי, מנהל הרשות, בבג"צ 6259/90, 6272, 5790 (בקשר לבניית מחלף הגבעה הצרפתית), היא שונה. אליבא דידם "כולל חביטוי עתיקה גם עצמות אדם". (סעיף 29 ח' לתצחיר). דברים דומים כתב עו"ד בר-סלע בחוות דעתו, אם כי, לסברתו, אין צורך להכריע בשאלה.

"מחטטי עצמות אדם עברייני חוק"

5. במכתבו מיום 7.3.94, ח"כ אבוהט רביץ מסיק מחוות דעתו של עו"ד א' יפהר, כי "מחטטי עצמות אדם", כלשונו, חס "עברייני חוק".

יש להניח, כי כוונתו היא לסעיף 172 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, שזו לשונו:

"חנכנס שלא ברשות למקום פולחן או קבורה או למקום שיוחד לצרכי לווית חמת או לשמירת עצמותיו של מת, או נוחג במת שלא בכבוד, או גורם הפרעה לאנשים שנתקחלו ללוויית המת, וחכל בכוונה לפגוע ברגשותיו של אדם או לבזות דתו, או כשהוא יודע שהדבר עשוי לפגוע ברגשותיו של אדם או לבזות דתו, דינו - מאסר שלוש שנים".

מסקנתו של ח"כ רביץ אינו מיוייקת: ביום 23.2.78 חיווה דעתו בענין דנן יונתן מישקיר, מנהל המדור למשפט פרטי במשרד החינוך וחתרבות כדלקמן:

"(א) אין חוצאת עצמות אדם מהגדרת "עתיקה" שבחוק העתיקות, תשל"ח-1978, מעלה או מורידה לענין חשש עבירה של ארכיאולוג החופר כדין על סעיף 148 לפח"פ;

(ב) אם עצם פתיחת הקברים, ליקוט העצמות ופינויין אל משרד חדתות כשלעצמם לא נחשבו בעבר כמעשה עבירה לפי סעיף 148 לפח"פ, אין כל סיבה לראות פעולות אלה כעבירה עתה, משנחקק חוק העתיקות".

העמדה הנ"ל התקבלה על דעתו של ד"ר מישאל חשין, אם כי ד"ר חשין סבר (מכתבו מיום 16.4.78) - "כי להמשך הטיפול ולטיכוס ראוי שתיעשה בדיקה "פרקליטותית" של סעיף 148 לפח"פ (סעי' 172 לחוק העונשין החדש)".

6. מימציאיה של אותה בדיקה "פרקליטותית", אם נעשתה, אינם מתועדים בתיקי משרדנו. עם זאת, כמסתבר, קיים נוהל לטיפול בעצמות אדם המתגלות בחפירות. על הנוהל אפרט לחלן. אך ראוי לציין כבר עתה, כי דומה שפעולה על פיו ובהתאם לו, מבטיחה אי-חבאה בפלילים ע"פ סעיף 172 לחוק העונשין, התשל"ז-1977, ולו מן הטעם שאין מתקיים חיסוד שברישא לסעיף: "חנכנס שלא ברשות למקום...קבורה".

חנוחל לגבי טיפול בעצמות אדם המתגלות בחפירות ארכיאולוגיות

7. מדובר בנוהל משכבר הימים, המעוגן בהחלטות ממשלה מס' 243 מיום י"ט בטבת תש"ל (28.12.69) [החלטת הממשלה וחנוחל מצורפים ומסומנים א']. עיקרו של הנוהל הוא לחבטיח את אינטרס המואף המדעי מחד, ולהקפיד על כיבוד המסורת של חבאת עצמות יהודים לקבר ישראל, מאידך. על פי החלטת הממשלה דלעיל, אומץ, במספר שינויים, זכרון דברים שנעשה עוד ביום 15.9.55 בין שר החינוך והתרבות דאז לבין סגן שר הדתות דאז, על פי אותו זכרון דברים הוקמה ועדה בין-משרדית שתפקידה היה לבצע את שטוכס. חיינו:

"לדאוג לכך שהטיפול בבתי העלמין ובקברות של יהודים, בעצמות מתים, ליקוטן ופינוין, המתגלים אגב חפירות ארכיאולוגיות, יהיה בהתאם לחלכה".

כך נתגבש הנוהל אשר לפיו פועלת רשות העתיקות עד לימינו אלה.

8. בתצהיר תשובה מאת מנהל חרשות בבג"צ 6259,5790/92, 6272 דלעיל, נאמר בסעיף 27, כך:

"(א)...בענין הטיפול בקברים העתיקים, פועלת חרשות על פי נוהלים שגובשו בראשיתם ע"י שרי החינוך וחדתות עוד בשנות החמישים, אושרו בשנת 1970 וחזרו והתאשרו לפני שנח בסיכום פגישת שני ערכי בהשתתפות מנכ"ל משרד החינוך וחדתות ומנכ"ל המשרד לענייני דתות... הנוהל שנקבע על ידי חרשות מחייב כבוד בטיפול בעצמות מתים, ואיסופן במיכלים קשיחים וכן מחייבים חם שימסרו העצמות, לשם קבורתן, לידי המשרד לענייני דתות.

(ב) כך נהגה רשות העתיקות בעבר וכך היא נוהגת בחוה..."

ובסעיף 9 לעיקרי הטיעון של חרשות באותה עתירה, ציין עו"ד י' בר-סלע, כי -

"...על פי נוהל זה נמסרות עצמות אדם, לאחר בדיקתן, למשרד לענייני דתות לצורך קבורתן."

הדברים מפורטים באריכות גם בחוות דעונו של עו"ד בר-סלע,

בפסק דינו באותה עתירה, לא נדרש בית המשפט העליון לבחינת טיבו של הנוהל,

אם כי, בהתייחס לנסיבות אותה פרשה, פסק בג"צ (בעמוד 4 לפסק הדין שלא פורסם):

"בחלטתו של חמנחל יש משום איזון ראוי בין צרכי מחקר הארכיאולוגי, צרכי האוכלוסיה ושיקולים הקשורים בכבוד האדם. עצמות האדם שיימצאו במערה זו יימסרו לקבורה למשרד הדתות, על-פי הנוהל חקיים בעניין זה."

9. דומה, איפוא, כי התשובה לשאלתו של שר המשטרה נעוצה באותו נוהל שהוא נוהג מושרש, מקובל ומופעל הלכה למעשה. לבד ממשך זמן קיומו של הנוהל, שהוכיח עצמו ב"שטח", ראוי לציין, כי הוא ראוי ליישום. בתצהיר התשובה של מנהל רשות העתיקות בבג"צ 6259, 5790, 6272/92 דלעיל, הורחבה היריעה על אודות פעולותיה של

הרשות במסגרת תפקידיה וטמכויותיה הסטוטוריות, ועל מומחיותה בתחום הנדון.
למעשה, מדובר במומחיות ייחודית ובלעדית.

בסעיף 22 לעיקרי חסיון של חרשות, נטען כי חרשות -

"...לא יזמח בשנים האחרונות כל חפירה ארכיאולוגית
במקום בו חסבירות להמצאות שרידי קבורה היא גבוהה.
כתוצאה מכך מתגלים שרידי קבורה אך ורק בחפירות חצלה,
ומטופלים תוך שמירה קפדנית על עצמות אדם".

ובחתייחסו לחפירות חצלה, הטביר מנהל חרשות בסעיף 20 לתצהירו, ועו"ד בר
סלע בחוות דעתו, כי מטבע הדברים, לפני תחילתה של החפירה, אין ניתן לדעת מה
סומנת בחובה אדמת האתר. רק לאחר סיום החפירה, וניתוח מימצאיה, ניתן לדעת אם
בעצמות אדם עסקינן, אם לאו. גם מכאן נלמדת חשיבות הפעולה על פי הנוהל דוקא,
בלא להקדים מאוחר למוקדם, ותוך כדי עשיית כל התיאומים הנדרשים, משעה שנתגלו
שרידי עצמות אדם.

10. המחלוקת המתוארת במכתבו מיום 23.6.94 של ניצב גבי לטט, מפקד מחוז ת"א,
בין רשות העתיקות לבין משרד הדתות צריכה לבוא על פתרונה בדל"ת אמותיו של
הנוהל. שני הצדדים לאותה מחלוקת מחוייבים על פיו. כך הדבר גם באשר למכתבו מיום
22.6.94 של מר זליג ברוורמן, מנהל המחלקה לשירותי קבורה במשרד לענייני דתות.
לפי דבריו של מר ברוורמן, חפירה ארכיאולוגית נעשית במגדל העמק באופן, "שכרוך
בחילול קברות ועצמות אדם, נעשה ללא תאום עם הח"מ, האחראי על נושא הקבורה
במשרד".

כללם של דברים:

11. המטרון הראוי, שעוגן בראשיתו בהחלטת ממשלה, וחוא נוהג מזה עשרות בשנים, הוא להמשיך ולנהוג בכל אתר ואתר על פי חנוהל. על המשטרה להירתם לעניין זה בחתאם למצבת כוח האדם שלה ושאר משימותיה. על המשטרה למנוע הפרעה לחפירות המתבצעות על-פי הוראות הנוהל ובהתאם לרשיון שניתן מאת מנהל רשות העתיקות.

וזאת ראוי להבחיר: חנוהל קדט לחוק, ומשנחקק החוק שוב אין באים, כאמור, "עצמות אדם" בגידרה של "עתיקה". ואולם, הנוהל, לא עבר מן העולט, ודומה ש"רוח" החוק נוחח חימנו. שכן, סעיף 29(ג) לחוק קובע לאמר:

"לענין אתר עתיקות המשמש לצורך דתי או מוקדש לתכלית דתית, לא יתן חמנחל אישור לחפירה או לאחת הפעולות חמנויות בסעיף קטן (א) אלא באישור ועדת חשרים המורכבת מחשר כיושב ראש, שר הזתות ושר המשפטים".

מכאן, שחנוהל אינו אלא מעין-היקש (ובדיעבד) מן ההסדר הסטטוטורי לגבי "אתר עתיקות המשמש לצורך דתי או מוקדש לתכלית דתית", לאתרי עתיקות אחרים, אשר על כן, ככל שחנוהל עולה בקנה אחד עם הוראות החוק, יש לדבוק בו. עניינו של "המחקר המדעי" האמור בנוהל הוא בקביעה, אם בעצמות אדם עסקינן, אם לאו.

12. ובהתייחס במישרין לשאלתו של שר חמטרה: "מרגע שגילו במהלך חפירה קיומן של עצמות אדם", כלשון שאלת השר, יש למסרן לאנשי המשרד לענייני דתות, קביעה אם מדובר בעצמות אדם, יכולה להיעשות בדרך כלל על אתר (תרתי משמע: בשטח ומייד), וכך, במידת האפשר, ראוי לעשות. באותם מקרים שאין ניתן לעשות כן בשטח, כשנדרשת מדידה, בדיקה מעבדתית, וכיוצא באלה פעולות לצורך קביעה, אם מדובר בשרידי עצמות

היצמדות להוראות הנוהל, היא איפוא, התשובה המשפטית (והמעשית) לשאלותיו של
שר המשטרה.

ג ב ר כ ה,

מ' בן-יאיר

העתק: המפכ"ל
מנחל רשות התיק

החלטה מס. 243 של הממשלה מיום 28.12.69.

עצמות אדם המתגלות בחפירות

"243.

מחליטים:

שר הדתות ושר החינוך והתרבות יבדקו את שאלת הטיפול בעצמות אדם המתגלות בחפירות ארכיאולוגיות, במגמה להגיע לידי נוהל מוסכם בנדון.

לא הגיעו לנהל מוסכם כזה, יחזור הנושא לדיון בממשלה."

מזכירות הממשלה

שמור

החלטה מס. 243 של הממשלה מיום 28.12.69.

עצמות אדם המתגלות בחפירות

"243.

מחליטים:

שר הדתות ושר החינוך והתרבות יבדקו את שאלת הטיפול
בעצמות אדם המתגלות בחפירות ארכיאולוגיות, במגמה
להגיע לידי נוהל מוסכם בנדון.

לא הגיעו לנוהל מוסכם כזה, יחזור הנושא לדיון
בממשלה."

N

מחלקת הממשלה

שמור

החלטה מס. 243 של הממשלה מ-28.12.69

28.12.69

עצמות אדם המתגלות בחפירות

"243"

מחליטים:

שר חדשות ושר החינוך והתרבות יבדקו את שאלת הטיפול
בעצמות אדם המתגלות בחפירות ארכיאולוגיות, במגמה
לחגיע לידי נוהל מוסכם בנדון.

לא הגיעו לניוהל מוסכם בזה, יתזור הנושא לדיון
בממשלה."

מוכירות חממסלה

ירוסלים, ח' באלול תש"ל
9 בספטמבר 1970

סמך
(62)

אל : חברי הממסלה

מאת: סגן מזכיר הממחלה

הבדון: עצמות אדם המתגלות בחפירות

בהחלטתה מס. 245 מיום י"ט בשנת תש"ל (28.12.69) הטילה הממסלה על שר הדתות ועל שר החינוך-והתרבות לבדוק את הטיפול בעצמות אדם המתגלות בחפירות ארכיאולוגיות, בסגמה להגיע לידי נוהל מוסכם בבדון.

בישיבה אשר נחקיטה ביום ג' בתמוז תש"ל (6.7.70) החליטו שרי הדתות והחינוך-והתרבות לסמך את זכרון-הדברים אשר סוכם בין שר החינוך-והתרבות לשעבר. פרופ' גו-צדיון דינור, וסגן שר הדתות לשעבר, ז. ורהפטיג, ביום י"ט באלול תשס"ו (6.9.55) וביום כ"ח באלול תשס"ו (15.9.55), המצורף כזה, בסיוכיים הבאים:

(א) בסעיף ב' של זכרון-הדברים, הדין בהקמת ועדה בינמשרדית, במקום בציג משרד החוץ, אשר הודיע כי אין לו ענין בנושא, יבוא בציג משרד המשפטים.

בראשות הועדה יעמוד מנהל אגף העתיקות במסדר החינוך והתרבות.

(ב) מנהל אגף העתיקות במסדר החינוך והתרבות יביא לידיעת הועדה הבינמשרדית כל המידע המתייחס לאמור בסעיף א' של זכרון-הדברים. הועדה הבינמשרדית תבסס את איגורס המחקר המדעי מחד, ותקפיד על כינון המסורת של הבאת עצמות יהודים לקבר ישראל מאידך.

(ג) עם חום המחקר המדעי יובאו עצמות היהודים לידי משרד הדתות, לעבודה במקום שיוקבע על-ידי הועדה הבינמשרדית.

הכיכום דלפיל יהווה כחידה נוהל לגבי סיפול בעצמות אדם המתגלות בחפירות ארכיאולוגיות.

ב ב ר כ ה

מיכאל בנ-דוד

1 3/87

מדינת ישראל

משרד החינוך והתרבות

מנהל הכללי

כ"ה, כ"ה בטבת חשנ"ב
1 בינואר 1992

990

סיכום פגישה כלשכת המנהל הכללי
מיום כ"ה בטבת חשנ"ב (1.1.92)

הנדון: טיפול בקברי קדמונים וסכנות עצמותיהם

משתתפים:

משרד החינוך והתרבות: מר זכולון אורלב, המנהל הכללי, מ"מ יו"ר רשות העתיקות
(רשות העתיקות) מר אמיר דרורי, מנהל רשות העתיקות

מר יוסף זיאס, רשות העתיקות, אנתרופולוג
מר משה ארד, רשות העתיקות, יועץ משפטי
מר עמוס קלונר, רשות העתיקות, מנהל האנף למחקר מדעי
מר עמיהוד בהט, עוזר המנהל הכללי

המשרד לענייני דתות: מר שלמה בקיס, המנהל הכללי
מר פנחס אליאב, יועץ שר הדתות ליחסים בינ"ל
הרב זליב ברוורמן, מנהל ענף ענייני קבורה

הרבנות הראשית לישראל: הרב אהוד נהלי, מ"מ מנהל הרבנות הראשית

1. חפירות בהר הצופים

א. מנהל רשות העתיקות דיווח כי העבודה בהר הצופים נעשתה בשבת ע"י עובדים שאינם יהודים. מנכ"ל המשרד ביקש להמנע מכך בעתיד.

ב. מנהל רשות העתיקות דיווח כי הרשות מסרה את 22 עצמות הקדמונים לידי מר אלדד מהחברה קדישא של ירושלים, עפ"י הנוהל הקבוע עם משרד הדתות.

2. נוהל טיפול בקברי קדמונים וסכנות עצמותיהם

א. מנהל רשות העתיקות והאנתרופולוג מסרו כי הרשות אינה פוגעת בעצמות קדמונים, הטיפול נעשה בק חיצונית (כמו: מדידה, צילום וכו'). עצמות קדמונים אינם נמסרים למעבדות ובדיקות מחוץ לרשות.

ב. מנהל רשות העתיקות מסר כי הרשות אינה יוזמת חפירות בקברי קדמונים. הטיפול בכך נעשה רק במסגרת חפירות הצלה.

ג. המשתתפים שבים ומאשרים את ההסדר הקיים בין רשות העתיקות למשרד הדתות בקשר לנוהל טיפול בקברות ועצמות קדמונים.

זכרון דברים

הערה

מפגישות ושיחות בין-שר החינוך והתרבות פרופ' בנציון וינור
וסגן שר הרוח מר ז. ורהפטיג בימים י"ט באלול (6.9.55) וביום כ"ח
באלול חש"ו (15.9.55) סוכס:

א. יש לדאוג לכך שהספול בבחי העלמין ובקברות של יהודים,
בעצמות כחיים, לקוסס ופנויים, המחנלים אגב חפירות ארכיאולוגיות,
צריך להיות בהתאם להלכה.

ב. לשם בצוע הדבר חוקס ועדה ביוכשרדית שתהיה מורכבת מנציגי
משרד החינוך והתרבות משרד הדתות וכשרד החוץ.

-----מדינת ישראל-----

משרד החינוך והנוער

עצמות קדמונים שנתגלו, ימסרו על-פי הסדר זה, מרשות העתיקות למשרד החינוך והנוער
בהקדם האפשרי בנוהל הקבוע.

ד. סוכם שהרבנות הראשית תמנה יועץ מטעמה, שיהיה זמין לביקורים דחופים באתרי
עתיקות על-פי הזמנת הרשות, היועץ יוכל לבדוק במקום את הנעיות הסתעוררות במקרה
של המצאות קברים יהודיים, והרשות תהיה מוכנה ככל האפשר להתחשב כעצותיו.

רשם: עמיהוד בהט
תפוצה: המשתתפים

קדמונים

הרב איתן איזמן

הרבנות הראשית לישראל

THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

בס"ד, ח' סיון תשנ"ב

10-נב-513

סיכום ישיבה בנושא עצמות וקברים בחפירות ארכיאולוגיות

מיום ב' סיון תשנ"ב

משתתפים: הרב איתן איזמן - מנכ"ל הרה"ר לישראל.

מר זבולון אורלב - מנכ"ל משרד החינוך.

מר אמיר דרורי - מנכ"ל רשות העתיקות

ד"ר רודולף כהן - משנה למנכ"ל רשות העתיקות

מר פנחס אליהב - לשכת שר הדתות

מר יהודי קינר - משרד החוץ

✓ הרב זליג ברוורמן - מח' קבורה

נעדר: מר זאב רוזנברג - סמנכ"ל בכיר לשירותים דתיים. שוהה בחו"ל.

הרב איתן איזמן:

הקדמה: המצב כפי שמתואר הוא גרוע. בחו"ל מציגים את אמיר דרורי כשודד קברים כשתמונתו מתנוססת בבתי כנסת. הם תכננו הפגנה ל-50,000 איש. אנו לא יודעים בדיוק מה המצב, שר הדתות ומשרד החוץ בקשו שהרה"ר תכנס לתמונה.

מר זבולון אורלב:

אני מחלק דברי לשלשה חלקים: הר הצופים, היחס לעתיד, היחס לחרדים.
1. בקשר להר הצופים - למיטב הכרתי כל העצמות נמסרו לקבורה יהודית. הם תובעים גם את הגלוסקאות ואלו לא נמסרים לקבורה ולא נמסרו מעולם.

2. רשות העתיקות הודיעה שמשיקוליה אינה יוזמת חפירות קברים וכל הבעיות נובעות מחפירות הצלה ע"י חפירות משרד השיכון שבונה שכונות ומגלה קברים.

הרב איתן איזמן
מנכ"ל הרבנות הראשית לישראל

על-פי החוקה אשר
חוקקת תל-זהב
אשר יאמרו על
העם

DIRECTOR GENERAL
MINISTRY OF RELIGIOUS AFFAIRS
JERUSALEM-ISRAEL

המנהל הכללי

משרד לעניני דתות

בס"ד

סיכום דיון בענין טיפול בעצמות קדמונים
בחפירות ארכיאולוגיות
מיום ג' בטבת תשמ"ט (12.12.88)

השתתפו: מר זבולון אורלב, המנהל הכללי
הרב איתן איזמן, מנהל הרבנות הראשית
מר זאב רוזנברג, סמנכ"ל
הרב זליג ברוורמן, מנהל ענף לעניני קבורה

א. מר אמיר דדורי, מנהל אגף העתיקות והמוזיאונים במשרד החינוך והתרבות פנה ביום י"ג בכסלו התשמ"ט (22 בנובמבר 1988) וביקש הודעה מוסמכת מהמנכ"ל, מי הגורם המוסמך לטפל בעצמות קדמונים שהתגלו בחפירות ארכיאולוגיות.

ב. נערך דיון ממצה וסוכם כי הרב זליג ברוורמן (טלפונים בירושלים 222054 - משרד, 380003 - בית) ירכז את פניות הארכיאולוגיות בנושא זה ויפעיל בהסכמת מנהל הרבנות הראשית צוותות לזיהוי הבעיה, ההחלטה ההלכתית המקובלת על הרבנים הראשיים לישראל, והטיפול בקבורה.

ג. הרב איתן איזמן יקיים דיון עם הרבנים הראשיים לישראל, על מנת להקים את הצוותות, ואישורם הכולל להסדר במסמך זה. תשובה תינתן למנכ"ל תוך שבועיים.

ד. הצוותות יועסקו בחוזה מיוחד עפ"י שעות בפועל + הסדרי ניידות ע"י המשרד.

ה. בכל מקרה נדרש ינפקו הרב-איתן איזמן והרב זליג ברוורמן אישור בחתימתם המשותפת, המסמך את הצוות להיות המטפלים הרשמיים מטעם הרבנות הראשית לישראל ומשרד הדתות (מצ"ב דוגמת אישור).

ר ש ס: זבולון אורלב
המנהל הכללי

תפוצה: המשתתפים

065

מח א"מ
245938
מח א"מ
798118

יחידת
המסמכים
למנהל
הרבנות

הרבנות הראשית לישראל THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

הרב רביץ הבטיח שמשרד השיכון יסתלק משטח שנמצאו בו קברים, אבל משרד השיכון אינו עומד בזה.

הוסכם עם רשות העתיקות שהיא תהיה בקשר עם הרה"ר למרות שלא התחייבו לקבל החלטותיה. המצב החוקי שהתקיימה הזאת אינה מחויבת ע"פ החוק.

משרד הדתות ערער על סכום זה והודיע שאין לגעת בקברים בשום מצב. לדעתי במצב החוקי הקיים זה לא ניתן להשגה. יש לנסות את הסדור שהרה"ר תגיע למקום ותתן פתרון מעשי לכל בעיה.

3. עם החרדים לא נראה לי שאפשר להגיע להסדר. הם רוצים לנגח כל הזמן. נראה לי כי אתרא קדישא איננה מעוניינת בהסדר. יש להגיע להסדר רק עם הרשויות הממלכיות.

הרב איתן איזמן:

יש החלטת רה"ר שלפני שמבצעים טיפול כל שהוא בין אם זה חפירה יזומה או שזה טיפול הצלה יש להתייעץ עם הרה"ר או הרבנות המקומית.

מר אמיר דרורי:

צריך תגובה מהירה של יום. גם אני במצוקה. החוק לטובת החופרים. אם הם ידרשו ממני להתחיל לחפור בקברים, החוק מאפשר להם. לכן המצב הקיים שלא יוזמים חפירה בקברים אלא חפירות הצלה בלבד הוא מצב טוב.

הרב זליג ברוורמן:

אמיר דרורי טוען שהוא צריך לחפור ולא יכול לחכות. צריך להגיע להסכם שהרה"ר תמצא דרך לשנות את החוק. אחרת לא נגיע להסכמים אני מעיד שהמצב חמור מאוד. לרה"ר נודע רק שבוע שבועיים לאחר המעשה.

הרב איתן איזמן:

יש מצב שבו אין פתרון מיד. יש ללמוד את הנושא ולהעביר לרבנים לפתרון.

על מי החזירה
החוק על המסמכים
אשר יאבדו לך
העמדה

הרבנות הראשית לישראל THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

מר אמיר דרורי:

הם מפתיעים ביחס לחפירות. היום יש כ-200 חפירות והם מתיחסים לאחוז קטן בלבד.

מר פנחס אליהב:

יש רצון לבדוק את הנושא עם הרה"ר לישראל. ננסה תקופה מסוימת מתוך רצון טוב. השר שאקי סומך ידו על הרה"ר ומנכ"ל הרה"ר שיקח את האחריות עליו.

מר יהודי קינר:

ממעטים ביחס ההרסני של ההפגנות בחו"ל צריך לדאוג שלא יהיה חילול השם בהפגנות.

מר זבולון אורלב:

צריך שנציג הרה"ר יפעיל את המנגנון ויש לפנות למשרד השיכון שיכנס לתמונה.

סיכום:

אמיר דרורי יפנה בכל בעיה שמתעוררת בשטח למנכ"ל הרה"ר לישראל. הרה"ר תצא עם אנשים שלה לשטח ותתן פתרון לבעיות החלתיות. הערות: מר זבולון אורלב והרב איתן איזמן אם העניין לא יסודר יש לפנות לחקיקה.

העתקים: כב' הרבנים הראשיים לישראל.

פרופ' אבנר חי שאקי - שר הדתות.

מר שלמה בקיש - מנכ"ל משרד הדתות

לכל המשתתפים.

יחידת טכניק
לעקב
והדפוס לישראל

קל"ט התורה אשר
ידיד של המסכת
אשר יאסח לו
תנעמו

בס"ד

המשרד לענייני דתות
 ענף ענייני קבורה
 רחוב יפו 30
 ירושלים
 טלפון : 222054

הרבנות הראשית לישראל
 היכל שלמה
 ירושלים
 טלפון : 245938

א י ש ו ר

הננו מסמיכים את ----- לייצג את
 הרבנות הראשית לישראל, וענף ענייני קבורה במשרד לענייני דתות
 ולפעול בענייני קבורת עצמות אדם שהתגלו בחפירות ארכיאולוגיות
 באתר-----

בכבוד רב, . . .

הרב זליג כרוזרמן
 מנהל ענף ענייני קבורה
 המשרד לענייני דתות

הרב איתן איזמן
 מנהל הרבנות הראשית

066

מנהל האגף

משרד לענייני דתות
אגף ארגונים ומוסדות

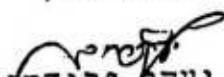
ב"ה, ל' בסיוון תשמ"ט
2 ביולי 1989

לכבוד
הרב זליג ברוורמן
הממונה על הקבורה
כאן

שלום רב!

המוכ"ל מבקש כי תיידע את הרב איתן אייזמן, מנהל הרבנות הראשית לישראל במצ"ב, וכי תבקשו ליצור קשר בדחיפות עם מנהל אגף העתיקות במשרד החינוך והתרבות, כפי שסוכם.

בכבוד רב,

יעקב פרידמן
מנהל האגף

DIRECTOR GENERAL
MINISTRY OF RELIGIOUS AFFAIRS
JERUSALEM-ISRAEL

המנהל הכללי

משרד לענייני דתות

בס"ד ח' בסיון תשמ"ט
11 ביוני 1989

לכבוד
מר אמיר דרורי
מנהל אגף העתיקות והמוזיאונים
ירושלים

שלום רב,

הנדון: טיפול בעצמות קדמונים

אך לפני חודשים ספורים הגענו להסדר בנושא הנדון.

צר לי שאני מקבל משוב מהשטח לפיו אין האגף מקיים את התיאום שסוכם. הדיווח שקבלתי מתייחס לחפירות במקומות הבאים: הכניסה לעבדון, שכונת אפקה, עכו, משכן הכנסת, ליד פארק הירדן, רח' קבוץ גלויות, ג'ת.

אין אני בקיא בלוח הזמנים של החפירות הנ"ל ויתכן כי קדמו להסדר.

מאתר וכולנו נמצאים ונבחנו תחת "זכוכית מגדלת" אודה לך אם תנחה את החופרים להקפיד על ההסדר.

בכבוד רב

יבולון אורלב
המנהל הכללי

העתק: הרב איתן אייזמן - מנהל הרבנות הראשית
✓ הרב זליג ברוורמן - מנהל ענף קבורה

DIRECTOR GENERAL
MINISTRY OF RELIGIOUS AFFAIRS
JERUSALEM—ISRAEL

המנהל הכללי

משרד לעניני דתות

ב"ה, ט' באייר תשמ"ט
14 בחאי 1989

אל: מר זליג ברוורמן, מנהל ענף ענייני קבורה

שלום רב,

הנדון: טיפול בעצמות קדמונים - אגף העתיקות

קבלתי מזכרך הפרטי. לדעתי אין כאן עניינים פרטיים.

אוכל לטפל בנושא בכל החריפות אם וכאשר אקבל מחך - כדברייך "הם חופרים בכל מקום ומקום, מוציאים עצמות אדם מקבריהם בלי שום הודעה/מוקדמת או מאוחרת לא אלי ולא לרב איזמן" - פירוט המקומות ותאריך ביצוע העבודה, כמו "כ רצוי לפרט שם החופר.

אינני יכול לפנות אליהם בטענה כללית, סתמית ללא כל ביסוס של שם מקום, שם החופר ותאריך החפירה.

אין לי כל התנגדות ש"אתרא קדישא" תסייע לך בהכנת הרשימה.

בכבודי,
זבולון איזמן
המנהל הכללי

DIRECTOR GENERAL
MINISTRY OF RELIGIOUS AFFAIRS
JERUSALEM-ISRAEL

המנהל הכללי

משרד לעניני דתות

ב"ה, ה' בטבת תשמ"ט
13 בדצמבר 1988

לכבוד
מר אמיר דרורי
מנהל אנף העתיקות
משרד החינוך והתרבות
ת.ד. 586
ירושלים 91 004

שלום רב,

הנדון: טיפול בעצמות קדמונים
מכתבך מיום י"ג בכסלו התשמ"ט (22.11.88)

- א. מצ"ב סיכום דיון בניהול, לעיוןך וידיעתך.
- ב. עד לקבלת הודעה חדשה והחלטה סופית של הרבנים הראשיים לישראל יופעלו סעיפים ג', ה' לאלתר.
- ג. מכתב זה מבטל את האישורים הקודמים בנדון.

בכבוד רב,

זבולון אורלב
המנהל הכללי

העתק: הרב איתן איזמן, מנהל הרבנות הראשית
הרב זליג ברוורמן, מנהל ענף לעניני קבורה

בזכירות הממשלה

ירושלים, ה' באלול תש"ל
9 בספטמבר 1970

ס ו ר
(62)

אל : חברי הממשלה

מאת: סגן מזכיר הממשלה

הנדון: עצמות אדם המגלות בחפירות

בהחלטה מס. 243 מיום י"ט בשנת תש"ל (28.12.69) הטילה הממשלה על שר הדתות ועל שר החינוך-והתרבות לבדוק את הטיפול בעצמות אדם המגלות בחפירות ארכיאולוגיות, נסמכה להגיש ליוזי נוהל מוסכם בנדון.

בישיבה אשר בחקירה ביום ב' בתמוז תש"ל (6.7.70) החליטו שרי הדתות והחינוך-והתרבות לסמס את זכרון-הדברים אשר סוכס בין שר החינוך-והתרבות לשעבר. פרוץ בן-צדיק דיוור, וסגן שר הדתות לשעבר, ד. ורהפטיג, ביום י"ט באלול תשס"ו (6.9.55) וביום כ"ח באלול תשס"ו (15.9.55), המעורף בזה, בסינויים הבאים:

(א) בסעיף ב' של זכרון-הדברים, הרו בהקמת ועדה בינמסרדית, במקום נציג משרד החוץ, אשר הוריע כי אין לו ענין בנושא, יבוא נציג משרד הספשים.

בראשות הועדה יעמוד מנהל אגף העתיקות במסרד החינוך והתרבות.

(ב) מנהל אגף העתיקות במסרד החינוך והתרבות יבוא לידיעת הועדה הבינמסרדית כל הסודע העתיחות לאשור בסעיף א' של זכרון-הדברים. הועדה הבינמסרדית תבסיה את איגמרס המחקר המדעי מהד, דחקפיד על כייבוד המסורת של הבאת עצמות יהודים לקבר ישראל מאידך.

(ג) עם חום המחקר המדעי יובאו עצמות היהודים ליוזי משרד הדתות, לעבודה במקום שיוקבע על-ידי הועדה הבינמסרדית.

הסיכום דלפיל והורה בתחיד נוהל לגבי טיפול בעצמות אדם המגלות בחפירות ארכיאולוגיות.

ב ב ר כ ה

מיכאל ביר

מדינת ישראל

משרד החינוך והתרבות

המנהל הכללי

ב"ה, כ"ה בטבת חשנ"ב
1 בינואר 1992סיכום פגישה בלשכה המנהל הכללי
מיום כ"ה בטבת חשנ"ב (1.1.92)הנדון: טיפול בקברי קדמונים וסכנות עצמותיהם

משתתפים:

משרד החינוך והתרבות: מר זכרון אורלכ, המנהל הכללי, מ"מ יו"ר רשות העתיקות
(רשות העתיקות)

מר אמיר דרורי, מנהל רשות העתיקות

מר יוסף זיאס, רשות העתיקות, אנתרופולוג

מר משה ארד, רשות העתיקות, יועץ משפטי

מר עמוס קלוזר, רשות העתיקות, מנהל האגף למחקר מדעי

מר עמיהוד בהט, עוזר המנהל הכללי

המשרד לענייני דתות:

מר שלמה נקיש, המנהל הכללי

מר פנחס אליאב, יועץ שר הדתות ליחסים בין"ל

הרב זליג כרוורמן, מנהל ענף ענייני קבורה

הרבנות הראשית לישראל: הרב אהוד נהלי, מ"מ מנהל הרבנות הראשית

חפירות כהר הצופים

א. מנהל רשות העתיקות דיווח כי העבודה כהר הצופים נעשתה בשבת ע"י עובדים שאינם יהודים. מנכ"ל המשרד ביקש להמנע בכך בעתיד.

ב. מנהל רשות העתיקות דיווח כי הרשות מסרה את כל עצמות הקדמונים לידי מר אלדד מרחבה קדישא של ירושלים, עפ"י הגוהל הקבוע עם משרד הדתות.2. נוהל טיפול בקברי קדמונים וסכנות עצמותיהם

א. מנהל רשות העתיקות והאנתרופולוג מסרו כי הרשות אינה פוגעת בעצמות קדמונים, הטיפול נעשה רק חיצונית (כמו: מדידה, צילום זכדי). עצמות קדמונים אינם נמסרים למעבדות ובדיקות מחוץ לרשות.

ב. מנהל רשות העתיקות מסר כי הרשות אינה יוזמת חפירות בקברי קדמונים. הטיפול בכך נעשה רק במסגרת חפירות הצלה.

ג. המשתתפים שכנים ומאזרים את ההסדר הקיים בין רשות העתיקות למשרד הדתות בקשר לנוהל טיפול בקברות ועצמות קדמונים.

זכרון דברים

העתק

מפגישות ושיחות בין-שר החינוך והתרבות פרופ' בנציון דינור
וכנן שר הדתות בר ז. ורהפטיג בימים י"ט באלול (6.9.55) וביום כ"ח
באלול תשנ"ו (15.9.55) טובים:

א. יש לדאוג לבך שהספול בבחי העלכין ובקורות של יהודים,
בעצמות מתים, לקוסם ופנויים, המחנלים אגב חפירות ארכיאולוגיות,
צריך להיות בהתאם להלכה.

ב. לשם בצוע הדבר חוקם ועדה כינכשרדית שחיה כורכת מנציגי
משרד החינוך והתרבות משרד הדתות ומשרד החוץ.

מדינת ישראל

משרד החינוך והתרבות

עצמות קדמונים שנהגלו, ימסרו על-פי הסדר זה, מרשות העתיקות למשרד החינוך והתרבות
בהקדם האפשרי בנוהל הקבוע.

ד. סוכס שהרבנות הראשית המנה יועץ מטעמה, שיהיה זמין לביקורים דחופים באתרי
עתיקות על-פי הזמנת הרשות, היועץ יוכל לבדוק במקום את הנעיות המתעוררות כמקרה
של המצאות קברים יהודיים, והרשות תהיה מוכנה ככל האפשר להתחשב בעצותיו.

רשם: עמיהוד בהט
תפוצה: המסתתפים

קדמונים

ELIYAHU BAKSHI-DORON

RISHON-LEZION CHIEF RABBI OF ISRAEL

אליהו בקשי-דורון
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

ב"ה, כ"ז אב תשנ"ד
17-840/נ"ד

ל"י	כ"ז
וי"ל	ל
0.5 - 08 - 1994	
37/88	
4-12	

לכבוד
ראש הממשלה - ושר הדתות
מר יצחק רבין הי"ו
קרית הממשלה
ירושלים
כבוד ראש הממשלה,

הנדון: החפירות במודיעין

לאחר ביקור באתר החפירות במודיעין, ובדיקת השטח ע"י מפת הבינוי באיזור, בטוחני שעם רצון טוב אפשר להגיע להסדר שהעיר מודיעין תבנה בקרוב, מבלי לפגוע בקברים, ומבלי לעורר מחלוקת ופגיעה בצבור רחב הרגיש לנושא.

באזור הבניה במודיעין מסומנים תשעה מקומות בהם יש מערות קבורה, (באזור תיתורא עוד חמשה מקומות). שטח המערות הוא מטרים ספורים בלבד, כמו כן חלק מהמערות מסומן על שטח ירוק שאינו מיועד לבניה.

בשטח המיועד לבניה אפשר לבנות על המגרש חוץ משטח המערה, או לאטום ולבודד את המערה ולבנות עליה ע"י הוראות שינתנו לקבלנים.

שתי מערות קבורה הנמצאות בשטח בריכות המים, בהם כנראה צריכים לחפור בעומק גם להם ניתן למצוא פתרון, כך שאין הכרח להרוס את הקברים כדי לבנות את העיר.

יש לציין שמערות הקבורה שהם סלע המחלוקת מהוות חלק מזערי מתוך השטח כולו, ועל מגרשים פרטיים בלבד.

כיון שהשטח אינו מוכר, ויש אפשרות סבירה שימצאו במקום עוד מספר קברים בודדים, סוכם שהחפירות באיזור יעשו בנוכחות איש משרד הדתות, ואם ימצאו קברים יטופל בהם כדלעיל.

ELIYAHU BAKSHI-DORON
RISHON-LEZION CHIEF RABBI OF ISRAEL

אליהו בקשי-דורון
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

באשר לטיפול במערות הקבורה, אין מניעה לחפור ולערוך בדיקות ארכיאולוגיות במערות, (למעט שטח הקברים עצמם). בתנאי שהקברים ישומרו ולא יפגעו, ואם ימצאו עצמות, יקבע המקום כקבר ויאטם במקומו.
החפירות הארכיאולוגיות במערות לבדיקת הממצאים תעשה מתוך הבנה, ובנוכחות אנשי משרד הדתות שישמרו על קדושת הקברים.
ההסדרים המוצעים הם על דעת אנשי האתרא קדישא, בתנאי שהמסוכס ישמר כראוי.

לאור הדברים, אבקש לאשר הכסקת החפירות במקומות הנ"ל, ולהתחשב בצבור רחב בעולם היהודי כולו. הכואב את חילול הקברים, כמו כן יש לזכור שההחלטה לחלל קברים ולפנותם ממקומם במדינת ישראל, תביא לכך שבעולם כולו לא יתחשבו בדרישות הקהילות היהודיות לשמור על בתי עלמין עתיקים, כגון: קהיר, אמסטרדם, המבורג, מקסיקו ועוד. וילמדו מהחלטת ממשלת ישראל שאין לכבד בתי קברות יהודים ח"ו.

באשר למניעת מחלוקת מיותרת הפגנות ומלחמות בנושא, נראה לי שנוכח לבדוק היטב את החוק בנושא, ולהבהיר או לתקן שקבר אינו עתיקה. קבר הוא מקום קדוש שאין לחללו, כפי שהדבר קבוע בחוק במדינות המתוקנות.
ואין חשש שחוק זה ימנע מבניה, משום שבמסגרת ההלכה ניתן למצוא פתרון אפילו לבתי קברות שלמים, כפי שהדבר בוצע בטבריה ובגבעה הצרפתית.

בטוחני שהרגישות לנושא תביא להחלטה נבונה, נחמאת והשלום אהבו.

בכבוד רב,

א. הילל נ/ו
אליהו בקשי-דורון
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

העתקים: לנוגעים בדבר.

מזכירות הממשלה

שמור

החלטה מס. 243 של הממשלה מיום 28.12.69.

"243.

עצמות אדם המתגלות בחפירות

מחליטים:

שר הדתות ושר החינוך והתרבות יבדקו את שאלת הטיפול
בעצמות אדם המתגלות בחפירות ארכיאולוגיות, במגמה
להגיע לידי נוהל מוסכם בנדון.

לא הגיעו לנוהל מוסכם כזה, יחזור הנושא לדיון
בממשלה."

מזכירות הבבסלה

ירוסלים, ח' באלול תש"ל
9 בספטמבר 1970

ס מ ר
(62)

אל : חברי המסלה

מאת: סגן מזכיר הממחלה

הבדון : עצמות אדם המתגלות בחפירות

בהחלטתה מס. 243 מיום י"ס נמנית תש"ל (28.12.69) הסילה המסלה על סר הדתות ופלי שר החינוך-והתרבות לבדוק את החיפול בעצמות אדם המתגלות בחפירות ארכיאולוגיות, כמגמה להגיע לידי נוהל מוסכם בבדון.

בישיבה אשר נחקימה ביום ב' בתמוז תש"ל (6.7.70) החליטו סרי הדתות והחינוך-והתרבות לממש את זכרון-הדברים אשר סוכס בין סר החינוך-והתרבות לשעבר, פרופ' כו-צדיון דינור, וסגן סר הדתות לשעבר, ז. ורהפטיג, ביוט י"ס באלול תשס"ו (6.9.55) וביום כ"ח באלול תשס"ו (15.9.55), המצורף בזו, בסיבויים הבאים:

(א) בסעיף ב' סל זכרון-הדברים, הדו בהקמת ועדה בינמסרדית, במקום נציג מסרד החוץ, אשר הודיע כי אין לו ענין בנושא, יכוא נציג מסרד המשפטים.

בראסות הועדה יעמוד מנהל אגף העתיקות במסרד החינוך והתרבות.

(ב) מנהל אגף העתיקות במסרד החינוך והתרבות יביא לידיעת הועדה הבינמסרדית כל המידע המתייחס לאמור בסעיף א' סל זכרון-הדברים. הועדה הבינמסרדית תבטיח את אינשרס המחקר המדעי מחד, ותקפיד על כיבוד המסורת של הבאת עצמות יהודים לקבר ישראל מאיור.

(ג) כס תום המחקר המדעי יוכאו עצמות היהודים לידי מסרד הדתות, לקבורה במקום סייקבע על-ידי הועדה הבינמסרדית.

הניכוס דלציל יהווה בתחיל נוהל לגבי טיפול בעצמות אדם הסתגלות בחפירות ארכיאולוגיות.

ב ב ר כ ה

חיראל ניר

נ"ה ירושלים, כ"ד באייר תשכ"ט

12 בסאי 1969

אל: כר החינוך

בשנת תשס"ו (1955) קיימתי מספר פגישות עם
כר החינוך דאז פרופ' בן-ציון דינור בענין עצמות
יהודים הסחגלות בחירות ארכיאולוגיות. בעקבות
השיחות נהגם זכרון דברים שצוטט ר"ב.

הוערה הבין-משורית. הייתה צריכה לקום ככוח
סעיף כ' של זכרון דברים זה - לא זעלה לבעשה.
בבנתיים השגברו הרבה עצמות בחירות השונות כפי
סכילה זאת גם דו"ח האוניברסיטה העברית שצלוכו
ר"ב.

זכצטן, איסוף, למנות את נציגך בועדה. כנציגי
הריני להנה את ד"ר ה.ו. כהנא, כנכ"ל שרדית.

ב ב ר כ ה

ו. ורהפטיב

א ע ת ק

ז כ ר ו ז ד ב ר י ס

ספטיסות וסיחות בין כר החינוך והתרבות
פרופ' בן-ציון דינור וסגן כר הדמות כר
ז. ורהפטיב בימים יס' בעלול (6.9.65)
וביום כח' בעלול, תשכ"ז (16.9.1965)

ס ו ב ח:

א. יס לראוב לכך שהסיפול בבתי העלסין ובקברות.
סל יהודים, בעצמות כמים, ליקוסן וסינוסין.
הסתבלים חבב הסירות גרכיאולוגיות, צריך
להיות בהתאם להלכה.

ב. לסם ביצוע הדבר חוקס ועדה בינסרדית סתהיה
סורכת סנציגי סטר החינוך והתרבות, סטר
הדתות וסטר החוק.

תוצאות: ←

הסכם - סלול - סלול

DIRECTOR GENERAL
MINISTRY OF RELIGIOUS AFFAIRS
JERUSALEM-ISRAEL

המנהל הכללי

משרד לעניני דתות

בס"ד

סיכום דיון בענין טיפול בעצמות קדמונים
בחפירות ארכיאולוגיות
מיום ג' בטבת תשמ"ט (12.12.88)

השתתפו: מר זבולון אורלב, המנהל הכללי
הרב איתן איזמן, מנהל הרבנות הראשית
מר זאב רוזנברג, סמנכ"ל
הרב זליג ברוורמן, מנהל ענף לעניני קבורה

א. מר אמיר דרורי, מנהל אנף העתיקות והמוזיאונים במשרד החינוך והתרבות פנה ביום י"ג בכסלו התשמ"ט (22 בנובמבר 1988) וביקש הודעה מוסמכת מהמנכ"ל מי הגורם המוסמך לטפל בעצמות קדמונים שהתגלו בחפירות ארכיאולוגיות.

ב. נערך דיון ממצה וסוכם כי הרב זליג ברוורמן (טלפונים בירושלים 222054 - משרד, 380003 - בית) ירכז את פניות הארכיאולוגיות בנושא זה ויפעיל בהסכמת מנהל הרבנות הראשית צוותות לזיהוי הבעיה, ההחלטה ההלכתית המקובלת על הרבנים הראשיים לישראל, והטיפול בקבורה.

ג. הרב איתן איזמן יקיים דיון עם הרבנים הראשיים לישראל, על מנת להקים את הצוותות, ואישורם הכולל להסדר במסמך זה. תשובה תינתן למנכ"ל תוך שבועיים.

ד. הצוותות יועסקו בחוזה מיוחד עפ"י שעות בפועל + הסדרי ניידות ע"י המשרד.

ה. בכל מקרה נדרש ינפקו הרב. איתן איזמן והרב זליג ברוורמן אישור בחתימתם המשותפת, המסמך את הצוות להיות המטפלים הרשמיים מטעם הרבנות הראשית לישראל ומשרד הדתות (מצ"ב דוגמת אישור).

ר ש ס: זבולון אורלב
המנהל הכללי

תפוצה: המשתתפים

065

המ"מ אישור
245938
798118
המ"מ אישור

חסד

היה אייר תשנ"ו

אב

מר אריז בן-אורי
רב שומונים.

בזה התמנה אשר ביקשת. (או כשונק: פרשת).

ואמנא התמנה סלח נא אם אומר שכמי שחזק במנאמר אלו,
דברים שנעשו בגלוי, לא יבי הפועלים מנחו של המימסד,
ואזיניהם של רבים שראו אכאבו על כיוון עצמות אבותיהם,
לא אכלו להשתתף בהתנגשותם של אנשי "חזקת-ישראל" צבאי, על אלהותם
שפגמו קצת בסכנת נפשות.
נצטת הם נוצים לנצל את המבצע לבתמנה, בתור אישון להתיי
להם אהרוס את מה שצור נותק.
אנא מודים אן על מאמציהן.
בכבוד רב
דוד מיכאל שלימד

כמו כן הני מלך בזה גם מנכחו של שטרו האיש
ש היו המסמכים המלה אלה בקרון. [ס דינר]
הפסוקים המסמכים והמסמכים בקרן אחר נתינת
ביטול כי חוט דמי היו המסמכים המלה - נתינת
- אך פניה של מלך [ע כי במסמך המכונה
המסמכים אחרים נוספים כמו חק דמי וסמך המלה]

אלה המכונה מלך כקדמון:
מלך המלך "חולה יעקב" במסמך בן שמו מתחילה מתינת
המלך המלך המלך את המלך וצו או צו [דינר]
המלך המלך.

אם ניתן היתר כזה ובאופן זה היתר המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך

מסמכים המכונה - אחרים המלך המלך המלך
מלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך

מסמכים המכונה המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך

המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך

מסמכים המכונה המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך
המלך המלך המלך המלך המלך המלך המלך

רבי לבלע פון א יאגע אינאויסאם תבואה כבי
חולה יאגע.

הסוד נאמן א"ה הי"ד אל שנים נפיל
ואל לה אמרתי הקור וזה, מסכמת ההגדה
המפיעה כלשה תמלית ~~בפנימיות העולם~~
א הסוכה תמל וצא צו.

ותהי א כה המצב המדויק מלוי בספר
האלו, באומי: יוצא היסוד היסוד
קבוע.

ישי א כן: רשם המפיע מוכר אצור
הרוב מפת פפר מראש האורג ושרש
לאלף המלה גבורה אחובה, המכילה
פונט וצא א אמרתי הפנים
~~אברהם~~

המפיע בחובות האו יבוא כי ארצה המפיע
כך נחם א פאר קט רחמי היום
א יא אלפס ארצה אומה בל'א, קמה, ופואה,
מרחצאות לפי

הנה, באומי סוד ארצה יא ציוני א מחד
קבורה וקבוע. בידי סוד כמע האן
אכע קמ נפ. שמו שמו - יא ציוני בורח
א מחד פורה נכע - לקוה ביה שר
באומי: מפור בלפניו ובהי ח' רביתו
לקוה ביה שר, ואלף תאגיד ואומי לפי

א כה המע האן - ~~אומי~~ בתור "כפר"
בית המלחם - המכין אומי-ה בורח
המפיע אלף שומתי ב' כפר ופוע אלפי
מגע מלפס

ובאומי אן ארצה המפיע מספן כמל - ואומי
יא מור אמון תצא מופיע בקדון יא

ידי היום השבוע, אמשלה.

ובכן, לא דובע נלמי ישר, אמר קדי, הלא
החשבו אתה - לא היה לי קומץ אחד
בשם מקום מסוים, אולי תחשי - הניח לו
א יבי קומע אינטרסנט - שש בקומו הא -
והשם א לא מאומה נותנו אג הדן א
ק. [ולא אפש כחזר].

אפי, חג נח סלדניק שש כע אג חוב
במ היום השש, אמשלה אג, נס
כש במחשבו שטי תפרי כי ברוי הדבר
שפתיק קבוע - אמרה בהחלט. וט ~~השם~~
הסמך תפס קבוע בלזוי - אזה רשור החדור

לפי היה מקם אגליז אונכיוולח השלם
נצלמה אפי. בקרש תלזו אגם מהפאה - כאלה
הם ~~בז~~ בואי בקרואה א קומי תלפיה

~~אגליז~~ הולצנש מרשע החפץ ואמריקו תלפיו
אל, לאם בסתה כי המוחש - אגליז אג תפיו
הם "קומע גאוש" ~~הוא~~ ואל ים אגליז
אל, האונכיוולח תלפניה.

ואלס אג אשה כאלו המוחש ~~הוא~~ תפיו
הם אשה שחפץ תפיו אגם - אגליז אג
תפיו. וזה קומי תלפיה. ~~הוא~~ ומוקד
א ק במחפץ תפיו תפיו תפיו תפיו
תפיו תפיו א היום השש א תפיו
תפיו תפיו תפיו.

אלס בן. הוירק תפיו, הוירק תפיו תפיו
אונכיוולח תפיו תפיו תפיו תפיו
הי הוירק תפיו תפיו תפיו תפיו
תפיו תפיו תפיו תפיו תפיו תפיו
תפיו תפיו תפיו תפיו תפיו תפיו
תפיו תפיו תפיו תפיו תפיו תפיו

משרד ראש הממשלה חיועץ המשפטי

ירושלים, י"ט באדר התשנ"ו
10 במרץ 1996

תיק: 4

לכבוד
מר אברהם וייצמן
רח' בית שמאי 8
בני ברק

שלום רב,

חפירות ארכיאולוגיות במערות קבורה חנדון:
מכתבך לראח"מ ולאבי גיל מנחל לשכת ראח"מ
מיום 13.2.96 ומיום 28.2.96

תלונותיך ומכתבך אודות חילולי קברי חשמונאים בחפירות ארכיאולוגיות ברתבי
זאריץ, ובאחרונה במחלף בן שמן, הועברו לטיפול.

לבקשת ראש הממשלה מתקיימים באחרונה דיונים עם כל הגורמים הפועלים בתחום זה
בהתייעצות עם רבנים גדולי תורה, במטרה לגבש נחלים מסודרים בנושא זה על פי
חוות דעתו של חיועץ המשפטי לממשלה ומתוך הכבוד הראוי לקברי ישראל ולקברים
בכלל, ואנו תקווה שאכן נצליח.

כמו כן לבקשת ראש הממשלה ביקר מנכ"ל משרד ראש הממשלה מר צבי אלדרוטי יחד עם
מר ישראל ליפל, עוזר שר הפנים, מר מושח לוי, יו"ר חברת כביש חוצה ישראל, מר
יהודה כחן מנכ"ל חברת כביש חוצה ישראל, הרב דוד שמידל יו"ר אתרא קדישא,
והרב שמואל רבינוביץ רב המקומות הקדושים ביום פורים דמוקפין באתר מחלף בן
שמן.

ביקור סוכם כי מחנדסי כביש חוצה ישראל יעשו מאמץ למצוא פתרון חנדסי בכדי
למנוע אפשרות פגיעה בקברים.

ב ב ר כ ה

שרה בן שאול (ויס), עו"ד
עוזר ראשי חיועץ המשפטי

מדינת ישראל
משרד המשפטים
לשכת היועץ המשפטי לממשלה

ירושלים, ה' באלול התשנ"ד
12 באוגוסט 1994

(39475)
תיקנו: 232/93/14; 4-198
מ: 514
(בתשובה נא לציין מס' תיקנו)

לכבוד
מר אברהם ויצמן
רח' בית שמאי 8
בני ברק

א.נ.

הנדון: (א) תחולת חוק העתיקות, תשל"ח-1978, על עצמות אדם
(ב) טענה בדבר גניבת עתיקות - דו"ח מבקר המדינה מס' 36 ו-38
מכתבין מיום 13.22.5.94; 29.30.6.94; 3.10.14.27.28.7.94
ומיום 3.8.94 ונספחיהם (כולל קלסר מסמכים)

היועץ המשפטי לממשלה עיין במכתבין הנ"ל וביקשני להשיבך בשתי הסוגיות
שבנדון.

... (א) מצורפת בזאת חוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה.
המידע העובדתי והטענות המשפטיות שבמכתבין על אודות חפירות
ארכיאולוגיות והפגיעה בעצמות מתים, כל אלה עמדו בפני היועץ המשפטי
לממשלה עובר למתן חוות דעתו. גם מכתבין שלאחר מתן חוות הדעת הובאו
לעיונו של היועץ המשפטי לממשלה.

היועץ המשפטי לממשלה סבור כי בחוות דעתו יש מענה הולם לטענותיך, ומכל
מקום, המצב המשפטי בסוגיה הוא זה שבחוות הדעת האמורה.

רח' צלאח א-דין 29 ת.ד. 1087 ירושלים מיקוד 91010 טלפון 708525 פקס 02-708727

- 2 -

(ב) היועץ המשפטי לממשלה עיין בחומר שבתיקנו על אודות הממצאים, החמורים כשלעצמם, שנקבעו בדוחו"ת מבקר המדינה מס' 36 ו-38, לגבי העלמות עתיקות רבות ממוסדות ממשלתיים וציבוריים; הענקת רשיונות הפירה לחוקרים שלא מילאו את חובותיהם; אי-רישום עתיקות בספרי המלאי; מתן רשות לביצוע הפירות הצלה שלא לצורך; גניבת עתיקות, ועוד כמפורט בהרחבה בדו"ח מבקר המדינה. היועץ המשפטי לממשלה בחן את טענותיך בענין זה וביקשני להשיבך כי גם הוא רואה, כקודמו, בחומרה, את אי-הסדרים כמפורט בדו"חות מבקר המדינה.

עם זאת, סבור היועץ המשפטי לממשלה, גם זאת כקודמו, כי הדרך להתמודד עם אי-הסדרים אינה במישור הפלילי, אלא במישור המינהל והביקורת.

היועץ המשפטי לממשלה ביקש מאת היועץ המשפטי למבקר המדינה להודיענו אם נתקבלה הצעת היועץ המשפטי לממשלה הקודם לערוך ביקורת נוספת בענין זה. היועץ המשפטי לממשלה המליץ, מכל מקום, כי כזאת ייעשה.

בברכת שנה טובה,

(אברהם ויצמן)
נועם סולברג עו"ד
עוזר מיוחד ליועץ המשפטי לממשלה

תמל 13131

סרק יא' - דרכים ומעברים חקלאיים:

מיקום סופי של מעברים חקלאיים ודרכים חקלאיות ייקבע בתכניות העבודה לביצוע תוך תיאום מלא עם הרשויות המסמכות.

סרק יב' - מסמכי התכנון ההנדסי המפורט לביצוע:

א. הצוות המלווה יקיים בקרה ומעקב אחר התכנון המפורט של הדרך ויעמיד לנגד עיניו, בין שיקוליו, קיום מנחים תכנוניים וסביבתיים במקומות ובתנאים שיימצא כי ניתן להגביר את ההשלכות החיוביות של הדרך ולשער את הפגיעות ממנה בטשאים הבאים:

1. אופטימיזציה - בדרך ובמבני הדרך - בניצול משאבי הקרקע ובשילוב מערכות תשתית.

2. מיתור מפגעי הנוף ומתן אפשרות לשיקום טפי;

3. התייחסות למפגעי רעש וזיהום אוויר מן הכביש;

4. שימוש באמצעים הנדסיים, לרבות שילוב קירות תמך בסוללות, קטעי גישור ואמות דרך, אמצעים לטיפול טפי ופתרונות להפחתת מפגעי רעש.

ב. מסמכי התכנון ההנדסי המפורט לביצוע לכל קטעי הדרך יועברו לצוות המלווה למסירת הערותיו טרם תחילת הביצוע.

ג. ההוראות הטובות מתסקיר ההשפעה על הסביבה ומסמכי הביצוע יהיו חלק בלתי נפרד מהוראות התכנית על פי קביעת הצוות המלווה ולאחר קבלת חוות דעת המשרד לאיכות הסביבה.

ד. מסמכי הביצוע למניעת מפגעים סביבתיים טעונים אישור הצוות המלווה ולא יוחל בביצוע העבודה לפי תכנית זו אלא לאחר שניתן אישור הצוות. סטייה מהוראות מסמך ביצוע שאושר דינה כדיון אי קיום ההוראות תכנית זו.

מסמך הביצוע יוכן לכל קטע של ביצוע הדרך על כל שלביו. תחילת ביצוע התכנית מותנית, בטסף לתנאי הקבועים בסעיף 261 (ד) לחוק במתן הודעה בכתב זמן סביר לפני מועד תחילת העבודה ליוזם התכנית ולנציגו בצוות המלווה. פיקוח על ביצוע ייעשה במתכונת שתאושר על ידי הצוות המלווה ועל פי הנחיותיו. המפקח רשאי בכל עת מתחילת הביצוע להיכנס לשטח התכנית ולפקח על העבודות הקשורות למסמכי הביצוע המפקח ידווח לצוות על כל סטייה בביצוע ממסמכי הביצוע וכל מחלוקת בין המבצע למפקח תובא להכרעת הצוות.

ה. מסמכים ותסקירים:

לקטעי הדרך לאזור מל כפר דניאל ייערך מסמך אקוסטי.

המסמך יכלול הוראות בתשריט ובמלל בדבר ביצוע אמצעים שמטרתם מניעה והפחתה של מפגעי רעש לאורך תוואי הדרך והמחלפים, על פי יעודי הקרקע הקיימים והמאושרים בעת התכנון המפורט ועל פי תנאי השטח הקיימים.

האמצעים למניעה והפחתה של מפגעי רעש יבוצעו על סמך בדיקות רעש מעודכנות שיתבססו על תחזיות תנועה ל-10 שנים.

המסמך יוכן בשיתוף שומחה לאקוסטיקה ואדריכל נוף בתיאום עם הצוות המלווה ובפיקוחו. ההוראות האקוסטיות יהיו על פי התקנות למניעת רעש מדרכים או בהתאם להנחיות המשרד לאיכות הסביבה.

1. ביצוע האמצעים שמטרתם מניעת והפחתה של מפגעי רעש לאורך תוואי הדרך והמחלפים, עי"י ייעודי ושימושי הקרקע הקיימים בתכניות מאושרות או מופקדות במעד אישור התכנית, יבוצעו באחריות מגיש התכנית ובמימנו.

2. תיאום משמכי התכנון ההנדסי המפורט לביצוע.

3. לפני ביצוע כל עבודה בשטח יתואמו התכניות ההנדסיות עם רשות הניקוז הרלוונטית.

4. שינויים בקיום קיימים של מים, גז, ביוב, דלק ותקשורת יבוצעו בתיאום עם הרשויות המוסמכות, המפקדות על קו התשתית.

5. קווי חשמל ועמודי חשמל קיימים, הכלולים בתחום התכנית יאובטחו בהתאם לדרישות חברת החשמל לישראל בע"מ (להלן: חח"י), ואלה מהם שיהיה צורך להעתיקם מתחום הדרך יועתקו למקומם החדש לאחר תיאום עם חח"י. לפני ביצוע יפנו מבצעי התכנית אל חח"י לשם תיאום וקבלת הוראות בדבר העתקה, שינויים, הגנה או חפירה בקירבת עמודי החשמל ובדבר מרחקי הבטיחות האנכיים מתילי הקו אל הכביש.

6. שיקום שטחים חקלאיים הנותרים לאחר הסלילה למטרת עיבוד חקלאי והעתקת תשתיות ומתקנים חקלאיים קיימים או הגנה עליהם תבוצע על ידי מגיש הדרך על פי הנסיבות המחייבות בשטח.

ת. שלביות הביצוע

1. שלב א' לביצוע יכלול את כל קטעי הדרך בשלמותם, את מחלפי השירות וחלקים מהמחלפים המערכתיים כמסומן בתשריט מס' 2.

2. העיתוי לביצוע שלבים נוספים של מחלפים מערכתיים יאושר ע"י הצוות המלווה על בסיס ניתוח תזונים ותחזיות תחבורתיים וחשלבנותיהם.

3. הצוות המלווה ידווח למועצה הארצית על דבר אישור הרחבת המחלף והמועצה הארצית תהיה מוסמכת לאשר או לשטת את החלטת הצוות המלווה.

4. יתרת השטח בתום כל שלבי הביצוע של המחלף המערכתי ישאר ביעודו החקלאי. השימוש בשטח החקלאי יהיה כפוף למגבלות הטבעות מהדרך. מגיש התכנית יודיע בהודעה מוקדמת, של 6 חודשים מראש, למחזיק הקרקע, טרם ביצוע כל שלב, על הכוונה לבצע אותו שלב.

פרק י"ג - תחילת סלילה ושימוש בדרך:

א. הצוות המלווה לא יתיר סלילת הדרך אלא אם שוכנע כי תכנית העבודה לביצוע הדרך כוללת מעברים חקלאיים ודרכי גישה לחלקות העיבוד כנדרש.

ב. הצוות המלווה יאשר תחילת השמש בדרך לאחר ששוכנע שהדרך ראויה לנסיעה מבחינה תחבורתית וסביבתית.

פרק י"ד - אישור מנהל תעופה ארצית לטובה עמודי תאורה:

בקטעי הכביש הנמצאים בתחום הגבלות לבטיחות טיסה, נדרש אישור מנהל תעופה ארצית לטובה עמודי התאורה במחלפים ולאורך הכביש, בשלבי הכנת התכנון המפורט לביצוע.

13 10 31 11

ג. מבקש: חבר מחברי הצוות המלווה או מי שמונה מטעם הצוות.

ד. מסמכי ביצוע למניעת מפגעים סביבתיים;

מסמכים הכוללים הוראות בדבר מפגעים סביבתיים. מסמכי הביצוע יערכו עם הכנת תכניות העבודה לביצוע של הדרך ויתחזק חלק בלתי נפרד מהן ויכללו הוראות בדבר האמצעים למניעת מפגעים סביבתיים, דרך בחירתם, בדיקתם, אישורם והפיקוח על ביצועם, הכל כמפורט בפרק י"ב.

ה. הכנון הנדסי מפורט לביצוע - כלל מערכת המסמכים והתשריטים המפורטים המשמשים לביצוע הדרך על כל מרכיביות.

ו. בתכנית זו יתכנית המתאר הארצית לדרכים" פירושה - תכנית מיתאר ארצית לדרכים מס' תמ"א/3.

ז. בתכנית זו יתכנית המתאר הארצית למסילות ברזל" פירושה - תכנית מתאר ארצית למסילות ברזל מס' תמ"א/23.

ח. בתכנית זו יתכנית מתאר ארצית גנים לאומיים שמורות טבע" פירושה - תכנית מתאר ארצית גנים לאומיים ושמורות טבע מס' תמ"א/8.

ט. בתכנית זו תהא לכל מונח שלא הוגדר בה מפורשות המשמעות שיש לו בחוק התכנון והבניה התשכ"ה - 1965 (להלן: החוק) או בתכנית המיתאר הארצית לדרכים, לפי העניין, בין שהוגדר בהם מפורשות ובין שלא הוגדר כך, והוא כשאינן כוונה אחרת משתמעת.

חברת כביש
מוצה ישראל בע"מ
רח נח חנוס נו ח"א
טל 03-4964889

כביש מס' 6 - קטע 13

דו"ח סופי

TOP6578-A-B-C-D-E

-54-

לשם חקוי (שדה) הסגור

1.7 עתיקות*

1.7.1 רשימת האתרים הארכאולוגיים

סקר אתרי העתיקות מתבסס על הסקר הארכאולוגי שנערך על ידי א. שביט, דר' מ. היימן וי. דגן.*

להלן רשימת האתרים הארכאולוגיים לאורך תוואי החלופות השונות. האתרים אשר נתיחס אליהם בהמשך מפורטים במסמך של רשות העתיקות. ליד כל אתר צוין המספר שניתן לאתר בסקר הנ"ל.

האתרים מסומנים בתשרים מס' 1.7. באזורי החלופות נמצאו בסה"כ 67 אתרי עתיקות. זהו מספר רב יחסית לגודלו של חשטת הנסקר, ואכן האזור שנכלל בתחום ההתייחסות הינו אחד האזורים בהם מצויים אתרי העתיקות בצפיפות רבה.

רשימת האתרים לכל חלופה תובא לעיל:

א. מערבית (מקורית)

לשימור:

- קולה 14-15/50/3 (נ.צ. 14590/16020), בסקר, מס' 55.
חפירות הצלה:

- נחשונים 14-16/42/3 (נ.צ. 14470/162359), בסקר, מס' 28.
- נחשונים 14-16/42/4 (נ.צ. 14460/16210), בסקר, מס' 29.
- מזור 14-16/41/2 (נ.צ. 14480/16110), בסקר, מס' 30.
- מזור 14-16/51/6 (נ.צ. 14520/16120), בסקר, מס' 31.
- מזור 14-16/50/5 (נ.צ. 14555/16040), בדו"ס מס' 32.

ב. חלופה מזרחית - תת-חלופה א'

שימור:

- מערות ברקת 14-15/68/2 (נ.צ. 14690/15825), בסקר, מס' 61.
גם מכונה "חירבת אל בירה".
- בריכת ברקת 14-15/67/7 (נ.צ. 14676/15780), בסקר, מס' 63.
- ברקת (מחצבה) 14-15/67/9 (נ.צ. 14695/15760), בסקר, מס' 64.
- חורבת תנשמת 14-15/66/2 (נ.צ. 14660/15622), בסקר, מס' 68.

* מקור: מ. היימן, י. דגן וא. שביט, סקר ארכאולוגי בתוואי כביש חוצה ישראל, רשות העתיקות, II/1994 - VII/1993.

ה/מ/מ יו"ר
הערה

3.2.4 נ תכניות ביצוע של כל שלב.

3.3 עומסי תנועה

3.3.1 עומסי התנועה ומהירויות נסיעה הצפויים במחלף, על פי חלוקה לכיווני התנועה, לסוגי כלי רכב (כבד, בינוני, קל) ולשעות שיא.

3.3.2 השינויים הצפויים בעומסי התנועה והתפלגותה, לאורך השנים, עד שנת 2010 או עד 10 שנים לאחר הקמת המחלף על פי מיטב האפשרות לחזות אותם.

4. דרכי הערכה של ההשפעות הסביבתיות

4.0 כללי

4.0.1 הנושאים השונים שבהם חזויה השפעה סביבתית בתחומי המחלף ובסביבתו הקרובה והרחוקה יפורטו בהצגה גרפית ומילולית. התיאור של ההשפעה הסביבתית ושל מקורותיה יהיה איכותי וכמותי.

4.0.2 בכל נושא יוסבר האם יש צורך למנוע או להפחית את ההשפעות הסביבתיות השליליות, וכן מה האמצעים שניתן לנקוט כדי למנועם או להפחיתם. באותן נקודות שצפוי כי יהיו מפגעים סביבתיים, האמצעים לצמצום יהיו כתחומי התכנון, הכיוון וההקמה בתחומי הפעלה הדרך, בהטלת איסורים ומגבלות על הסביבה. בתכנון והקמת המחלף, יצומצמו המפגעים קודם לכן בתכנון ההחזיה האופקית והאנכית של הדרך, ובשלב שני בהקמת מיגונים לצמצום המפגעים.

4.0.3 באותם מקרים שבהם שלבי ביניים של הקמת המחלף צפויים להמשך זמן רב (שנה ויותר), יש לבחון את ההשפעות הסביבתיות השליליות לשימושי קרקע סמוכים לשטחי העבודה, ולתכנן ביצוע אמצעים זמניים לצמצום ההשפעות השליליות שאותרו.

4.0.4 רשימת ההשפעות שלהלן אינה כוללת בהכרח את כל ההשפעות האפשריות. יש להציג גם את ההשפעות שאינן מוזכרות במסמך הנחיות זה.

4.0.5 יש לציין ולהסביר אילו מן ההשפעות המנויות להלן לא יתקיימו בפועל.

4.1 שינויים בתנועה

עומסי תנועה שיפחתו ויתווספו מכבישים קיימים בסביבה, שינויים אחרים במערכת התנועה והערכה של ההשלכות שלהם, חוץ השוואה למצב הצפוי אם המחלף לא יסלל.

4.2 קרקע וניקוז

4.2.1 שינויים כמערכת הניקוז הסביבתית בתחום האתר ומחוצה לו ע"י חסימת דרכי ניקוז קיימים ופתיחת תוואי ניקוז חדשים. שינויים בפני הקרקע עקב עבודות חציבה ומלוי.

4.2.2 האמצעים המתוכננים לצמצום ההשפעות השליליות שאותרו לעיל

ה. בקטעי הדרך שאין בהם חלופות:

לשימור:

- חר' זהירה 14-15/30/7 (נ.צ. 14380/15040). בסקר, מס' 89.

חפירות הצלה:

- נחשונים 14-16/43/1 (נ.צ. 14430/16930). בסקר, מס' 27.

- מחלף בן-שמן 14-15/41/2 (נ.צ. 14435/15180). בסקר, מס' 84.

- בן-שמן 14-15/41/3 (נ.צ. 14435/15130). בסקר, מס' 85.

- בן-שמן 14-15/30/4 (נ.צ. 14390/15090). בסקר, מס' 86.

- בן-שמן 14-15/30/5 (נ.צ. 14380/15074). בסקר, מס' 87.

- בן-שמן 14-15/30/8 (נ.צ. 14356/15080). בסקר, מס' 88.

- בן-שמן 14-15/30/9 (נ.צ. 14346/15036). בסקר, מס' 90.

- נחל גמזו 14-15/30/3 (נ.צ. 14336/15004). בסקר, מס' 91.

- נחל גמזו 14-14/39/2 (נ.צ. 14326/14959). בסקר, מס' 92.

- נחל איכוו 14-14/27/1 (נ.צ. 14205/14755). בסקר, מס' 93.

- נחל איכוו 14-14/17/1 (נ.צ. 14160/14735). בסקר, מס' 94.

★/כיר (170)
 נה מס' 27

מס' 13 16 31 51

המשרד לאיכות הסביבה

אגף תכנון סביבתי

ירושלים 91061 טלפון 02-251964 טלקס 25629 ENVIR IL פקסימילה 02-251830

ו' בחמוז, חשנ"ב
7 ביולי, 1992

הנחיות לעריכת הסקיר השפעה על הסביבה של חכנית

למחלף שדי חמד (531/6) חמ"א 31-A

כללי

- א. ההנחיות במסמך זה הוכנו עפ"י החלטת המועצה הארצית לתכנון ולבניה מיום 16.6.92 ו - 7.7.92.
- ב. התסקיר יתייחס לכל מרכיבי הפרויקט גם אם אינם חלק ממערכת הדרכים עצמה.
- ג. התסקיר יוכן באחריות מע"צ במשהכ"ש.
- ד. התסקיר יכלול את שם האחראי לעריכתו וכן את שמות נותני השרותים המקצועיים שושחתפו בהכנתו ובהערכת ההשפעה הסביבתיות השונות.
- ה. יש לכלול במסמך רשימה ביבליוגרפית ומקורות הנתונים ששימשו את מכיני התסקיר.
- ו. לתסקיר ההשפעה על הסביבה, המוגש לבדיקה, תצורף התכנית המוצעת.
- ז. ההנחיות להכנת התסקיר יהיו חלק מהתסקיר ויופיעו כנספח בסוף המסמך.
- ח. יש להגיש את התסקיר בחמישה עותקים לפחות.

חלק א' של התסקיר.

1. פרק א נחוני הסביבה אליה מחייחסת התכנית

1.0 כללי

- 1.0.1 המערכת הסביבתית הקיימת היא נקודת המוצא לחיזוי השפעות סביבתיות כעחיד. התחומים הסביבתיים המצוינים בפרק זה, ישמשו מאוחר יותר לבחינה ולחיאור ההשפעות הסביבתיות האפשריות עקב הקמת המחלף ולהערכת המפגעים הסביבתיים האפשריים מפעילותו.

1.0.2 הנחונים הסביבתיים יתרכזו בתחום המחלף ובסביבתו המיידית, אך חייבים לכלול גם איזורים נוספים (ללא מגבלה של מרחק מהמחלף) העשויים להיות מושפעים מסלילתו או תחת השפעה מפעילותו והדרכים היוצאות ממנו - כגון: אגני ניקוז, שינויים בתחבורה, יישובים סמוכים. מכיוון שתכנית הדרך כוללת רק חלק מהדרך כולה, הנמשכת צפונה ודרומה, יש לכלול בתאור הסביבה כל מרכיב והבט רלוונטי בהמשך הדרך ובשטח הנחפס ע"י המחלף.

1.0.3 הנחונים הסביבתיים המתבקשים בפרק זה צריכים להתרכז בתחומים המתאימים להשפעות הצפויות, כפי שהן מפורטות בפרק הרכיבי של החסר, כדי שיוכלו לשמש להערכת ההשפעות והסיכונים הסביבתיים של הקמת המחלף ופעילותה המוצעת.

1.0.4 חשוב להשתמש במפות ובאמצעי חאור גרפיים כדי שההצגה חיה ברורה ותמציתית. רצוי לציין את מקורות המידע השונים כגון: השירות ההידרולוגי, מידות כשטח, ספירת חנועה, תכנית מתאר וכד'.

1.1 מפות רכע

1.1.1 מפה בקנ"מ 1:10 000 הכוללת טופוגרפיה, דרכים, יישובים, קרקע, בתחום 2 (שתיים) ק"מ סביב המחלף המוצע ובהמשכו צפונה, דרומה, מערבה ומזרחה.

1.1.2 מפה בקנ"מ 1:2500 המבוססת על מפות פוטוגרמטרי הכוללת טופוגרפיה, שימושי קרקע ותוואי ניקוז סביב המחלף ולאורך תוואי הדרך וברוחב רצועה של:

- 200 מטר מגבול הדרך כאותם איזורים המוגדרים כלא כעיתיים.

- 500 מטר מגבול הדרך כאותם איזורים המוגדרים ככעיתיים כגון על יד יישובים או אחרי עתיקות.

1.1.3 תצלום אווירי צבעוני של סביבת המחלף ועליו מסומנת רצועת הקרקע המתוכננת. הצילום יכול שטח עד 500 מ' ויותר סביב המחלף ומשני צידי המסלל הדרכים ויהיה בקנ"מ של כ-10,000:1.

1.1.4 חרשים, או חרשימים, של מערכת הדרכים באזור ומקומו של המחלף כמערכת בהתאם להחפתחותה התזויה של מערכת הדרכים.

1.2 מפלסי רעש קיימים

1.2.1 מפלסי הרעש הנוכחיים, טרם הקמת המחלף, בקטעים ובמקומות שעלולים להיות ייחסיים לעשייתו של המחלף.

תמ"א 31 13

1. יחס לתוכניות אחרות.

על תכנית זו יחולו הוראות תמ"א/3 לרבות סעיף 14 לתיקון 7 לענין סטיות, חריגות או שינויים בתוכנית זו וזאת אם נאמר אחרת בתכנית זו. מבלי לגרוע מהאמור לעיל יהיה כוחה של תכנית זו עדיף מכל תכנית אחרת.

ת. מטרות התכנית

- ת.1. ליעד השטחים המסומנים בצבע אדום לדרך ולמתקנים נלווים.
- ת.2. ליעד השטחים המסומנים בצבע אפור למסילת רכבת ולמתקנים נלווים.
- ת.3. ליעד השטח המותחם בקו הכחול להקמת גשרים, גשרונים, מנהרות, מעברים, תעלות, גדרות, קירות תומכים, וכן לביצוע כל עבודות חפירה מילוי והריסה הכרוכים בסלילת הדרך.
- ת.4. ליעד השטח המותחם בקו הכחול להקמת מתקני דרך ומבני שירות.
- ת.5. ליעד שטחים בתחום התכנית לטיפול נופי, שיקום סביבתי ומניעת מפגעי רעש.
- ת.6. לסגור ולבטל דרכים כחדש על ידי התכנית.
- ת.7. להסדיר הסתעפויות צמתים ומחלפים.
- ת.8. להסדיר ניקוז.
- ת.9. למנוע מפגעי נוף ומפגעים סביבתיים אחרים לגבי יעודי קרקע קיימים ומאושרים שיווצרו עקב סלילה ושימוש של הדרך על פי תכנית זו ולטפל בשיקומם של מפגעים אלה, הכל על פי תכנית זו.
- ת.10. ליעד בשטח הצבוע באדום המקיף בקו שחור כשלב א' לביצוע במחלף מערכתי.
- ת.11. ליעד השטח המסומן בפסים ירוקים דקים על רקע אדום, כשטח להרחבת מחלף מערכתי ולשימוש קרקע משולב.
- ת.12. לשנות את תמ"א/3 ולהסיט את דרך מס' 6 מזרחה בין מחלף בן שמן (6/1/45) לבין מחלף נבעת כח (6/461) מבצ 152/144 עד נצ 160/146.
- ת.13. לשנות את תמ"א 3 ולהסיט מזרחה את מחלף 6/453, מבצ 154.8/145.5 לנצ 155.0/146.8.

היקף בי - הנדרות ופרשנות

- א. ועדה מקומית: הועדות המקומיות לתכנון ולבניה: לחדים, דרום השרון וראש העין.
- ב. ועדה מחוזית: הועדה המחוזית לתכנון ולבניה מחוז המרכז.
- ג. רשות מוסמכת: משרד ממשלתי או רשות ציבורית שעניין מענייני התכנית נמצאים בתחום אחריותה.
- ד. מתעצה ארצית: המתעצה הארצית לתכנון ולבניה.
- ה. צוות מלווה: צוות המרכב מנציגי יוזם התכנית, נציג מניח התכנית, נציג המשרד לאיכות הסביבה ונציג מתכנן המתווה במשרד הפנים ונציג המתעצות האזוריות שמנתה המתעצה הארצית.

הודעת פקסימיליה

משרד ראש הממשלה
לשכת היועץ המשפטי
רח' קפלן 3, קרית בן גוריון,
ירושלים 91919
נשלח מפקס: 02-610618
טלפון: 02-705673
02-705463-4

תאריך: 7.5.96

נשלח לפקס מס': 03-6976434

מספר הדפים בהודעה זו, כולל דף זה: 2

אל: אלט / ב - אל'

משרד ראש הממשלה
לשכת היועץ המשפטי
מאת: _____

הנדון: _____

בברכה,

ט"ז באדר התשנ"ו
7 במרץ 1996

סיכום פגישה בנושא חפירת קברים בתוואי כביש חוצה ישראל

6.3.96

משתתפים: מר צבי אלדרוטי, מנכ"ל משרד ראש הממשלה, רא"ל (מיל) משה לוי, יו"ר חברת כביש חוצה ישראל, מר יהודה כהן, מנכ"ל חברת כביש חוצה ישראל, הרב דוד שמידל, יו"ר אתרא קדישא, הרב שמואל רבינוביץ, רב המקומות הקדושים, אחז בן ארי, יועץ משפטי משרד ראש הממשלה, מר ישראל ליפל, מר צבי לדרמן ומר יהודה גוברין ארכיאולוגים, אוניברסיטת בן גוריון.

עפ"י בקשת ראש הממשלה יצא מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מר צבי אלדרוטי לאתר הקמת מחלף בן-שמן, ביום ד' 6.3.96, על מנת לעמוד מקרוב אחר בעיות שעלו עקב מציאת מערות קבורה על תוואי כביש חוצה ישראל אשר מצוי בביצוע.

בסיכום הפגישה הוחלט כדלקמן:

1. מנהלי כביש חוצה ישראל יבחנו באם ניתן למצוא חלופות הנדסיות כדי להימנע מפגיעה באתר הקבורה. תוצאות בדיקתם תוצגנה בפני מנכ"ל משרד ראש הממשלה עד ליום א' 10.3.96.
2. לאור החשד שהועלה מפני שודדי עתיקות הוחלט כי עד לתוצאות הבדיקה יאטם אתר הקבורה ולא יבוצעו בו כל חפירות.
3. סוכם כי במקרים של גילוי אתרי קבורה, הנושא יובא מיידית לידיעת מחלקת הקבורה של משרד הדתות וכל פעולה באתרים אלו תעשה מתוך שיתוף פעולה, עפ"י הנוהל הקיים.

רשם: אורן יוניוב
עוזר המנכ"ל

העתקים: ראש הממשלה
שר הדתות
משתתפים

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

ירושלים, ט"ז באדר התשנ"ו
7 במרץ 1996

תיק: 4

לכבוד
עו"ד נ. ורצברג
האגודה לשמירת זכויות
האזרח היהודי בארץ ישראל
ת.ד. 32224
ירושלים

א.נ.,

הנדון: ועדה לקביעת תחומי פעילותו של הרב
סמך: מכתבך לראש הממשלה מיום 5.12.95

ראשית, הרשה לנו להתנצל על כי פנייתך לראש הממשלה טרם נענתה, מטעמים של עומס עבודה כבד.

א. גם ראש הממשלה בדעה כי יש לשמור על חופש המחקר התורני, כפי שיש לשמור על כל חרות וחופש המאפיינים כל תחום תרבותי ואומנותי, והכל בכפוף למסגרות שנקבעו בחוק.

ב. לגופו של עניין, השר לענייני דתות מינה צוות בדיקה במשרדו, לבחינת ההשלכות המוסריות, הציבוריות והמשפטיות של פרסום פסק הלכה תחת הכותרת "פיקוח נפש של מליוני יהודים בארץ הקודש" בעיתון "הצופה". הוועדה סיימה את עבודתה והגישה את המלצותיה לשר. כאמור תחומי הבדיקה של הצוות צומצמו לבדיקה של פסק ההלכה האמור בלבד.

ג. בעקבות התבטאויות של רבנים בכלי התקשורת, הגיעו הרבנים הראשיים למסקנה כי יש צורך בבדיקת הנושא. לפיכך החליטה מועצת הרבנות הראשית, על הקמת ועדה לבדיקת תחומי פעילותו של הרב. כמו כן, הוחלט כי ממצאי ומסקנות הוועדה יובאו לידיעת הרבנים, כדי שאלה ימלאו את חובתם הוועדה.

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

ד. אין ספק, כי מן הראוי כי כל הגופים הנוגעים בדבר יעשו את המירב להביא לאחדות בעם ובמדינה, וזאת על אף ונוכח חילוקי הדעות הלגיטימיים בעם, ובשים לב לעקרונות חופש הביטוי.

ה. לאור האמור לעיל ולנוכח העובדה שמועצת הרבנות הראשית מינתה את הוועדה האמורה, נראה לי כי יהיה נכון יותר להפנות אליהם את מכתבך.

ב ב ר פ ה

שרה בן שאול (ויס), עו"ד
עוזר ראשי היועץ המשפטי

העתק: השר לענייני דתות
הרבנות הראשית לישראל
היועץ המשפטי לממשלה

1/15/2005

10/10/05

10/10/05

9.1

האגודה לשמירת זכויות האזרח היהודי
The Jewish Civil Rights Society
In Israel
בארץ ישראל

P.O. Box 32224 Jerusalem
5/12/95

ת.ר. 32224 ירושלים

בט"ד

לכרוד

מר שמעון פרס
ראש ממשלת ישראל
הקרניה ירושלים

אדוני ראש הממשלה

ב. ל. ב.

הנדון: הקמת ועדה לקביעת
נוהלי הביטוי של רבנים

אני מבקש לפנות אליך נוכח ידיעות שפורסמו ולפיהן אדוני יחו עט השר לענייני דתות יוזמים הקמת ועדה אשר תקבע את גבולות ונופש הביטוי של רבנים.

הידיעות האמורות שאנו מקווים כי אין בהם ממש, מעלות חשש נבו כי דוקא במדינת ישראל יהא ציבור שלם מנוע מלומר את דברו עפ"י מיטב הכרתו ומצפנו רק נוכח החלטה של ועדה ממשלתית, נכבדה ככל שתהא.

חופש המחקר התורני כמוהו ככל חרות ונופש והמאפיינים כל תחום תרבותי ואומנותי, וכללים שאמורה הוועדה הנכבדה לקבוע יהיו סתימת פיו ונושבות וחניקת הויכוח והדיאלוג הוועשי שווא נשמת חיה של ההלכה היהודית התרבות היהודית ושל חברה נאורה בכלל, אנו סמוכים ובטוחים כי אדוני לא היה מהין לקבוע קווי תיחום לסופרים ומשוררים ומבקש לכלוא את הרוח ולא ברור לנו על שום מה נתיחדו רבני ישראל לשוב מאות שנים לאחר לתקופות בהן הצנזורה שמרה על מוצא שפתהם והתאימה את ובי התורה לקיסרות השלטת.

אנו דוושים כי במידה ואכן עלה הוועיון הנואל להקמת ועדה שכזו יגדע הרעיון בעודו באיבו, באורח שרבני ישראל יוכלו לחשוב ולהתבטא עפ"י מיטב הכרתם ומצפונם בלא מוא ופואו מויו של פקיד ממונה.

בכבוד רב
נ. רצברגה עו"ד

העתק: היועץ המשפטי לממשלה
הרבנות הראשית לישראל
השר לענייני דתות

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

ירושלים, י"ט באדר התשנ"ו
10 במרץ 1996

תיק: 4

לכבוד

מר אברהם וייצמן

רח' בית שמאי 8

בני ברק

שלום רב,

הנדון: חפירות ארכיאולוגיות במערות קבורה
מכתביך לראה"מ ולאבי גיל מנהל לשכת ראה"מ
מיום 13.2.96 ומיום 28.2.96

תלונותיך ומכתביך אודות חילולי קברי החשמונאים בחפירות ארכיאולוגיות ברחבי הארץ, ובאחרונה במחלף בן שמן, הועברו לטיפול.

לבקשת ראש הממשלה מתקיימים באחרונה דיונים עם כל הגורמים הפועלים בתחום זה בהתייעצות עם רבנים גדולי תורה, במטרה לגבש נהלים מסודרים בנושא זה על פי חוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה ומתוך הכבוד הראוי לקברי ישראל ולקברים בכלל, ואנו תקווה שאכן נצליח.

כמו כן לבקשת ראש הממשלה ביקר מנכ"ל משרד ראש הממשלה מר צבי אלדרוטי יחד עם מר ישראל ליפל, עוזר שר הפנים, מר משה לוי, יו"ר חברת כביש חוצה ישראל, מר יהודה כהן מנכ"ל חברת כביש חוצה ישראל, הרב דוד שמידל יו"ר אתרא קדישא, והרב שמואל רבינוביץ רב המקומות הקדושים ביום פורים דמוקפין באתר מחלף בן שמן.

בביקור סוכם כי מהנדסי כביש חוצה ישראל יעשו מאמץ למצוא פתרון הנדסי בכדי למנוע אפשרות פגיעה בקברים.

ב ב ר כ ה

שרה בן שאול (ויס), עו"ד
עוזר ראשי ליועץ המשפטי

פקס

תלונה למשטרה המתלונן אברהם ויצמן ת.ז. 003810546

לכבוד מר אבי גיל מנכ"ל לשכת ראש הממשלה / מפכ"ל משטרת ישראל
 ברגע זה ממש פותחים ארכאולוגים ואנשי רשות העתיקות קברים
 ומוציאים עצמות אדם מקברותיהם בצומת בן שמן וכל זאת למרות
 התנגדות ותלונות מפורשות של נציגי משרד הדתות. כאשר נציגי
 משרד הדתות מתנגדים הפעילות נוגדת את הנוהל והיא מהווה עברה
 פלילית על פי חוק העונשין תשל"ז סעיף 172 כמו כן פעילות כזו
 מהווה הפרה של הוראות ראש הממשלה מר שמעון פרס בנידון כפי
 שהובטחו לחברי הכנסת אשר נפגשו עימו בנדון. יצוין כי פתיחת
 הקברים הללו נעשית לאחר שהובטח לרב צבי גלסנר נציג משרד הדתות
 כי לא יגעו בקברים הללו שכן לצורך פעילות הפיתוח הדבר לא נדרש.
 דרשנו לקבל תוכניות ולהציגם בפני אדריכלים והרבנים הראשיים לישראל.
 דרישה זו אשר חייבת להתקיים על פי החוק בהתאם למעמד ההלכה המפורס
 בנוהל בהתאם לחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה.
 הננו דורשים בכל תוקף לעצור מיד את הפעילות ולעצור לחקירה פלילית
 במתקן משטרה את העברנים.

בכבוד רב,

אברהם ויצמן טל: 03-5709501

שרות "פקספון"
 רשות הדואר

לר
 ע

דבר
 מלך
 רב
 מלך
 מלך

לכבוד מר אבי גיל מנהל לשכת ראש הממשלה.

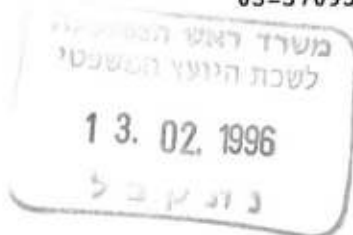
למר אבי גיל שלום:

בהמשך לשיחתי הטלפונית איתך היום מתוך מגמה למנוע את הוצאת עצמות המתים בקברי החשמונאים בגן שמן. כאשר נציג משרד הדתות מר מיכה רוטשילד דיווח לך מן השטח כי לנגד עיניו מר יהודה גוברין מאוניברסיטת באר שבע מוציא עצמות אדם מן הקבר, למרות מחאתו של הנציג הרשמי של משרד הדתות לצערי משטרת ישראל הוציאה את מר מיכה רוטשילד מן המערה למרות מחאתו. ההנחה הבסיסית שבהתנהגות המשטרה היא כאילו רשות העתיקות או ארכיאולוג רשאים להוציא עצמות אדם מקברותיהם על פי חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה בעניין עצמות אדם.

ברצוני למחות בתקיפות נגד הנוהלים הללו אשר מוכתבים בצורה שיקרית על ידי גורמים אינטרסנטים ברשות העתיקות ובמשרד החינוך. נמסר לי היום ופעמים רבות בעבר מגורמים מסמכים בלשכת היועץ המשפטי לממשלה, כי הנוהלים הללו כרוכים בעברה על החוק הפלילי. אינני מתפלא על כך שהמשטרה עוברת על החוק מכיוון שגם היועץ המשפטי לממשלה יודע היטב כי המשטרה מתעלמת מהוראתו למסור כל עצמות אדם לקבורה ונמנעת מלשלוח שוטרים למחסני הסתר אשר ברשות העתיקות ובאוניברסיטאות בהם מאוחסנים אלפי שלדים בניגוד להוראת היועץ המשפטי לממשלה ובניגוד לחוק הפלילי כמו כן המשטרה נמנעת ביודעין מלאכץ את ארכיאולוגים להחזיר את רוב עתיקות המדינה אשר נחספו במשך עשרות שנים ונשארו בכיסם הפרטי כמפורט באריכות רבה בדחות מבקר המדינה וכידוע היטב ליועץ המשפטי לממשלה שערוריות אלה חייבות להיפסק בדרך זו או אחרת על כל פנים לא יתכן שגורמים החשודים להיות עבריינים פליליים יקבלו חסות המשטרה לבצע פעולות פליליות נוספות הכרוכות בביזוי ניבזי של אבותינו הקדמונים. אנא החישו עזרה לישני עפר אשר נחו 2000 שנה בקברותיהם ואשר עתה יד רשעים אמורה לחללם.

החותם בצער רב

אברהם ויצמן בית שמאי 8 בני ברק 03-5709501

ש ר ו ת " פ ק ס פ ו ן " ר ש ו ת ה ד ו א ר

מר שמעון פרס
ראש הממשלה

מר שמעון פרס
ראש הממשלה

למר שמעון פרס שלום ,

הנדון: חילול קברי הקדמונים ע"י רשות העתיקות. תגובה למכתב שר החנוך מספר 531 סימוכין אר-194-2808-שוטף-6.

בהיותי אחד המשתדלים למנוע את החלול הסיטוני של קברי אבותינו בכל רחבי הארץ, כפי שנעשה לצערנו מזה שנים ע"י ארכיאולוגים מטעם רשות העתיקות והאוניברסיטאות (ובעבר ע"י אגף העתיקות) הגיע לידי מכתבו של שר החנוך מר אמנון רובינשטיין מיום 1.2.96, שהוא מכתב תגובה למכתבו של ח"כ הרב גפני מיום 15.1.96.

מכתבו של שר החנוך מר רובינשטיין מד היס בתוכנו ובניסוחו. הוא מדהים בכך שהוא מתיימר להסתיר עובדות שיש להם מאות עדים ללא גוזמא בקשר לעצמות מתים וגולגולות שהיו מפוזרים כדומן על פני האדמה בגשם ובבוץ בעשרות או מאות אתרים בכל רחבי הארץ ואשר מאות מתנדבים נאלצו ללקט עצמות מתים אלו לתוך שקים ולהביאם לקבורה. דברים אלו צולמו וכאמור ניתן לקבל עדות של אלה שהשתתפו בליקוט העצמות. פיזור עצמות מתים בשטח נוגד כל נוהל הוא מהווה עבירה פלילית עפ"י חוק העונשין. יצויין כי פעמים רבות מאד הוגשו תלונות למשטרה ע"י גורמים רבים כולל נציגי משרד הדתות עצמם מטעם המחלקה לקבורה במשרד הדתות וכן המחלקה המשפטית במשרד הדתות עצמו. התלונות והמחאות הללו מטעם משרד הדתות מתועדות במסמכי משרד הדתות ובמשטרה וחלקם הובאו לידיעתו של היועץ המשפטי לממשלה.

מדהים הדבר שמר רובינשטיין טוען כי הפעילות בשטח התבצעה בניכול בהסכמת משרד הדתות וכאיילו המתלוננים הם גורמים שאינם ממשלתיים כאשר מר רובינשטיין עצמו ומר אמיר דרורי יודעים היטב כי נערכו אסיפות בנושא זה בלשכת היועץ המשפטי לממשלה ובוועדת החינוך של הכנסת ובאסיפות אלה מחו נמרצות מנהל מח' הקבורה במשרד הדתות, מנכ"ל משרד הדתות ד"ר גרשון מצגר והיועץ המשפטי למשרד הדתות.

כיצד אם כן מרשה לעצמו מר רובינשטיין לכתוב במכתבו כי "לא היה כאן, כפי שהבינותי, אלא נסיון נוסף של גורמים לא ממשלתיים להפריע את עבודת רשות העתיקות ואת התאום בינה ובין משרד הדתות המתנהל למישרין וברוח חיובית וקונסטרוקטיבית". דומני שתלונות חוזרות ונשנות של נציגי

חיונית וקונסטרוקטיבית ". דומני שתלונות חוזרות ונשנות של נציגי משרד הדתות לכל הגורמים הנוגעים בדבר כאמור אינם מבטאים את מה שמנסה מר רובינשטיין לצייר בפני גורמים רשמיים, דוגמת ראש הממשלה, מתוך תקווה כי המציאות מתקבל מתוך מה שהנייר סובל ולא מתוך מה שקורה באמת בשטח.

יש לציין כי למרות הוראת היועץ המשפטי לממשלה למסור עצמות אדם לאלתר מיד ובשטח, הוראה זו כמעט שלא קוימה אף פעם.

עוד יש לציין כי במחסני סתר של רשות העתיקות והאוניברסיטאות מוחזקים למעלה מ-10.000 שלדים בנהוד להוראת היועץ המשפטי לממשלה, ותוך הונאת היועץ המשפטי לממשלה כאלו כל המתים נמסרו למשרד הדתות לקבורה.

עוד יש לציין כי לא קיימת שום אסמכתא בחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה לאפשרות של פתיחת קבר. חוות הדעת הקיימת דורשת שלא לבזות עצמות אדם ולמוסרם מיידית לקבורה. השאלה בדבר פתיחת קבר הייתה אמורה להיות נדונה בחוות דעת אחרת כידוע למשרדים בדבר וכל נסיון להסתמך על חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה הקיימת בעניין עצמות אדם כעילה לפתיחת קברים הוא נסיון שקרי שכן הובהר בחוות דעת זו כי הפעילות חייבת להיות בהתאם להלכה.

כמו כן הונאת הציבור בהקשר לבג"צ הגבעה הצרפתית מדהים שהרי בג"צ הורה לא לפתוח 4 מערות קבורה אשר כתוצאה מכך אומנם שומרו. פתיחת קברים אסורה עפ"י חוק יסוד כבוד האדם וחירותו ועפ"י תקנות בריאות העם ועפ"י חוק העונשין כמפורט בעתירה שהוגשה ע"י עו"ד יעקב נאמן בבג"צ הגבעה הצרפתית. לכל הנקודות הללו אין שום התייחסות בחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה אשר דנה כאמור אך ורק בחובה לקבור עצמות אדם והאיסור להעבירם למחקרים אנטרופולוגיים.

בהזדמנות זו חובה לציין כי הגיע העת שממשרת ישראל תערוך פשיטה בבתי כל הארכיאולוגים במדינה, בהתאם לדוחיות המחשב של רשות העתיקות כדי לקבל את שאריות העתיקות אשר עדיין לא הועברו לחו"ל או לשוק העתיקות, שהרי בדו"ח מבקר המדינה נאמר כי מרבית העתיקות לא הגיעו לבעלות המדינה. כמו כן ראוי לשלול כל אפשרות של נתינת הרשאות חפירה מרוב הארכיאולוגים במדינה שהרי כלל לא מסרו דיווחים על הממצאים שחשפו וכן לא מסרו דוחיות אחרים. בקשר לכך יש דברים מפורשים בדו"ח מבקר המדינה האחרון. יש להשתומם על כך שרשות העתיקות הנותנת גיבוי לקבוצה רצינית של עבריינים בתחום גנבה של רכוש המדינה עדיין מחזיקה בגדון את רוב הייזמים במדינה ואת כל קברי אבותינו הקדמונים.

עוד יש לציין כי כל יזם אשר יהיה לפתוח קבר דינו מאסר 3 שנים.

עוד יש לציין כי כל יזם אשר יהיה לפתוח קבר דינו מאסר 3 שנים .
אבקש כי כבוד ראש-הממשלה יפעל מידיית ליישום חוקי המדינה וטיפול המשטרה
כמתחייב מכל המפורט במכתב זה .

בכבוד רב

אברהם ויצמן

בית שמאי 8

בני ברק

טלפון 03-5709501

העתקים :

שר החנוך והתרבות - 02-292246

היועץ המשפטי לממשלה - 02-708727

ש ר ו ת " פ ק ס פ ו ן "
ר ש ו ת ה ד ו א ר

ירושלים, כ"ה בשבט התשנ"ו
15 בפברואר 1996

תיק: 4

לכבוד
מר אברהם ויצמן
רח' בית שמאי 8
בני ברק

א.נ.,

הנדון: טיפול בעצמות אדם המתגלות בחפירות
סמך: פקס מיום 13.2.96

בתשובה לפניותיך שבסמך אל ראש הממשלה ואל מנהל לשכתו, הריני לבשר לך כי בימים אלה יושב על המדוכה צוות בין משרדי, שמטרתו לגבש נוהל לטיפול במקרים בהם מתגלות עצמות אדם בעת ביצוע חפירות.

הנוהל שיגובש יהיה על דעת הרבנות הראשית לישראל ומשרד הדתות כמו גם על דעת משרד החינוך ורשות העתיקות. נקודת המוצא של נוהל זה תהיה חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה לפיה עצמות אדם אינן עתיקה ואין לנהוג בהן כדרך שנוהגים בעתיקה.

אנו תקווה שיעלה בידנו, תוך זמן קצר, להתוות את הדרך לפתרון בעיה זו. המציקה לציבור ירא השמים בישראל.

ב ב ר כ ה

אחז בן - ארי
היועץ המשפטי

העתק: מר אבי גיל, יועץ ראה"מ למנהל הלשכה

03/5709501-70

אברהם ויצמן

משרד ראש הממשלה
חיועץ המשפטי

ירושלים, י"ט באדר התשנ"ו
10 במרץ 1996

תיק: 4

לכבוד
מר אברהם ויצמן
רח' בית שמאי 8
בני ברק

שלום רב,

הנדון: חפירות ארכיאולוגיות במערות קבורה
מכתב לראש"מ ולאבי גיל מנהל לשכת ראש"מ
מיום 13.2.96 ומיום 28.2.96

תלונתך ומכתבך אודות חילולי קברי החשמונאים בחפירות ארכיאולוגיות ברחבי הארץ, ובאחרונה במחלף בן שמן, הועברו לטיפול.

לבקשת ראש הממשלה מתקיימים באחרונה דיונים עם כל הגורמים הפועלים בתחום זה בהתייעצות עם רבנים גדולי תורה, במטרה לגבש נהלים מסודרים בנושא זה על פי חוות דעתו של חיועץ המשפטי לממשלה ומתוך הכבוד הראוי לקברי ישראל ולקברים בכלל, ואנו תקווה שאכן צליח.

כמו כן לבקשת ראש הממשלה ביקר מנכ"ל משרד ראש הממשלה מר צבי אלדרוטי יחד עם מר ישראל ליפל, עוזר שר הפנים, מר משה לוי, יו"ר חברת כביש חוצה ישראל, מר יחזקאל כהן מנכ"ל חברת כביש חוצה ישראל, הרב דוד שמידל יו"ר אתרא קדישא, והרב שמואל רבינוביץ רב המקומות הקדושים ביום פורים דמוקפין באתר מחלף בן שמן.

בביקור סוכם כי מומדסי כביש חוצה ישראל יעשו מאמץ למצוא פתרון הנדסי בכדי למנוע אפשרות פגיעה בקברים.

בברכה

שרה צן שאול (ויס), עו"ד
עוזר ראשי ליועץ המשפטי

DIRECTOR GENERAL
MINISTRY OF RELIGIOUS AFFAIRS
JERUSALEM ISRAEL

המנהל הכללי

משרד לענייני דתות

הוא י"ש נולד חסדקא א שנה ה'תשנ"ב
היה שנה ה'תשנ"ב כחול ארבעה ה'תשנ"ב.

ב"ה, ב' בשבט התשנ"ב
7 בינואר 1992

ואמר ה'תשנ"ב ה'תשנ"ב

אשר ב'תשנ"ב א'תשנ"ב

רצו חוץ א'תשנ"ב

ג' א'תשנ"ב א'תשנ"ב ו'תשנ"ב א'תשנ"ב
נ'תשנ"ב א'תשנ"ב א'תשנ"ב

לכבוד
מר ז'ולון אורלב
המנהל הכללי
משרד החינוך והתרבות
ירושלים

שלום רב!

א. נדחמתי לקבל את סיכום הדיון מיום כ"ה בטבת התשנ"ב (1.1.92), בענין טיפול בקברי קדמונים וקבורת עצמותיהם.

אני מקוה, כי לא אטעה בהניחי, כי לא הובא סיכום זה בפניך, טרם הפצתו.

ב. מלבד חוסר חנימוס אלמנטרי, שבאי הצגת עמדתנו ועמדת הרבנות הראשית, כפי שחובעו במהלך הדיון, הרי שאיננו מקבלים את סיכום הפגישה, לא ככתבו לא כלשוננו, ובעיקר לא כרוחו, שאין זה, ולו מעט מן המעט, התיחסות רצינית לנושא, מהיבטיו הרגשיים-אמונתיים-דתיים-הלכתיים.

ג. לגופם של דברים:

לסעיף 1/ב: אין למשרד הדתות כל כלי וכל אפשרות לפקח כנדרש על נושא זה, כך שאיננו יכולים לקבל כעובדה את ה"דיווח" של מנהל רשות העתיקות.

לסעיף 2/א: בנוסף להערתנו הקודמת, לדעתנו, על סמך הנסיון מן העבר, כל בדיקה ו/או טיפול אנתרופולוגי בעצמות קדומים אכן, פוגע בהן! לכן, איננו מקבלים כמציאותית, את הקביעה כי הטיפול נעשה "רק חיצונית"....

DIRECTOR GENERAL,
MINISTRY OF RELIGIOUS AFFAIRS
JERUSALEM, ISRAEL.

המנהל הכללי

משרד לעניני דתות

אשר על כן, יש לקבל מראש, חנחיות הרבנות הראשית, לפני ביצוע כל פעולה בתחום זה, ולפעול על פי חן.

לסעיף 2/ב: ר' הערתנו לסעיף 1/ב.

לסעיף 2/ג: משרדנו אינו שב ומאשר, ולא יאשר גם להבא, כל הסדר שלא יבטיח כי כל פעילות, תעשה אך ורק בחתום להנחיות הרבנות הראשית, כולל פיקוח צמוד מטעמה על הנעשה.

כאמור: אסור בלתי מוגבל מיקוריות. ויש נא
על המנהל הכללי בקי

אני מאמין גורמן הושיע - יש לשלול את גורמנו
הושיע, וכמו אמרת גורמה חומן בננין. ולפי חומן לא
היה קורן, הרי הושיע - אלא הושיע.

בכבוד רב.
שלמה בקיש
המנהל הכללי

העתק: הרבנים הראשיים לישראל שליט"א.
פרופ' אבנר חי שאקי, השר לעניני דתות.
הרב משה גפני, סגן השר לעניני דתות.
הרב איתן אייזמן, מנכ"ל הרבנות הראשית לישראל.
מר אמיר דרורי, מנהל רשות העתיקות.
מר יוסף זיאס, אנתרופולוג, רשות העתיקות.
מר משה ארד, יועץ משפטי, רשות העתיקות.
מר עמוס קלוזנר, מנהל האגף למחקר מדעי, רשות העתיקות.
מר עמיהוד בהט, עוזר המנכ"ל, משרד החינוך והתרבות.
מר פנחס אליאב, יועץ השר, משרד הדתות.
הרב זעליג ברוורמן, מנהל המחלקה לקבורה.
הרב אהוד גהלי, נציג הרבנות הראשית לישראל.

א"ע'ט
ה'תשנ"ד / ב'ת"ר ופ"ג

סידור ישיבה

הסדר לשני חתנים

לשם הישג המשי

כ"ד, ט"ו חשוון תשנ"ה

20 באוקטובר 1994

ד/כ

לכבוד

מ' ישראל לוי

יועץ חסד

מלום רב,

הנדון: בית המדרש והתורה יפה - יפ

הרב דוב' שמידל העביר אלי העדק ממכתבו אליך ואני מצדד בדרישה שבבנית ומצדיק אותה מבחינה משפטית. כלל הוא שבעשה מינהל שבעשה תוך סעות בעובדות ניתן לביטול. לפיכך, אם אכן השתנה העירית את היתר הבניה לא היתה ידועה מציאותו של בית הקברות במקום, ניתן לבטל את היתר הבניה.

יתר על כן, מחוות דעתו של היועץ"מ לממשלה עולה כי אי-החולתו של סעיף 172 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, על הארכיאלוגים, היא בשל קיום נוהל לטיפול בעצמות ובתגלות בחפירות ובשל כך שלא מדקיים היסוד של כניסה שלא ברשות למקום - קבורה.

נמצא, שלגבי הקבלן, הבונה במקום קבורה, שלגביו לא מדקיים האמור בחו"ד היועץ"מ לממשלה, יש בחפירה משום חשש לעבירה עלילית דבר המצדיק הפסקת העבודות לאלתר.

כמו כן, היתר בניה שניתן על סמך פרטים בלתי נכונים ניתן לביטול, לפי סעיף 216 תשל"ז-1970, לחוק התכנון והבניה וניתן לשנותו לפי תקנה 16 לחקנות התכנון ובניה (מקשה להיתר תנאיו ואגרות).

על דקע האמור, פניה תקיפה לעירית ת"א, כמבוקש ממכתבו של הרב שמידל מוצדקת ועניינית.

בכבוד רב,
הרב הלל קולין, עו"ד

היועץ המשפטי

העדה: הרב דוד מיסל שמידל, בני-טק.

P. 001

09:24 (10/11/60) 60-

הרב: ג'ון - חלוקה ק"ר

לשם חלוקה

י"א' ג'סן משמ"א

15 אפריל 1981

שמי' (1) - 167/81

חוק: דעת הלכתית

לשאלת הוצאה תבין סעודית של דעה, הנוך ומפסטים גבורה ספול שצמחה אדם המגלות
הפירות ארכיאולוגיות, בפכמז המלכה לקבורה ממאריך כח' אדר א' משמ"א, בו שואלים:
"תאם-דנאיזה אופן ניתן לערוך מחקרים מדעיים על עצמות אדם מבלי לפגוע בהוראות החלכה
ומסורת היהודים".

תשובה: קברים ועצמות אדם המגלים בארץ מבין הפירות ארכיאולוגיות, מעוררים בעיות
הלכתיות קשות והמורסו במשך כל פמיתם קבר מסוזה לפי חלכה ונחשבת לבזיון חסמ ומעוררת
חרום הדיון, כפי שקבאו במלמוד ובפוסקים והתייחסו בקברים ופינוי ממית זכאליס בין הקלות
שבמורה, ומחזה חסרה של מפילם והשכבה שמתחללים "ויבנה גאלום על טעבנו".

לכן מסור באיסור תאור לפגוע ממית מקבריהם ולא לערוך בתם מחקרים מדעיים כל שחם
וגכל מקרה של פמיאת קברים או סלרי בני אדם או שצמחה אדם, שחם ספק של בני ברים ספק שאינם
מבני ברים יש לגחוג לפי חלכה המסובכת והמובאה במשנה במס' גזיר דף ס"ד ע"ב וכפי שפסק
הרמב"ם בפ"ט טה"ל טומאת מת חלכות ט"ז-ח' ולפי המלמוד ירושלמי במס' גזיר פרק ט' חלכה ג'
ועל פי המוספמט במס' גאלום פרק ט"ז וחבריימא במס' סנהדרין מ"ז ב"ז: "גמבא אתה אומר שלש
קבר"א הן "וכו'. וכן במס' שחורם טרף י"ד.

ותבוסה שונת בכל אחר מהמקורות הג"ל ומסילא גם תחלכה גיחם לפינוי ולאיסור השימוש
במקום וטומאתו של מקום הקבורה לאחר הפינוי משמנה בהתאם לנוסחאות השונות הג"ל. וכן לפי
תחלכה הנפסקת בשולחן ערוך יורה דעה סימן טס"ד סעיף ב'.

לכן כל מקרה כזה שזון ברור טעף, מחקר וחכמה הלכתית הן גיחם לזחום הקברים וזון
גיחם לקביעת המקום בשכונת קברות והאיסור לפגועם וקביעת עמידו של המקום גיחם לאיסור
השימוש בו וזרבה טומאתו, אם יתפנה.

- 2 -

אי לזאת ברור שקיים חיסור גמול לפיכך קברים הנמצאים, לפיכך או לפיכך בעצמות
 נמצאו על פני השטח או בכוכים ובמקומות, ללא פסק הלכה ברור של הרבנות הראשית לישראל,
 שיש להם מקום, לאור ההלכה, הם זכרים הקברים ודרכי המפול בהם או בשלבים ובעצמות שיימצאו
 בכל מקום שהיה.

ובזכות כבוד הממית ובמילום חסד של אדם, שאנו בגמול להם ע"י זה שניחן להם לבוח על
 שמכם בשלום נזכה למתים הממית ולנפולם ישראל בעתה.

בברכה המורה ומתחית

 שלום גורן

הרב הראשי לישראל

HERZOG, FOX & NEEMAN, ADV TEL: 972-3-260082

31.12.92 23:00 No.049 P:02

נג"צ 6232/92

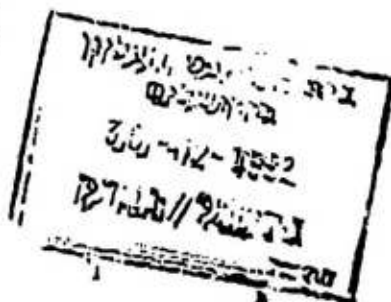
בבית המשפט העליון בירושלים
בשגרתו כבית משפט גבוה לצדק

האגודה העולמית למדענים דתיים
עמותה רשומה מס' 58-011-167-2
ליד ביה"ס הגבוה לטכנולוגיה
רחוב הוועד הלאומי 21, ירושלים
על ידי ג"כ עוז"ד הרצוג, פוקס נאמן ושות'
מרחוב ויצמן 4, תל-אביב
טל': 03-6916271; פקס': 03-6916630

בענין:

נעותרת

- נגד -

1. מר אמיר דרורי, מנהל רשות העתיקות
2. רשות העתיקות
ת.ד. 586 ירושלים 91004
טל': 02-292607; פקס': 02-292628

3. הגב' שולמית אלוגי, שרת החינוך והתרבות
על ידי פרקליטות המדינה
מרחוב צאלח א-דין 29, ירושלים

המשיבים

עתירה למתן צו על תנאי, צו החלטי וצו ביניים

פרק א': העתירה

1. מוגשת בזה עתירה למתן צו על תנאי וצו החלטי המוסנה אל המשיבים ימורה להם לבוא וליתן טעמים:

1.1 מדוע לא ימנעו המשיבים 1 ו-2 מלעסוק בכל דרך שהיא בנושא הגלוסקמאות וחעצמות באזור צומת הגבעה הצרפתית בירושלים (להלן: "האתר"), באשר אלו ככל אינן "עתיקות", כמשמעות מונח זה בחוק העתיקות התשל"ח-1978 (להלן: "חוק העתיקות").

1.2 מדוע לא יסלקו המשיבים 1 ו-2 ומשלחת החפירות הפועלת מטעמם באתר את ידן מהאתר.

HERZOG, FOX & NEEMAN, ADV TEL: 972-3-260082

31.12.92 23:00 No.049 P.05

2

2. צו ביניים

כמו כן יתבקש בית המשפט הנכבד ליתן צו ביניים כדלקמן:

לאסור על המשיבים 1 ו-2 או מי מטעמם להמשיך בחפירות בא"י עד אשר תתקבל הכרעה בעתירה זו.

פיק ב': נימוקי העתירה:

3. מבוא

3.1 ענינה של עתירה זו הינו אופן טיפולן של הרשויות במדינת ישראל בעצמותיהם של אלפי בני אדם עלומי שם, אשר מתגלות במהלך חפירות המתקיימות בישראל. נושא זה הינו בעל חשיבות עליונה לעותרת, ולטעמיה של העותרת גם רשויות המדינה צריכות וחייבות לייחס לו חשיבות שכוונת ימים לכאן דבריו של מ"מ הנשיא (כתוארו אז) י. כהן:

"ניתן להגיד, באנאלוגיה לאמרה ידועה, שעניין חפירות הוא יותר מדי רציני כדי להשאירו בידי ארכיאלוגים בלבד. זהו נושא בעל רגישות רבה, כפי שידוע בארצנו...".¹

3.2 העותרת הינה עמותה, הרשומה כדין, ומאגדת בתורה עשרות רבות של אקדמאים יהודים מישראל ומהתפוצות, אשר ערכי הדת והמחקר האקדמי הינם נר לרגליהם בכל ימות השנה, העותרת וחבריה יביעו את תקופה ארוכה את מורת רוחם הגלויה מהאופן בו מטפלות רשויות הממשל במדינת ישראל בעצמות אדם, המתגלות במהלך חפירות. פרשת אתר צומת הגבעה הצרפתית הביאה מים עד נפש, והעותרת מבקשת בעתירה זו לשמש כשופר לאותם רבים וטובים הסבורים כי יש להבהיר את חשיבות חפירות אדם, ולתמיד את המצב המשפטי בנושא נכבד זה, תוך מתן המשקל הראוי לערך העליון של כבוד המת.

4. מטרת העובדות והרקע לעתירה

4.1 באשר מתנהלות זה זמן מה עבודות חפירה לצורך שינוי כני הצומת, במהלך החפירות נתגלו מערות קבורה ובתוכן גלוסקמאות עם גופות אדם. אזור המערות חוכרז על ידי המשיב 1 כאתר עתיקות, בהתאם לסעיף 28 לחוק העתיקות. באשר החלו לחערך חפירות הצלה ארכיאלוגיות.

4.2 לאור גילוי עצמות אדם וגלוסקמאות וביצוע חפירות ארכיאלוגיות באתר החלה פעילות רחבת היקף, בקרב גורמים שונים, להפסקת החפירות לאלתר. למרות ההתנגדות הציבורית העזה להמשך החפירות, המשיך צוות החפירות במעשיו תוך התעלמות מופגנת מכבוד המת ומרגשותיהם של המתנגדים להמשך החפירות. במסגרת הסדר עם המשיב 1 הועברו עצמות אדם וגלוסקמאות,

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

ירושלים, כ' באייר התשנ"ו
9 במאי 1996

תיק: 4

אל: מנכ"ל משרד ראה"מ

הנדון: אתרי קבורה במחלף בן-שמן

1. ביום 8.5.96 נפגשנו באתר הבנייה של מחלף בן-שמן, לאחר שיום קודם לכן היתה במקום התפרעות של חרדים. בפגישה נכחו גם רמי מנור וראובן לב-און מטעם חב' חוצה ישראל וכן הרב שמידל (אתרא קדישא) וחזקיה קלמנוביץ (פקח של משרד הדתות).

2. בפגישה נדונו שני עניינים כלחלן:

א. מערת הקבורה - הרב שמידל התלונן כי בניגוד לסיכומים, לא מולאה המערה בעפר (אף כי גודרה והותקן עליה מעטה פלסטי). הוסבר לרב שמידל כי לא בוצע מילוי בעפר כדי לאפשר בדיקה של עמידות הסלע, וזאת על מנת לאפשר סלילת הכביש תוך הימנעות מפגיעה במערת הקבורה. הבדיקות תסתיימנה תוך שבועיים ולאחר מכן במערה יבוצעו פעולות תמיכה וכיסוי בעפר.

ב. כיסוי קברים - הרב שמידל התלונן על כך שעומדים להניח לוחות בטון על 9 קברים שלא נחפרו. הלוחות אמורים לשמש מסד שעליו יסלל הכביש. לטענתו, ענין הלוחות לא תואם עם גורמים רבניים. חברת חוצה ישראל טוענת כי הדבר סוכם עם הרב גלסנר ממשרד הדתות. סוכם כי העבודות תופסקנה עד לסוף החודש. לכשיחודשו, תבוצע הנחת הלוחות בנוכחות נציג משרד הדתות.

ב ב ר כ ה

אחז בן - ארי
היועץ המשפטי

העתק: אבי גיל, מנהל לשכת ראה"מ

5x10

7/11

~~W/2023~~

55

17. 24

לשון הנועץ המשפטי

3. 12. 1995

ל ב ל

A hand-drawn diagram of a cell. It features a large, irregular outer boundary representing the cell membrane. Inside, there is a smaller, roughly circular structure representing the nucleus, which contains a small dot for the nucleolus. Surrounding the nucleus are several wavy, parallel lines representing the rough endoplasmic reticulum.

משרד ראש הממשלה

א. ב. י.

למחנה גלילי ארץ ישראל
אלוהים של חיינו. היום
ביום י' איסכריה הסתיו
אחרי שש בטרם ילכו ארץ
ואת כן יהיה

בברכה

היועץ המשפטי

הגא-אמנה-גא-א

א. 8.11.94

58/10
המשלה
א.ק.

משרד ראש הממשלה
היועץ המשפטי

למנכ"ל

ירושלים, כ"ז בחשון התשנ"ו
20 בנובמבר 1995

תיק: 4

א.ק. 58/10
המשלה
א.ק.

אל: ראש הממשלה (בפועל)

הנדון: טיפול בעצמות באתר מודיעין

1. ביקשת את חוות דעתי כיצד לנהוג בענין עצמות אדם, המתגלות באתר החפירות באזור מודיעין, וזאת במגמה למנוע את התלחטות הרוחות המתלווה בדרך כלל לתגליות מסוג זה.
2. כפי שניתן לתאר, אין בעיה זו מתעוררת כאן לראשונה והיא כבר העסיקה גורמים ממלכתיים שונים פעמים רבות בעבר.
3. בחוות דעת של היועץ המשפטי לממשלה מיום 22.7.94, קבע היועץ, כי עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כהגדרתה בחוק העתיקות, התשל"ח - 1978 והמליץ להמשיך ולנהוג בענין זה לפי נוהל שגובש בשנות ה - 50.
4. אגב כך, קבע היועץ המשפטי לממשלה כי:

יש למוסרן לאנשי המשרד לעניני דתות. קביעה אם מדובר בעצמות אדם יכולה להעשות בדרך כלל על אתר (תרתי משמע: בשטח ומייד), וכך, במידת האפשר, ראוי לעשות. באותם מקרים שאין ניתן לעשות כן בשטח, שנדרשת מדידה, בדיקה מעבדתית, וכיוצא באלה פעולות לצורך קביעה אם מדובר בשרידי עצמות אדם, פעולות שאינן ניתנות לביצוע באתר החפירה עצמו, ניתן לאסוף את הממצאים ולבדקם במשרדי הרשות. בשעה שהבדיקה מעלה, כי מדובר בשרידי עצמות אדם, הן תועברנה אל המשרד לעניני דתות."

5. מבירור שקיימתי, נראה לי כי רשות העתיקות לא פעלה, במקרה שלפנינו, לפי הנחיות היועץ המשפטי לממשלה. כאשר מדובר בגילויה של מערת קבורה וברור לכל כי מדובר במערת קבורה יהודית, נראה לי כי היה צורך להזעיק למקום את נציג משרד הדתות, על מנת שידאג לכך שעצמות האדם המצויות שם (ואשר

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

מונחות, במקרה זה, בסרקופגים) יועברו באופן מיידי לקבורה עפ"י ההלכה.

6. לא נראה לי כי היתה מלכתחילה הצדקה להעביר את הסרקופגים, על תכולתם, למוזיאון רוקפלר ולהשתהות בהעברת העצמות לידי משרד הדתות (במאמר מוסגר אזכיר את תלונת משרד הדתות לפיה לא כל העצמות נמסרו לידיהם).

7. מאחר ורשות העתיקות פועלת לחשיפתה של מערת קבורה נוספת ואולי של אתר קבורה גדול יותר, מוצע כי משרד הדתות יקיים במקום נוכחות קבועה בכל מהלך העבודה ויקבל עצמות אדם לידי מיד עם גילויין.

8. אגב אורחא, אציין כי בחודש מרץ השנה, בעקבות המהומות שארעו באתר הבניה ביפו, פניתי אל שר הדתות והצעתי כי נוהל הטיפול בעצמות אדם ישוכתב וזאת בשל פגמים וחסרים שמצאתי בו. הריני חוזר על המלצה זו עתה, במגמה לקדם פני בעיות דומות העשויות להתעורר בעתיד.

ב ב ר כ ה

אחז בן - ארי
היועץ המשפטי

העתק: שר החינוך והתרבות
שר הדתות

2-2

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

ירושלים, כ"ג בשבט התשנ"ו
13 בפברואר 1996

תיק: 4

אל: עו"ד עדנה הראל, הלשכה המשפטית, משרד החינוך
מר עמי גלוסקא
הרב שמואל רבינוביץ
✓ עו"ד שרה בן-שאול (וייס)

הנדון: גילוי עצמות אדם במהלך חפירות ארכיאולוגיות ו/או עבודות תשתית

1. בתאריך 12.2.96 התקיים בלשכתי דיון בנושא הנדון בראשות היועץ המשפטי, ובהשתתפות:

א. עמי גלוסקא - לשכת השר יוסי ביילין.

הרב שמואל רבינוביץ.

עו"ד עדנה הראל - הלשכה המשפטית, משרד החינוך והתרבות.

עו"ד שרה בן-שאול (וייס) - עוזר ראשי ליועץ המשפטי, משרד ראה"מ.

2. מטרת הדיון היתה לחפש כיוונים לפתרון שאלת הפעולות שיש לנקוט עם התגלותן של עצמות אדם במהלך חפירות ארכיאולוגיות ו/או עבודות תשתית.

3. מבחינה עובדתית הגיעו הנוכחים למסקנה כי, תהינה אשר תהינה הסיבות לכך, הנוהל הישן לטיפול במקרים מסוג זה שוב איננו פועל מזה כשנתיים ונראה שנדרש שינוי מסוים בהסדרים הקיימים.

4. הפתרון שמסתמן, לאחר הדיון, הינו כדלקמן -

א. תוקם "ועדה מייעצת" לרשות העתיקות, אשר תורכב ממשפטן, איש הלכה וארכיאולוג, וממלאי מקומם, במידת הצורך.

ב. עיקר עבודת הועדה יהיה בגיבוש הנחיות ונהלים עבור רשות העתיקות לטיפול במקרים של חשיפת עצמות אדם.

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

- ג. במקרים מיוחדים ובעייתיים, יופעל נוהל לפיו תופסק העבודה בשטח עד להתכנסות הועדה אשר תתן הנחיות כיצד לפעול במקרה הספציפי.
5. הפתרון המוצע לעיל יעוגן בהחלטת ממשלה. הצעת ההחלטה לממשלה תוכן ע"י עו"ד הראל בתיאום מול הח"מ.
6. תבחן אפשרות שמזכיר הועדה יהיה נציג משרד ראה"מ.
7. סוכם כי הפגישה הבאה של הפורום תיערך ב-15.2.96 בשעה 17:00.

רשם: שחר הכספי

העתק: אבי גיל, יועץ ראה"מ ומנהל הלשכה

28.02.1996

5

לשכת שר החינוך והספורט

مكتب وزير التربية والثقافة والرياضة

ירושלים, כ"ט בשבט תשנ"ו

19 בפברואר 1996

28963

הא
ל

אל: עו"ד אחז בן ארי, היועץ המשפטי למשרד ראש הממשלה

מאת: עו"ד עדנה הראל, יועצת לשר החינוך, התרבות והספורט

שלום רב,

הנדון: גילוי עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות
סיכום ישיבה שנערכה בלשכתך ביום 12.2.96

1. בתאריך 12.2.96 השתתפתי בלשכתך בדיון בענין שבנדון ואשר בעניינו קיבלתי היום סיכום שנרשם על ידי מר שחר הכספי.

2. אבקש להעיר את הערותי לנוסח סיכום זה, בנקודות בהן אינו מייצג את הדיון שהתקיים:

א. לסעיף 3 - החתומה מטה, אשר היתה כלולה בין הנוכחים, איננה ולא היתה שותפה למסקנה כי הנוהל הישן לטיפול במקרים מסוג זה דורש שינוי. נהפוך הוא, טענתי וחרתי וטענתי במהלך הישיבה כי הנוהל הקיים, אשר אושר גם בחוות דעתי של היועץ המשפטי לממשלה, הוא נוהל מתאים שיש להמשיך ולקיימו.

אכן הסכמתי כי עובדתית הועדה הבין-משרדית אינה פועלת בתקופה האחרונה וכי מן הראוי להפעילה מחדש.

ב. לסעיף 4 - בסיכום הדיון לא הסתמן כל פתרון אלא הועלו אפשרויות נוספות על האמור בסעיף א' לעיל, אפשרויות לפיהן יוכנסו שינויים בנוהל הקיים בהחלטת ממשלה חדשה.

האפשרויות השונות שהועלו היו כולן בגדר הצעות שיש לשקול אותן, לבחון אותם עם הצדדים הנוגעים בדבר ועם השרים הממונים.

חד משמעית, לא הוסכם על פתרון אלא הוצעו מספר אפשרויות לבחינה ורק אחר כך לניסוח, אם יתכן "אור ירוק" בעניינן.

ג. הערה ב' דלעיל נכונה גם לאמור בסעיף 5 ו-6 לסיכום בהתאם לאופי הדיון כולו.

3. אבקש להעיר בנוסף כי הפגישה הוגדרה כפגישה לחשיבה ודיון בנושא מורכב זה; ולא כדיון מן הסוג המצטייר מסכום זה, כצוות ה"מסכם פתרונות".

בכבוד רב,
עדנה הראל

העתק: מר אבי גיל, יועץ ראש הממשלה ומנהל הלשכה

מר עמי גלוסקא, יועץ השר יוסי ביילין

הרב שמואל רבינוביץ, משרד ראש הממשלה

עו"ד שרה בן שאול (וייס), הלשכה המשפטית, משרד ראש הממשלה

לשכת שר החינוך והתרבות והספורט

مكتب وزير التربية والثقافة والرياضة

ירושלים, כ"ט בשבט תשנ"ו

19 בפברואר 1996

28963

אל: עו"ד אחז בן ארי, היועץ המשפטי למשרד ראש הממשלה

מאת: עו"ד עדנה הראל, יועצת לשר החינוך, התרבות והספורט

שלום רב,

הנדון: גילוי עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות
סיכום ישיבה שנערכה בלשכתך ביום 12.2.96

1. בתאריך 12.2.96 השתתפתי בלשכתך בדיון בענין שבנדון ואשר בעניינו קיבלתי היום סיכום שנרשם על ידי מר שחר הכספי.

2. אבקש להעיר את הערותי לנוסח סיכום זה, בנקודות בהן אינו מייצג את הדיון שהתקיים:

א. לסעיף 3 - החתומה מטה, אשר היתה כלולה בין הנוכחים, איננה ולא היתה שותפה למסקנה כי הנוהל הישן לטיפול במקרים מסוג זה דורש שינוי. נהפוך הוא, טענתי וחזרתי וטענתי במהלך הישיבה כי הנוהל הקיים, אשר אושר גם בחוות דעתי של היועץ המשפטי לממשלה, הוא נוהל מתאים שיש להמשיך ולקיימו.

אכן הסכמתי כי עובדתית הועדה הבין-משרדית אינה פועלת בתקופה האחרונה וכי מן הראוי להפעילה מחדש.

ב. לסעיף 4 - בסיכום הדיון לא הסתמן כל פתרון אלא הועלו אפשרויות נוספות על האמור בסעיף א' לעיל, אפשרויות לפיהן יוכנסו שינויים בנהל הקיים בהחלטת ממשלה חדשה.

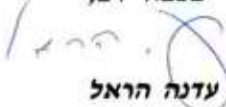
האפשרויות השונות שהועלו היו כולן בגדר הצעות שיש לשקול אותן, לבחון אותם עם הצדדים הנוגעים בדבר ועם השרים הממונים.

חד משמעית, לא הוסכם על פתרון אלא הוצעו מספר אפשרויות לבחינה ורק אחר כך לניסוח, אם ינתן "אור ירוק" בעניינן.

ג. הערה ב' דלעיל נכונה גם לאמור בסעיף 5 ו-6 לסיכום בהתאם לאופי הדיון כולו.

3. אבקש להעיר בנוסף כי הפגישה הוגדרה כפגישה לחשיבה ודיון בנושא מורכב זה; ולא כדיון מן הסוג המצטייר מסכום זה, כצוות ה"מסכם פתרונות".

בכבוד רב,

עדנה הראל

העתק: מר אבי גיל, יועץ ראש הממשלה ומנהל הלשכה

מר עמי גלוסקא, יועץ השר יוסי ביילין

✓ הרב שמואל רבינוביץ, משרד ראש הממשלה

עו"ד שרה בן שאול (וייס), הלשכה המשפטית, משרד ראש הממשלה

לשכת שר החינוך והתרבות והספורט

مكتب وزير التربية والثقافة والرياضة

ירושלים, כ"ט בשבט תשנ"ו

19 בפברואר 1996

28963

אל: עו"ד אחז בן ארי, היועץ המשפטי למשרד ראש הממשלה

מאת: עו"ד עדנה הראל, יועצת לשר החינוך, התרבות והספורט

שלום רב,

הנדון: גילוי עצמות אדם אנג חפירות ארכיאולוגיות
סיכום ישיבה שנערכה בלשכתך ביום 12.2.96

1. בתאריך 12.2.96 השתתפתי בלשכתך בדיון בענין שבנדון ואשר בעניינו קיבלתי היום סיכום שנרשם על ידי מר שחר הכספי.

2. אבקש להעיר את הערותי לנוסח סיכום זה, בנקודות בהן אינו מייצג את הדיון שהתקיים:

א. לסעיף 3 - החתומה מטה, אשר היתה כלולה בין הנוכחים, איננה ולא היתה שותפה למסקנה כי הנוהל הישן לטיפול במקרים מסוג זה דורש שינוי. נהפוך הוא, טענתי וחזרתי וטענתי במהלך הישיבה כי הנוהל הקיים, אשר אושר גם בחוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה, הוא נוהל מתאים שיש להמשיך ולקיימו.

אכן הסכמתי כי עובדתית הועדה הבין-משרדית אינה פועלת בתקופה האחרונה וכי מן הראוי להפעילה מחדש.

ב. לסעיף 4 - בסיכום הדיון לא הסתמן כל פתרון אלא הועלו אפשרויות נוספות על האמור בסעיף א' לעיל, אפשרויות לפיהן יוכנסו שינויים בנוהל הקיים בהחלטת ממשלה חדשה.

האפשרויות השונות שהועלו היו כולן בגדר הצעות שיש לשקול אותן, לבחון אותם עם הצדדים הנוגעים בדבר ועם השרים הממונים.

חד משמעית, לא הוסכם על פתרון אלא הוצעו מספר אפשרויות לבחינה ורק אחר כך לניסוח, אם ינתן "אור ירוק" בעניינן.

ג. הערה ב' דלעיל נכונה גם לאמור בסעיף 5 ו-6 לסיכום בהתאם לאופי הדיון כולו.

3. אבקש להעיר בנוסף כי הפגישה הוגדרה כפגישה לחשיבה ודיון בנושא מורכב זה; ולא כדיון מן הסוג המצטייר מסכום זה, כצוות ה"מסכם פתרונות".

בכבוד רב,

עדנה הראל

העתק: מר אבי גיל, יועץ ראש הממשלה ומנהל הלשכה

מר עמי גלוסקא, יועץ השר יוסי ביילין

הרב שמואל רבינוביץ, משרד ראש הממשלה

עו"ד שרה בן שאול (וייס), הלשכה המשפטית, משרד ראש הממשלה ✓

הצעת החלטה לממשלה

מחליטים:

בהמשך לנוהל בעניין חפירות ארכיאולוגיות בהן מתגלות עצמות אדם מיום י"ט באלול תשט"ו (6.9.55), מיום כ"ח באלול תשט"ו (15.9.55) ומיום ח' באלול תש"ל (9.9.70), המצ"ב:

1. הרשויות הנוגעות בדבר תפעלנה על פי חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח - 1978. לפיכך, במקרה של גילוי עצמות אדם, יש למסור אותן מיד למשרד לענייני דתות לשם קבורתן.
2. בכל מקרה של גילוי עצמות אדם, תפעל רשות העתיקות בהתאם לנוהל שיגובש ע"י הוועדה שתוקם כמפורט להלן.
3. להקים ועדה ציבורית (להלן - "הוועדה") שתגבש נהלים לטיפול במקרים בהם מתגלות עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות או עבודות בניה, וכן תטפל במקרים המחייבים את התערבותה.
4. הוועדה תורכב מנציג של שר המשפטים, נציג של שר החינוך שהוא ארכיאולוג במקצועו שאינו עובד ציבור ונציג של מועצת הרבנות הראשית לישראל, שיקבע בהתייעצות עם שר הדתות. ראש הממשלה ימנה את חברי הוועדה וכן מרכז לוועדה; לכל חבר בוועדה יהיה ממלא מקום.
5. על החלטות הוועדה ניתן יהיה להגיש ערער ע"י אחד מחברי הוועדה, למי שיוסמך לכך ע"י ראש הממשלה. [מנכ"ל משרד ראש הממשלה/מזכיר הממשלה]
6. הוועדה תמונה תוך 14 יום.
7. הוועדה תכונס על פי בקשת אחד מחבריה, ותשב בהרכב מלא.
8. הוועדה לא תתערב בעניין עתיקות כלשהן.
9. הוועדה תקבע נהלים גם למקרה של גילוי עצמות אדם שאינו יהודי. נהלים אלה וטיפול הוועדה באירועים כאלה, יעשו בתיאום עם נציג העדה הדתית הנוגעת בדבר, אם יש כזו בארץ.
10. נהלי הוועדה והחלטותיה יקבעו תוך נתינת הדעת לחשיבות הממצאים והמידע שבהם, שמירת כבוד המת והצורך בפיתוח השטח.
11. הוועדה תגבש את נהליה תוך 30 יום מיום מינויה ותגישם לאישור הממשלה.

12. המחלקה לענייני קבורה של המשרד לענייני דתות, בתאום עם רשות העתיקות, תעמיד לרשות הוועדה צוות קישור, בראשות איש הלכה. הצוות ימנה בין שני אנשים לארבעה אנשים. רשות העתיקות תאפשר גישה חופשית לאנשי הצוות לאתרי החפירות.
13. עם מציאת קברים או עצמות אדם, תופסק העבודה בקברים מיידית, וצוות הקישור ימצא פתרון, על-פי נהלי הוועדה, להמשך העבודות בו ביום. במקרים חריגים בהם לא מצא הצוות פתרון במקום, תכונס הוועדה בו-ביום.
14. הפסקת העבודות באתר הקבורה מעבר לזמן של 24 שעות, טעונה אישורו של מי שיוסמך לכך ע"י ראש הממשלה.
15. לצורך דיון בוועדה כאמור בסעיף 8 לעיל, תעביר כל רשות הנוגעת בדבר את כל המידע שיש בידיה, הנוגע לעניין, למרכז הוועדה ומיד.

00852 2802 8833

W. 2-98

4

הצעת החלטות לממשלה**מחליטים:**

בחמשך לנוהל בעניין חפירות ארכיאולוגיות בהן מתגלות עצמות אדם מיום י"ט באלול תשט"ו (6.9.55), מיום כ"ח באלול תשט"ו (15.9.55) ומיום ח' באלול תש"ל (9.9.70), חמצ"ב:

1. חרשויות הנוגעות בדבר תפעלנה על פי חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, חתשל"ח - 1978. לפיכך, במקרה של גילוי עצמות אדם, יש למסור אותן מיד למשרד לענייני דתות לשם קבורתן.
2. בכל מקרה של גילוי עצמות אדם, תפעל רשות העתיקות בהתאם לנוהל שיגובש ע"י הוועדה שתוקם כמפורט להלן.
3. להקים ועדה ציבורית (להלן - "הוועדה") שתגבש נחלים לטיפול במקרים בהם מתגלות עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות או עבודות בניה, וכן תטפל במקרים המחייבים את התערבותה.
4. הוועדה תורכב מנציג של שר המשפטים, נציג של שר החינוך שהוא ארכיאולוג במקצועו שאינו עובד ציבור ונציג של מועצת חרבנות הראשית לישראל, שיקבע בחתייעצות עם שר הדתות. ראש הממשלה ימנה את חברי הוועדה וכן מרכז לוועדה; לכל חבר בוועדה יהיה ממלא מקום.
5. על החלטות הוועדה ניתן יהיה להגיש ערער ע"י אחד מחברי הוועדה, למי שיוסמך לכך ע"י ראש הממשלה. [מנכ"ל משרד ראש הממשלה/מזכיר הממשלה]
6. הוועדה תמונה תוך 14 יום.
7. הוועדה תכונס על פי בקשת אחד מחבריה, ותשב בהרכב מלא.
8. הוועדה לא תתערב בעניין עתיקות כלשהן.
9. הוועדה תקבע נחלים גם למקרה של גילוי עצמות אדם שאינו יהודי. נחלים אלה וטיפול הוועדה באירועים כאלה, יעשו בתיאום עם נציג העדה הדתית הנוגעת בדבר, אם יש כזו בארץ.
10. נהלי הוועדה והחלטותיה יקבעו תוך נתינת הדעת לחשיבות הממצאים וחמידע שבהם, שמירת כבוד המת וחצורך בפיתוח השטח.
11. הוועדה תגבש את נהליה תוך 30 יום מיום מינויה ותגישם לאישור הממשלה.

12. המחלקה לענייני קבורה של המשרד לענייני דתות, בתאום עם רשות העתיקות, תעמיד לרשות הוועדה צוות קישור, בראשות איש חלכה, הצוות ימנה בין שני אנשים לארבעה אנשים. רשות העתיקות תאפשר גישה חופשית לאנשי הצוות לאתרי החפירות.

13. עם מציאת קברים או עצמות אדם, תופסק העבודה בקברים מיידית, וצוות הקישור ימצא פתרון, על-פי נחלי הוועדה, להמשך העבודות בו ביום. במקרים חריגים בהם לא מצא הצוות פתרון במקום, תכונס הוועדה בו-ביום.

14. הפסקת העבודות באתר הקבורה מעבר לזמן של 24 שעות, טעונה אישורו של מי שיוסמך לכך ע"י ראש הממשלה.

15. לצורך דיון בוועדה כאמור בסעיף 8 לעיל, תעביר כל רשות הנוגעת בדבר את כל המידע שיש בידיה, חנוגע לעניין, למרכז הוועדה ומיד.

W. 2-98

u

הצעת החלטה לממשלהמחליטים:

בהמשך לנוהל בעניין חפירות ארכיאולוגיות בהן מתגלות עצמות אדם מיום י"ט באלול תשט"ו (6.9.55), מיום כ"ח באלול תשט"ו (15.9.55) ומיום ח' באלול תש"ל (9.9.70), חמצ"ב:

1. הרשויות הנוגעות בדבר תפעלנה על פיהן חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח - 1978. לפיכך, במקרה של גילוי עצמות אדם, יש למסור אותן מיד למשרד לענייני דתות לשם קבורתן.

2. בכל מקרה של גילוי עצמות אדם, תפעל רשות העתיקות בהתאם לנוהל שיגובש ע"י הוועדה שתוקם כמפורט להלן.

3. להקים ועדה ציבורית (להלן - "הוועדה") שתגבש נחלים לטיפול במקרים בהם מתגלות עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות או עבודות בניה, וכן תטפל במקרים המחייבים את התערבותה.

4. הוועדה תורכב מנציג של שר המשפטים, נציג של שר החינוך שהוא ארכיאולוג במקצועו שאינו עובד ציבור ונציג של מועצת הרבנות הראשית לישראל, שיקבע בחתימעות עם שר הדתות. ראש הממשלה ימנה את חברי הוועדה וכן מרכז לוועדה; לכל חבר בוועדה יהיה ממלא מקום.

5. על החלטות הוועדה ניתן יהיה להגיש ערעור ע"י אחד מחברי הוועדה, למי שיוסמך לכך ע"י ראש הממשלה. [מנכ"ל משרד ראש הממשלה/מזכיר הממשלה]

6. הוועדה תמונה תוך 14 יום.

7. הוועדה תכונס על פי בקשת אחד מחבריה, ותשב בהרכב מלא.

8. הוועדה לא תתערב בעניין עתיקות כלשהן.

9. הוועדה תקבע נחלים גם למקרה של גילוי עצמות אדם שאינו יחודי. נחלים אלה וטיפול הוועדה באירועים כאלה, יעשו בתיאום עם נציג העדה הדתית הנוגעת בדבר, אם יש כזו בארץ.

10. נהלי הוועדה והחלטותיה יקבעו תוך נתינת הדעת לחשיבות הממצאים וחמידע שבהם, שמירת כבוד המת וחצורך בפיתוח השטח.

11. הוועדה תגבש את נהליה תוך 30 יום מיום מינויה ותגישם לאישור הממשלה.

החלטת הוועדה תיגבש תוך 30 יום מיום מינויה ותגישם לאישור הממשלה.

12. המחלקה לענייני קבורה של המשרד לענייני דתות, בתאום עם רשות העתיקות, תעמיד לרשות הוועדה צוות קישור, בראשות איש הלכה. הצוות ימנה בין שני אנשים לארבעה אנשים. רשות העתיקות תאפשר גישה חופשית לאנשי הצוות לאתרי החפירות.

13. עם מציאת קברים או עצמות אדם, תופסק העבודה בקברים מיידית, וצוות הקישור ימצא פתרון, על-פי נחלי הוועדה, להמשך העבודות בו ביום. במקרים חריגים בהם לא מצא הצוות פתרון במקום, תכונס הוועדה בו-ביום.

14. הפסקת העבודות באתר הקבורה מעבר לזמן של 24 שעות, טעונה אישורו של מי שיוסמך לכך ע"י ראש הממשלה.

15. לצורך דיון בוועדה כאמור בסעיף 8 לעיל, תעביר כל רשות הנוגעת בדבר את כל המידע שיש בידה, חנוגע לעניין, למרכז הוועדה ומיד.

הוועדה
המרכז
המשרד
הרשות
העתיקות
המנהל
הממשלתי

לג'ין

ירושלים, י"ח באלול התשנ"ו
2 בספטמבר 1996

אל: המנכ"ל

הנדון: הנוהל לגבי טיפול בעצמות אדם
המתגלות בחפירות ארכיאולוגיות

כמי שעסק רבות בנושא כאוב ורגיש זה בתפקידי כמזכיר הממשלה, ובהתאם לבקשתך, להלן תמצית הבעיה:

1. היועץ המשפטי לממשלה, בחוות דעתו מיום 22.7.96 קבע כי עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כהגדרתה בחוק העתיקות, התשל"ו-1976. חוות דעתו זו מנוגדת לעמדת רשות העתיקות לפיה כולל הביטוי "עתיקה" גם עצמות אדם.
2. קיים נוהל המעוגן בהחלטת הממשלה משנת 1969 ומטרתו הייתה להבטיח את אינטרס המחקר המדעי מחד גיסא ולהקפיד על המסורת של הבאת עצמות יהודים לקבר ישראל מאידך גיסא. מכח אותו נוהל הוקמה ועדה בינמשרדית שתפקידה היה לדאוג לכך שהטיפול בבתי העלמין ובקברות של יהודים, בעצמות מתים, ליקוטן ופינוין, המתגלים אגב חפירות ארכיאולוגיות, יהיה בהתאם להלכה.
3. רשות העתיקות טוענת כי היא לא יזמה בשנים האחרונות כל חפירה ארכיאולוגית במקום בו הסבירות להמצאות שרידי קבורה היא גבוהה. כתוצאה מכך מתגלים שרידי קבורה אך ורק בחפירות הצלה ומטופלים תוך שמירה קפדנית על עצמות אדם.
4. החוגים הדתיים טוענים לעומת זאת כי הרשות אינה מטפלת כראוי בעצמות אדם, ובפועל אינה מקבלת את חוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה לפיה, כאמור, עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" שמשמעותה בחוק.

5. זכוני כי בדיון שהתקיים בזמנו אצל רה"מ דאז, מר פרס בהשתתפות השר לבטחון פנים, מנכ"ל רשות העתיקות, שר הבינוי והשיכון ועוד, הציג השר (דאז) שחל ממצאים חמורים מאוד לכאורה המוכיחים את טענת החוגים הדתיים נגד רשות העתיקות.

6. היועץ המשפטי לממשלה גורס כי הפתרון הראוי הוא לפעול על פי אותו נוהל. מרגע שיתגלו במהלך חפירה קיומן של עצמות אדם, יש למסכן לאנשי המשרד לענייני דתות. קביעה אם מדובר בעצמות אדם יכולה להיעשות בדרך כלל בשטח ומיד. כשנדרשת בדיקה מעבדתית, ניתן לאסוף את הממצאים ולבדקם במשרד הרשות. אם העלתה הבדיקה כי מדובר בשרידי עצמות אדם, הן תועברנה אל המשרד לענייני דתות.

7. הפתרון המוצע ע"י היועץ המשפטי לממשלה לא הניח את דעתם של החוגים הדתיים (ולדעתי בצדק, לאור הממצאים שהובאו ע"י השר לשעבר שחל). על רקע זה גובשו הצעות שונות שחלקן נוסחו על ידי (בתיאום עם הרבנים הראשיים), אך לא הובאו בסופו של דבר לאישור הממשלה לאור התנגדות תקיפה של השר לשעבר אמנון רובינשטיין ושרי מרץ בממשלה הקודמת.

8. לנוחיותך, מצ"ב 3 נוסחים להצעות החלטה שהכנתי בזמנו, אך לא הובאו, כאמור לממשלה.

9. אם אתבקש, אשמח להמשיך ולסייע בנושא זה.

ב ב ר כ ה,

שמואל הולנדר
יועץ משפטי (בפועל)

העתק: עו"ד אבי הלוי, יועץ רה"מ

תחולת חוק העתיקות על עצמות אדם

ה צ ע ה ל ח ל ט ה

מ ח ל י ט י ס :

1. הרשויות הנוגעות בדבר תפעלנה על פי חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח-1978. לפיכך, במקרה של גילוי עצמות אדם, יש למסור אותן למשרד לענייני דתות לשם קבורתן.

2. לצורך ביצוע האמור בסעיף 1, לאחר שנקבע באתר החפירה כי מדובר בעצמות אדם, יימסרו העצמות לעובד המשרד לענייני דתות (שימצא) לצורך זה באתר.

3. אם לא ניתן לקבוע באתר העתיקות אם מדובר בעצמות אדם - תיעשה בדיקה מקצועית לצורך הקביעה.

4. לצורך זה תפסיק רשות העתיקות את החפירות באתר למשך 24 שעות, אם יורה על כך ראש הממשלה.

5. אם יתעורר הצורך, תכונס הוועדה הבינמשרדית (הפועלת בנושא זה בעקבות החלטה מס' 243 של הממשלה מיום 28.12.69, בהרכב נציגי משרד החינוך, התרבות והספורט, המשרד לענייני דתות ומשרד המשפטים). ראש הממשלה יעמוד בראש הוועדה, אם ירצה בכך. ראש הממשלה יהיה רשאי לזמן לישיבה שרים נוספים, ללא זכות הצבעה, וכן את היועץ המשפטי לממשלה.

6. סעיפים 4-5 של החלטה זו יחולו על חפירות הצלה בלבד.

מוגש על ידי ראש הממשלה

תחולת חוק העתיקות על עצמות אדם

ה צ ע ה ל ח ח ט ה

1. הרשויות הנוגעות בדבר תפעלנה על-פי חוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה, לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח-1978.
2. במקרה של גילוי עצמות אדם באתר חפירות, יוזמן למקום נציג המשרד לענייני דתות.
3. הועלתה התנגדות להעברת העצמות ממקומן, ידאג נציג המשרד לענייני דתות להביא את הדבר לידיעת ראש הממשלה.
- רשות העתיקות תפסיק את החפירות באתר למשך 24 שעות, אם יורה על כך ראש הממשלה.
4. אם לא ניתן לקבוע באתר העתיקות אם מדובר בעצמות אדם, תיעשה בדיקה מקצועית לצורך הקביעה.
5. במידה ולא נקבע כי העצמות יושארו במקומן, יימסרו לידי נציג המשרד לענייני דתות לשם קבורתן.
6. אם יתעורר הצורך, תכונס הוועדה הבינמשרדית (הפועלת בנושא זה בעקבות החלטה מס. 243 של הממשלה מיום 28.12.69, בהרכב נציגי משרד החינוך, התרבות והספורט, המשרד לענייני דתות ומשרד המשפטים). ראש הממשלה יעמוד בראש הוועדה, אם ירצה בכך. ראש הממשלה יהיה רשאי לזמן לישיבה שרים נוספים, ללא זכות הצבעה, וכן את היועץ המשפטי לממשלה.
7. נוהל זה יחול על חפירות הצלה בלבד.

מוגש על-ידי ראש הממשלה

11/10
21.2.76

מזכיר הוועדה

הצעת החלטה לממשלה

מחליטים:

בהמשך לנוהל בעניין חפירות ארכיאולוגיות בהן מתגלות עצמות אדם מיום י"ט באלול תשט"ו (6.9.55), מיום כ"ח באלול תשט"ו (15.9.55) ומיום ח' באלול תש"ל (9.9.70), המצ"ב:

1. הרשויות הנוגעות בדבר תפעלנה על פי חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח - 1978. לפיכך, במקרה של גילוי עצמות אדם, יש למסור אותן מיד למשרד לענייני דתות לשם קבורתן.
2. בכל מקרה של גילוי עצמות אדם, תפעל רשות העתיקות בהתאם לנוהל שיגובש ע"י הוועדה שתוקם כמפורט להלן.
3. להקים ועדה ציבורית (להלן - "הוועדה") שתגבש נהלים לטיפול במקרים בהם מתגלות עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות או עבודות בניה, וכן תטפל במקרים המחייבים את התערבותה.
4. הוועדה תורכב מנציג של שר המשפטים, נציג של שר החינוך שהוא ארכיאולוג במקצועו שאינו עובד ציבור ונציג של מועצת הרבנות הראשית לישראל, שיקבע בהתייעצות עם שר הדתות. ראש הממשלה ימנה את חברי הוועדה וכן מרכז לוועדה; לכל חבר בוועדה יהיה ממלא מקום.
5. על החלטות הוועדה ניתן יהיה להגיש ערער ע"י אחד מחברי הוועדה, למי שיוסמך לכך ע"י ראש הממשלה. [מנכ"ל משרד ראש הממשלה/מזכיר הממשלה]
6. הוועדה תמונה תוך 14 יום.
7. הוועדה תכונס על פי בקשת אחד מחבריה, ותשב בהרכב מלא.
8. הוועדה לא תתערב בעניין עתיקות כלשהן.
9. הוועדה תקבע נהלים גם למקרה של גילוי עצמות אדם שאינו יהודי. נהלים אלה וטיפול הוועדה באירועים כאלה, יעשו בתיאום עם נציג העדה הדתית הנוגעת בדבר, אם יש כזו בארץ.
10. נהלי הוועדה והחלטותיה יקבעו תוך נתינת הדעת לחשיבות הממצאים והמידע שבהם, שמירת כבוד המת והצורך בפיתוח השטח.
11. הוועדה תגבש את נהליה תוך 30 יום מיום מינויה ותגישם לאישור הממשלה.

12. המחלקה לענייני קבורה של המשרד לענייני דתות, בתאום עם רשות העתיקות, תעמיד לרשות הוועדה צוות קישור, בראשות איש הלכה. הצוות ימנה בין שני אנשים לארבעה אנשים. רשות העתיקות תאפשר גישה חופשית לאנשי הצוות לאתרי החפירות.
13. עם מציאת קברים או עצמות אדם, תופסק העבודה בקברים מיידית, וצוות הקישור ימצא פתרון, על-פי נהלי הוועדה, להמשך העבודות בו ביום. במקרים חריגים בהם לא מצא הצוות פתרון במקום, תכונס הוועדה בו-ביום.
14. הפסקת העבודות באתר הקבורה מעבר לזמן של 24 שעות, טעונה אישורו של מי שיוסמך לכך ע"י ראש הממשלה.
15. לצורך דיון בוועדה כאמור בסעיף 8 לעיל, תעביר כל רשות הנוגעת בדבר את כל המידע שיש בידיה, הנוגע לעניין, למרכז הוועדה ומיד.

חוק העתיקות, התשל"ח-1978^{1,2}

פרק א': פרשנות

הגדרות
(תיקון התשמ"ט)

1. בחוק זה -
"עתיקה" -

- (1) נכס, בין תלוש ובין מחובר, שנעשה בידי אדם לפני שנת 1700 לספירה הכללית, לרבות דבר שהוסף לו לאחר מכן והוא חלק בלתי נפרד ממנו;
 - (2) נכס, כאמור בפיסקה (1), שנעשה בידי אדם החל בשנת 1700 לספירה הכללית, והוא בעל ערך היסטורי ו/או חריז שחוא עתיקה;
 - (3) שרידים אאולוגיים ובוטניים מלפני שנת 1300 לספירה הכללית;
- "אתר עתיקות" - שטח המכיל עתיקות, שהמנחל חריז עליו לפי סעיף 28(א);
- "חריזות" - רשות העתיקות כמשמעותה בחוק רשות העתיקות, התשמ"ט-1989;
- "מקרקעין" - לרבות כל חלק של ים, אגם או נחל או מים אחרים וקרקעיתם של אלה;
- "חפירה" - לרבות חיפוש עתיקות וחפירת נסיון;
- "אוסף" - מיצבר עתיקות, למעט עתיקות המוחזקות בידי סוחר עתיקות כמלאי מסחרי;
- "אספן" - מי שבידו אוסף עתיקות שלא למסחר בהן;
- "מוזיאון" - כל תצוגה מתמדת של עתיקות הפתוחה לציבור וכל מוסד המשמר אוסף וחמציגו לצורך מחקר, חינוך או עינוג;
- "חמועצת" - חמועצת לארכיאולוגיה;
- "חמנחל" - מנחל חריזות;
- "חשר" - שר החינוך והתרבות.

1. ס"ח 885, התשל"ח (10.2.1978), עמ' 76.
תיקון: ס"ח 1263, התשמ"ט (13.8.1989), עמ' 93.

2. סמכויות שונות של מנחל רשות העתיקות הוצלו לבעלי תפקידים שונים ברשות העתיקות. ראה ב"ס 4215, התשנ"ד, עמ' 3446.

חוק העתיקות, התשל"ח-1978

פרק ב': בעלות חמדינה בעתיקות

2. (א) עתיקה שנתגלתה או שנמצאה בישראל לאחר תחילתו של חוק זה, יהיו היא וחשטט שבו נמצאה או נתגלתה וחדרוש לשמירתה לפי חגבולות שיקבע המנחל, לנכס חמדינה. (ב) חטוען שעתיקה נתגלתה או נמצאה לפני תחילתו של חוק זה, עליו חראית.	בעלות חמדינה בעתיקות
3. חמגלה או המוצא עתיקה שלא בחפירה על פי רשיון לפי חוק זה, יודיע על כך למנחל תוך 15 ימים מהיום שגילה או מצא את העתיקה.	הודעה על גילוי עתיקה
4. חמנחל רשאי לדרוש בכתב מאת מחזיק עתיקה כאמור בסעיף 2(א) שימסור לו את העתיקה ויחזיר אותה למחזיק או יחזיר את ראה וחחוחות מצדיקות זאת.	דרישת מסירה
5. חמנחל רשאי לדרוש בכתב מכל מחזיק עתיקה שיתנח לו לשם בדיקה או לכל צורך אחר לתקופה שלא תעלה על 90 ימים.	דרישת חשאלה
6. (א) עשה אדם עבודות במקרקעין, בין שלו ובין של זולתו, וגילח בחם עניקו, יודיע על כך למנחל מוסד חסיוף ווחחוח אה העבודות עד תום 15 ימים מיום מסירת החודעה, זולת אם קיבל תוך זמן זה רשות מאת חמנחל להמשיך בעבודה. (ב) תוך 15 ימים מיום מסירת החודעה כאמור רשאי חמנחל לחודיע בכתב לבעל חקרקע ולמחזיק בה על חתנאים להמשך העבודה או לחורות על חפסקות לחלוטין.	הפסקת עבודה לאחר גילוי עתיקה
7. (א) מי שנפגע מחודעת חמנחל לפי סעיף 6(ב) זכאי לפיצויים בעד חנזק שנגרם לו. (ב) דרישה לפיצויים תוגש למנחל בדרך ובמועד שנקבעו בתקנות. (ג) לא נתקבלה דרישת הנפגע, כולח או מקצתה, יכריע בדבר בית-חמשפט.	פיצויים
8. חמנחל באישור חשר רשאי לוותר בכתב על בעלות חמדינה בעתיקה, ומשעשה כן - תחדל העתיקה לחיות נכס חמדינה.	ויתור על זכויות חמדינה (תיקון התשמ"ט)

1.6.1994

15684

עתיקות**פרק ג': חפירות**

9. (א) לא יחפור אדם במקרקעין לגילוי עתיקות, ולא יחפש עתיקות בכל דרך אחרת, לרבות השימוש במכשיר לגילוי מתכות, ולא ילקט עתיקות, אלא אם קיבל רשיון לכך מאת חמנהל (לחלן - רשיון חפירה) ובחתאם לתנאי חרשיון.
- (ב) בבואו לחכריע בבקשה לרשיון חפירה ייוועץ חמנהל במועצה ויתן את דעתו, בראש שיקוליו, ליכולת חמדעית וחכספים של חמבקש.
- (ג) ברשיון חפירה יוגדר חשטח שבו מותר לחפור.
- (ד) אין במתן רשיון חפירה בלבד כדי להעניק לבעליו זכות כניסה למקרקעין שברשות חזולת.
10. (א) לא ייכנס אדם למקרקעין שניתן עליהם רשיון חפירה אלא אם הוא מחזיק בהם או שהורשה לכך מטעם חמחזיק, ובכפוף לחסכמת בעל חרשיון.
- (ב) בעת ביצוע חחפירה לא יצלם אדם, זולת חמנהל או מי שחמנהל הסמיך לכך, לא יצייר, לא ירשום ולא יעתיק בצורה אחרת את חחפירה או את העתיקות שנתגלו בה, אלא ברשות בעל חרשיון.
11. (א) בעל רשיון חפירה ינקוט חן בזמן ביצוע החפירה וחן לאחר מכן, עד תום חתקופה שתותנה ברשיון, בכל חאמצעים חדרושים -
- (1) לחבטיח את שלום העובדים וחמבקרים במקום החפירה ואת גידור המקום;
- (2) לשמור על מקום חחפירה ועל העתיקות שנתגלו בה ולחבטיח את שימורם;
- (3) למנוע כל נזק או מטרד לנכסים הסמוכים.
- (ב) לא מילא בעל חרשיון אחרי הוראות סעיף קטן (א), רשאי חמנהל, בלי לפגוע באמור בסעיף 13, ולאחר שחתרח בכתב בבעל חרשיון, לנקוט במקומו באמצעים חדרושים ולגבות ממנו את חוצאות חביצוע.
12. (א) במועדים שקבע לכך חמנהל, ולפחות אחת בשנה מיום חתחלת חחפירה, ימסור בעל רשיון חחפירה למנהל בכתב -

פריטים ופריסומים
חנהעים לחפירה

חוק העתיקות, תשל"ח-1978

- (1) דין וחשבון ממורט ככל האפשר על החפירה, לרבות תרשימים, תכניות ותצלומים של חפירות שנעשו;
- (2) פרטים בדבר העתיקות שנתגלו בחפירה, לרבות תצלומים וציורים.

(ב) לבעל רשיון שנתגלה זכות יחידית לפרסום בדבר החפירות ומוצא שנים מסוים בחפירה; פרסום אסור לפי סעיף קטן זה יהא עוולה לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש].

(ג) תוך חמש שנים מיום סיום החפירה יוציא בעל הרשיון לאור פרסום מדעי מתאים בדבר החפירה, ממצאיה ותוצאותיה, וימסור שני עותקים ממנו למנהל; כן ימסור למנהל שני עותקים מכל פרסום אחר שיוצא לאור בדבר החפירה, ממצאיה ותוצאותיה.

13. חפר בעל רשיון חפירה חוראה מחוראות חוק זה או חתקנות לפיו או תנאי מתנאי הרשיון, רשאי חמנהל לבטל את הרשיון, לחתלותו או להתנותו בקיום תנאים נוספים; ואם הפר חוראת סעיף 12(ג) רשאי המנהל שלא לתת לו עוד רשיון חפירה עד שיקיים את החוראה האמורה.

ביטול רשיון
חפירה ומניעתו

14. המנהל רשאי, באישור חשר ולאחר התייעצות במועצה, לבוא לידי חסכם עם בעל רשיון חפירה בדבר ויתור על זכויות חמדינה בעתיקות חמתגלות בחפירה ובדבר חלוקת חעתיקות בין חמדינה ובין בעל הרשיון.

ויתור על פי
הסכם
(תיקון תשמ"ט)

פרק ד': חמסחר בעתיקות וחוצאתן מישראל

15. לא יסחר אדם בעתיקות אלא אם יש בידו רשיון לכך מאת חשר ולפי תנאי חרשיון שייקבעו בתקנות. חשר רשאי להסמיק את חמנהל או עובד אחר של הרשות לענין סעיף זה.

רשיון
(תיקון תשמ"ט)

16. (א) ברשיון למסחר בעתיקות יציין מקום העסק; תקמו של הרשיון יחיה למקום זה בלבד ויוצג שם במקום בולט.
(ב) לא יציג אדם רשיון שפקע תקמו.

מקום עיסוק של
סחר

17. סוחר עתיקות ינהל רשימת מציא בדרך שנקבעה בתקנות.

חובת רישום
מציא

18. (א) חשר או מי שחוא הסמיכו לפי סעיף 15 רשאי לבטל רשיון למסחר בעתיקות לצמיתות או להתלות תקמו לתקופה שקבע, אם בעל חרשיון חורשע בעבירה לפי חוק זה או התקנות לפיו.

ביטול רשיון
(תיקון תשמ"ט)

עתיקות

(ב) סוחר שרשיונו בוטל או הותלה יחא דינו כדין אספן.

עתיקה בעלת
ערך לאומי

19. (א) המנהל רשאי להודיע בכתב לבעל עתיקה או למחזיק בה כי לעתיקה יש ערך לאומי.

(ב) תוך שלושה חדשים מיום ההודעה לפי סעיף קטן (א) רשאי המנהל לדרוש כי העתיקה תימכר למדינה.

(ג) (1) רצח אדם למכור עתיקה בעלת ערך לאומי או להעבירה בדרך אחרת, יודיע על כך מראש למנהל.

(2) תוך שלושה חדשים מיום קבלת החודעה כאמור בפיסקה (1) רשאי המנהל לדרוש כי העתיקה תימכר למדינה; לא דרש המנהל כאמור, רשאי בעל העתיקה למכור אותה או להעבירה בדרך אחרת לאחר שהוא או המחזיק בו מסר למנהל בכתב את שמו ומענו של הקונה או של חנעבר.

(ד) היתה העתיקה חלק בלתי נפרד ממערכת עתיקות, רשאי המנהל לדרוש כאמור בסעיפים קטנים (ב) ו-(ג) רק לגבי המערכת בשלמותה.

(ה) לא הגיעו המנהל ובעל העתיקה או המחזיק בה לידי הסכם בדבר חתמורה, יכריע בדבר בית-המשפט.

חזקת ידיעה

20. סוחר עתיקות חמציע למכירה חפץ כעתיקה, לא תישמע טענתו שלא ידע שחפץ אינו עתיקה.

סיוג להעתק
עתיקה ולעתיקה
מורכבת

21. (א) לא ימכור אדם חעתק של עתיקה או חיקוי שלה ולא יציגו למכירה בלא שסימן עליו, בדרך שנקבעה בתקנות, כי המוצג אינו עתיקה אמיתית.

(ב) לא ימכור אדם עתיקה המורכבת מחלקים שונים של עתיקות שונות - עם השלמות או תוספות או בלעדיון - בלא שסימן זאת בדרך שנקבעה בתקנות.

הגבלות ליוצאות
עתיקה מישראל

22. (א) לא יוציא אדם מישראל עתיקה בעלת ערך לאומי אלא באישור השר בכתב.

(ב) לא יוציא אדם מישראל כל עתיקה אחרת, אלא באישור המנהל בכתב.

חוק העתיקות, התשל"ח-1978

פרק ח': אספני עתיקות

23. אספן ימסור למנהל, לפי דרישתו, פרטים, שייקבעו בתקנות בהתייעצות בוועדת החינוך ותרבות של הכנסת, בנוגע לעתיקות שבידו וירשח למנהל או למי שחוא הסמך לכך בכתב לצלם את העתיקות ולעשות מהן תרשימים, יציקה, דפוס או העתקה אחרת.

הודעה למנהל

24. (א) המנהל או מי שהוא חסמך לכך רשאי להודיע בכתב לאספן, כי עתיקה שבידי האספן היא בעלת חשיבות מדעית מיוחדת (להלן - עתיקה מיוחדת).

עתיקה בעלת חשיבות מדעית מיוחדת

(ב) חמנהל או מי שחוא הסמך לכך ינחל רישום של עתיקות מיוחדות ושל הפרטים, התצלומים והתרשימים שנתקבלו או נעשו לפי סעיף 23 והם יחיו פתוחים לעיון חציבור כפי שיקבע.

25. (א) רצה אספן למכור עתיקה מיוחדת או להעבירה בדרך אחרת, יודיע על כך מראש למנהל.

העברת עתיקה מיוחדת

(ב) תוך 21 ימים מיום קבלת ההודעה רשאי המנהל לדרוש כי העתיקה תימכר למדינה; חיתה העתיקה חלק בלתי נפרד ממערכת עתיקות, רשאי חמנהל לדרוש כאמור רק לגבי המערכת בשלמותה.

(ג) לא הגיעו המנהל והאספן לידי הסכם בדבר התמורה, יכריע בדבר בית-המשפט.

פרק ו': מוזיאונים

26. (א) רצה בעל מוזיאון או מנהלו למכור או להעביר בדרך אחרת עתיקה שבמוזיאון או באוספי חמוזיאון, או לחסל אוסף מאוספי חמוזיאון, יודיע על כך מראש למנהל.

רצאת עתיקה מרשות מוזיאון

(ב) תוך 21 ימים מיום קבלת ההודעה רשאי המנהל לדרוש כי העתיקה או האוסף יימכרו או יועברו למדינה, הכל לפי הענין.

(ג) לא הגיעו המנהל ובעל חמוזיאון או מנהלו לידי הסכם בדבר התמורה שתשולם בעד העתיקה או האוסף, יכריע בדבר בית-המשפט.

27. על בעל מוזיאון ומנהלו יחולו חוראות סעיף 23 לגבי חעתיקות שבמוזיאון ובאוספיו.

הודעה למנהל

עתיקות**פרק ז': אתרי עתיקות**

28. (א) המנחל רשאי להכריז כי מקום פלוני הוא אתר עתיקות; אתר עתיקות
החכרזה תפורסם ברשומות.

(ב) הכריז המנחל כאמור, תירשם על כך הערה בפנקסי המקרקעין
ותימסר הודעה על כך לבעל המקום ולמחזיק בו, אם זכותם או מענם
ידועים, ולוועדה המחוזית לתכנון ולבניה.

29. (א) באתר עתיקות לא יעשה אדם ולא ירשה לעשות אחד מאלה
אלא באישור בכתב מאת המנהל ובחתאם לתנאים:

(1) בניה, סלילה, הקמת מיתקן, חציבה, כרייה, קידוח, הצפה
במים, סיקול, חרישה, נטיעה או קבורה;

(2) חנחת עפר, דומן, פסולת או אשפת, לרבות הנחתם בנכס
הגובל באתר;

(3) שנוי, תקון או תוספת בעתיקה הנמצאת באתר;

(4) פירוק עתיקה או חסרת חלק ממנה או העתקתה ממקומה;

(5) כתיבה, חריטה או צביעה;

(6) הקמת בנינים או קירות בנכס הגובל באתר;

(7) כל פעולה אחרת שקבע המנחל לגבי אתר עתיקות פלוני.

(ב) חודעו בדבר קביעת פעולה לפי פסקה (7) לסעיף קטן (א)
תפורסם ברשומות.

(ג) לענין אתר עתיקות המשמש לצורך דתי או מוקדש לתכלית
דתית, לא יתן המנחל אישור לחפירה או לאחת הפעולות המנויות בסעיף
קטן (א) אלא באישור ועדת שרים המורכבת מחשר כיושב-ראש, שר הדתות
ושר המשפטים.

30. אין בהוראות חוק זה כדי לפגוע בצורך בחיתר כנדרש בחוק התכנון
וחבניה, התשכ"ה-1965.

31. אדם שעשה ללא אישור או בניגוד לתנאיו פעולה מן הפעולות
המפורטות בסעיף 29 חייב לנקוט פעולה לפי הוראות המנחל לשם החזרת
אתר העתיקות או העתיקות הנמצאות בו למצבם הקודם; אולם רשאי

חוק העתיקות, תשל"ח-1978

המנחל, לאחר שנתן לאדם חודעה בכתב, לנקוט במקומו בכל האמצעים
חדרשים כדי להחזיר את האתר או את העתיקות למצבם הקודם ולגבות
ממנו את החוצאות שחוציא לכך.

פרק ח': חפצות

32. (א) השר רשאי להפקיע - חסמה להפקיע

(1) אתר עתיקות שחפצתו דרושה, לדעתו, לצרכי שימור או
מחקר;

(2) כל קרקע שחפצתה דרושה לדעתו, כדי לאפשר בה חפירה.

(ב) סעיף קטן (א) לא יחול על אתר עתיקות חמשמש לצורך דתי
או מוקדש לתכלית דתית והוא קנינו של מוסד דתי, אולם רשאית ועדת
שרים המורכבת מהשר, שר הדתות, שר המשפטים ושר החוץ, באישור ועדת
החינוך והתרבות של הכנסת, להחילו בסייגים או ללא סייגים.

33. ההפקעה תהיה על פי פקודת חקרקעות (רכישה לצרכי ציבור), 1943.
ולענין זה יהיו לשר כל הסמכויות והתפקידים של הממשלה לפי חקקודה
האמורה, בשינויים המחוייבים לפי הענין. דרך ההפקעה

פרק ט': מועצה לארכיאולוגיה וועדת ערר

34. (א) השר ימנה מועצה לארכיאולוגיה ויקבע בתקנות את הרכבה,
תקופת כהונתה וסדרי הדיון והעבודה שלה. המועצה
לארכיאולוגיה
(תיקון התשס"ט)

(ב) המועצה תייעץ לשר, למנחל ולמועצת הרשות ולמנחל בעניני
ארכיאולוגיה ועתיקות, שיובאו לפניו על ידיהם ותמלא את התפקידים
המוטלים עליה לפי חוק זה.

(ג) המועצה רשאית לאצול מסמכויותיה לוועדות מבין חבריה.

35. ליד המועצה תוקם ועדת ערר של שלושה, מהם שניים שתמנה
המועצה שלא מתוך חברה ושופט, או מי שכשיר להיות שופט, שימנה שר
המשפטים להיות יושב ראש הוועדה. ועדת ערר

1.9.1992

15690

עתיקות

סמכויות ועדת
הערר
(תיקון התשס"ט)

36. (א) הרואה עצמו נפגע מהחלטות המפורטות לחלף, רשאי לערר עליהן לפני ועדת הערר, בלי שהגשת הערר תבטל את תקפה של החלטה; ואלה הן:

- (1) קביעת גבולות השטח כאמור בסעיף 2(א);
- (2) דרישה חוזרת למסירת עתיקה לפי סעיף 5;
- (3) סירוב לתת רשיון חפירה, ביטולו, חתלייתו או חתנייתו;
- (4) סירוב לתת רשיון למסחר בעתיקות, ביטולו או חתלייתו;
- (5) סירוב לתת חיתר לפי סעיף 22(ב);
- (6) חידוש חתנייתו של חפץ שהיה חתניי;
- (7) חודעה לאספן כי עתיקה שבידו היא עתיקה מיוחדת;
- (8) חודעה בדבר היותה או אי-היותה של עתיקה חלק בלתי נפרד ממערכת עתיקות;
- (9) סירוב לתת אישור לפי סעיף 29.

(ב) ועדת ערר רשאית לקבל ערר, לדחותו או לחלטי כל החלטה אחרת.

(ג) לוועדת ערר יהיו כל הסמכויות המוקנות לוועדת חקירה כמשמעותה בחוק ועדות חקירה, התשכ"ט-1968.

פרק י': עבירות ועונשין

עבירות ועונשין

37. (א) חמוגע בזדון בעתיקה או באתר עתיקות, או משחית פניחם בזדון, יאסר עד ששה חודשים או עד ששה חודשים מעבר לזמן זה - מאסר שלוש שנים או קנס 150,000 לירות.
- (ב) חעובר על חוראח מחוראות סעיף 6, דינו - מאסר שנתיים או קנס 150,000 לירות.
- (ג) חעובר על חוראח מחוראות סעיפים 3, 15, 19(ב), 21 או 29, דינו - מאסר שנתיים או קנס 100,000 לירות.
- (ד) חעובר על חוראח מחוראות סעיף 11(א), דינו - מאסר שנה או קנס 30,000 לירות.
- (ח) חעובר על כל חוראח אחרת מחוראות חוק זה או חתקנות על פיו, דינו - מאסר ששה חדשים או קנס 30,000 לירות.

חוק העתיקות, התשל"ח-1978

38. הנמצא באתר עתיקות כשרשותו של הנמצא או בסביבתו הקרובה מצויים כלי חפירה ויש להניח כי זה מקרוב נעשתה בהם עבודת חפירה באתר, או שברשותו או בסביבתו הקרובה מצוי מכשיר לגילוי מתכות, חזקה שהתכוון לגלות עתיקות, אם לא הוכיח שלא חיתח לו כוונה כאמור.

חוק

פרק י"א: שונות

39. תעודת המנחל שמשרדיו פלוגים מכילים עתיקות, או שנכס פלוגי

מונח מחדש

40. המנחל או מי שהמנחל חסמך לכך בכתב, רשאי להיכנס בכל עת סבירה לכל מקרקעין כדי לבדוק אם קוימו שם הוראות חוק זה או התקנות לפיו או תנאי כל תעודת שניתנה לפי חוק זה, או לבדוק כל עתיקה שנתגלתה או נמצאה בהם ולעשות ממנה רישום, תצלום, יציקה, דפוס או חתקה אחרת.

סמכויות כניסה ובידוק

41. המנחל רשאי, בחודעה ברשומות, לאצול מסמכויותיו לפי חוק זה, למעט סמכויותיו כאמור בסעיפים 8, 13 ו-14 ובכפוף לכל תקנה לענין זה.

אצילת סמכויות

42. (א) בסעיף זה, "מקום מוסדר" -

מקומות

מוסדרים

(תיקון התשמ"ט)

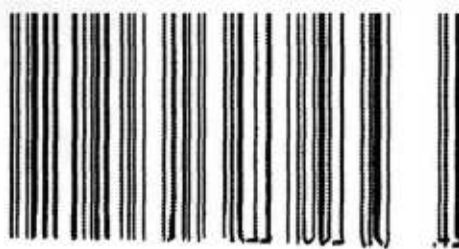
(1) מקרקעין שבחזקת הרשות;

(2) אתר עתיקות.

(ב) שוטר או מי שהמנחל חרשהו לכך בכתב רשאי להרחיק ממקום מוסדר כל אדם העובר שם על חוראות חוק זה או התקנות לפיו.

(ג) חשר, לפי הצעת הרשות, רשאי לקבוע בתקנות הוראות בדבר סדרי הביקור במקומות מוסדרים והתנחות המבקרים בהם, קביעת דמי כניסה ופיקודת העתיקות, האבזרים והרחיטים שבחם.

1. ראה האצלת סמכויות רבות על פי סעיף זה ב"ס 4215, התשנ"ד, עמ' 3446.

בשמה צבאי

- (1) לא ייכנס אליו אדם לצרכי חוק זה אלא באישור מראש של מי ששר הבטחון חסמיכו לכך;
 - (2) לא תיעשה בו פעולה מטעם המנחל אלא בהסכמת שר הבטחון;
 - (3) לא יטופל בעתיקה מטעם גוף צבאי אלא באישור המנחל.
- (ב) 'שטח צבאי', לענין סעיף זה - מקרקעין שבידי צבא-הגנה לישראל או בידי שלוחה אחרת של מערכת הבטחון, שאישר אותה שר הבטחון, לרבות שטח המשמש לאימונים צבאיים.

**איתחולח
(תיקון התשס"ט)**

44. חשר רשאי, בהתייעצות במנחל, במועצת חרשות ובמועצה ובאישור ועדת החינוך והתרבות של הכנסת, לקבוע בצו כי חוראח מחוראות חוק זה או חתקנות לפיו לא יחולו על עתיקות, מוזיאונים, חפירות ואתרי עתיקות חמוגדרים בצו.

שמירת תיקן

45. חוק זה בא לחוסיף על חיובים שהוטלו וסמכויות שהוענקו בחיקוקים אחרים ולא לגרוע מהם.

**ביצוע חקנות
(תיקון התשס"ט)**

46. (א) חשר ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי לאחר חתייעצות במנחל ובמועצת חרשות לחתקין תקנות בכל חנוגע לביצועו לרבות גביית אגרות בעד רשיונות, אישורים, חיתרים או שירותים הניתנים לפי חוק זה.

(ב) שר המשפטים רשאי לחתקין סדרי דין לחליכים לפי חוק זה בוועדת הערר שחוקמה לפי סעיף 35.

**תשלומים
לירשות
(תיקון התשס"ט)**

46. אגרות ותשלומים אחרים, למעט קנסות, חנגבים לפי חוק זה ישולמו לקופת חרשות.

**תחילה על
חמדינה**

47. (א) לענין חוק זה דין חמדינה כדין כל אדם.

(ב) אין באמור בסעיף קטן (א) כדי לגרוע מן האמור בסעיף 8 לחוק הנזקים האזרחיים (אחריות חמדינה), חתשי"ב-1952.

חוק העתיקות, התש"ח-1978

48. בטלות - ביטול
- (1) פקודת העתיקות;
- (2) פקודת העתיקות (חצרים), 1935.
49. (א) רשיון שניתן לפי פקודת העתיקות ושהיה בתוקף ערב תחילתו של חוק זה, רואים אותו כאילו ניתן לפי חוק זה.
- (ב) הרשימות של המצבות והאתרים החיסטוריים שמרסמו לפי פקודת העתיקות ושחיו בתוקף ערב תחילתו של חוק זה, רואים אותן כאילו מרסמו לפי סעיף 28 לחוק זה.
50. חוק זה ימורסם ברשומות תוך חמישה עשר יום מיום קבלתו בכנסת. מרסם
- מנחם בגין
ראש הממשלה
- זבולון המר
שר החינוך והתרבות
- אפרים קציר
נשיא המדינה

נ ו ה ל מ ו ס כ ם

במטרה למנוע חילול של קברים או אתרי קבורה המתגלים אגב עבודות בניה או חפירות ארכיאולוגיות, ועם זאת לקיים את חופש המדע והמחקר ולאפשר ביצוע של עבודות בניה שהותרו כדין, ולקיים את הוראות חוק העתיקות, התשל"ח, 1978 ואת ההנחיות שבחוות=הדעת של היועץ המשפטי לממשלה מיום 22.7.94 מסכימים בזה הצדדים החתומים מטה על הנוהל כלהלן:

- א. הצדדים ימנו בהקדם בוחן מוסכם על כולם (ככל הניתן בעל הכשרה בארכיאולוגיה ו/או במשפט וידע בתחום הדת).
- ב. כל אימת שתתגלינה עצמות אדם ויש להניח כי מצויים במקום קבר, או מערכת קברים, או אתר קדוש אחר, תפסקנה לאלתר עבודות החפירה ותימסר על כך הודעה מיידיה לבוחן. הבוחן יגיע מיידיה לאתר.
- ג. 1. אם לאחר בדיקה ראשונית הגיע הבוחן למסקנה, כי הדבר מחייב בחינה נוספת, יורה על הפסקה זמנית של העבודות לפרק זמן שיקבע, שבו תיערך הבחינה הנוספת של האתר.
2. הפסקת העבודות תיעשה לאחר התייעצות עם כל הגורמים הנוגעים בדבר לפרק זמן קצר ביותר ככל האפשר, כדי למנוע הוצאות מיותרות לכל הנוגעים בדבר.
3. במהלך הפסקת העבודות יגבש הבוחן ללא דיחוי פיתרון לטיפול בעצמות המצויות באתר, מתוך התחשבות בכלל הנסיבות ויפעל להשגת הסכמתם של הנוגעים בדבר לפתרון שהציע.

ד. הבוחן יקבל את שכרו באמצעות המרכז הארצי לפיתוח המקומות הקדושים. המרכז גם יממן רכישת פלאפון ואיתורית, הוצאות רכב והוצאות אחרות שיגרמו לבוחן עקב תפקידו. הצדדים לנוהל זה ישלמו למרכז בחלקים שווים את ההוצאות שעמד בהן. הסדר מפורט בענין זה יסוכם כאשר ייבחר הבוחן.

ה. אין נוהל זה גורע מכל חובה על פי החוק, או ממחוייבות אחרת של רשות העתיקות על פי דין או נוהלים שהיא פועלת על פיהם בקשר לאתרים מן הסוג האמור כאן.

ו. אגודת אתרא קדישא יורו על הפסקת ההפגנות ופעולות המחאה האחרות והתאחדות הקבלנים תפעל להשגת הבנה בין הקבלנים אצל האנשים או הגופים שהם מייצגים, כדי להביא לכיבודו של נוהל זה.

ובזה באו הצדדים על החתום:

התאחדות הקבלנים

אתרא קדישא

רשות העתיקות

תאריך:

נ ו ה ל מ ו ס כ ם

10 עמ' 28

במטרה למנוע חילול של קברים ~~או אתרי קבורה~~ המתגלים אגב עבודות בניה או חפירות ארכיאולוגיות, ועם זאת לקיים את חופש המדע והמחקר ולאפשר ביצוע של עבודות בניה שהותרו כדין, ולקיים את הוראות חוק העתיקות, התשל"ח, 1978 ואת ההנחיות שבחוות=הדעת של היועץ המשפטי לממשלה מיום 22.7.94, מסכימים בזה הצדדים החתומים מטה על הנוהל כלהלן:

א. הצדדים ימנו בהקדם בוחן מוסכם ~~על כולם~~ (ככל הניתן בעל הכשרה בארכיאולוגיה ו/או במשפט וידע בתחום הדת).

ב. כל אימת שתתגלינה עצמות אדם ויש להניח כי מצויים במקום קבר, או מערכת קברים, או אתר קדוש אחר, תפסקנה לאלתר עבודות החפירה ותימסר על כך הודעה מיידית לבוחן. הבוחן יגיע מיידית לאתר.

ג. 1. אם לאחר בדיקה ראשונית הגיע הבוחן למסקנה, כי הדבר מחייב בחינה נוספת, יורה על הפסקה זמנית של העבודות לפרק זמן שיקבע, שבו תיערך הבחינה הנוספת של האתר.

2. הפסקת העבודות תיעשה לאחר התייעצות עם כל הגורמים הנוגעים בדבר לפרק זמן קצר ביותר ככל האפשר, כדי למנוע הוצאות מיותרות לכל הנוגעים בדבר.

3. במהלך הפסקת העבודות יגבש הבוחן ללא דיחוי פיתרון לטיפול בעצמות המצויות באתר, מתוך התחשבות בכלל הנסיבות ויפעל להשגת הסכמתם של הנוגעים בדבר לפתרון שהציע.

ד. הבוחן יקבל את שכרו באמצעות המרכז הארצי לפיתוח המקומות הקדושים. המרכז גם יממן רכישת פלאפון ואיתורית, הוצאות רכב והוצאות אחרות שיגרמו לבוחן עקב תפקידו. הצדדים לנוהל זה ישלמו למרכז בחלקים שווים את ההוצאות שעמד בהן. הסדר מפורט בענין זה יסוכם כאשר ייבחר הבוחן.

ה. אין נוהל זה גורע מכל חובה על פי החוק, או ממחוייבות אחרת של רשות העתיקות על פי דין או נוהלים שהיא פועלת על פיהם בקשר לאתרים מן הסוג האמור כאן.

ו. אגודת אתרא קדישא יורו על הפסקת ההפגנות ופעולות המחאה האחרות והתאחדות הקבלנים תפעל להשגת הבנה בין הקבלנים אצל האנשים או הגופים שהם מייצגים, כדי להביא לכיבודו של נוהל זה.

ובזה באו הצדדים על החתום:

התאחדות הקבלנים

אתרא קדישא

רשות העתיקות

תאריך:

6/2/21

1/2/21

2/2/21

3/2/21

4/2/21

5/2/21

האגודה למניעת חילול קברים

Society for Prevention of Desecration of Graves

רח' הצבי 21 בני ברק ת.ד. 2190 ב"ב טל' 03-5793263 פקס' 03-5704470

בסייד, חי שבט התשנ"ו (29.1.96)

5. 02. 1996

לכבוד
ראש הממשלה
מר שמעון פרס
קרית הממשלה
ירושלים

א.מ.נ.

ראשית, נביע בזאת את הוקרתנו להשתדלותו של ראש הממשלה, להפסקת התופעה המבישה של חילול קברים, הפוגעת בכבוד האדם, וברגשותיהם של רבבות יהודים בארץ ובעולם. אכן, הגיע הזמן שמדינת ישראל כמדינת חוק, תצטרף אל המדינות המתורבות, האוסרות פגיעה בקברים, ומכבדות גם את זכויותיהם של המתים.

ברם, החוק המוצע ע"י כבוד ראש הממשלה, לא רק שאינו פותר את הבעיה, אלא שלדעת מומחים יש בו אף הרעה של המצב המשפטי דהיום, וכפי שהיטיב להסביר זאת ח"כ הרב אברהם רביץ במכתבו לראש הממשלה.

ולעצם העניין, אין צורך בחוק חדש, אלא ביישום החוק הקיים !!! חוק העונשין סעיף 172, קובע כי "הנוהג במת שלא בכבוד... או כשהוא יודע שהדבר עשוי לפגוע ברגשותיו של אדם או לבזות את דתו, דינו מאסר 3 שנים".

אין ספק שהרס קברים באמצעות טוריות וגרוזים, וריסוק השלדים לפירורים, הינו ביזוי המת האמור בחוק באופן הגרוע ביותר. על מקרים אלו ודומיהם, הוגשו תביעות רבות במשטרה, אך עד עצם היום הזה, לא נחקר אף עבריין ! (ורק אלו שבאו למחות על ביזוי המת, ועל הזלזול המופגן בחוק, נעצרו ע"י המשטרה...)

היועה"מ לממשלה בחוות דעתו (מתאריך י"ד באב תשנ"ד, 22.7.94) קבע כי "עצמות אדם אינן עתיקה", ולפיכך יש למסור את העצמות המתגלות לידי משרד הדתות לקבורה, והדבר צריך להתבצע "על אתר... בשטח ומיד" (וכנאמר בחוה"ד תנ"ל).

בפועל, הוראה זו איננה מתקיימת. גם בנושא זה הוגשו תלונות למשטרה, ולא טופלו ! נוסף על כך, גם העצמות שנמסרו לקבורה ע"י מוזאון רוקפלר, היו ללא כל ציון של מקום הימצאן (על אף שבידיהם היו רישומים מדויקים), על מנת שלא תהא אפשרות לדעת את מוצאו של הניפטר, ולתת לו את הכבוד הראוי לו.

התיקון שיש לבצע בחוק, הוא תיקון לטעות שנפלה בשנת 1978, כאשר הוחלף סעיף 148 לפקודת החוק הפלילי, בסעיף 172 לחוק העונשין, ובחוק החדש התווספו המילים "שלא ברשות", אשר לא הופיעו בפקודה המקורית. מילים אלו, אשר מקורן בטעות אנוש, מחוות פרצה בחוק אשר מנוצלת לרעה ע"י מחללי חקברים, ומקשה על העמדתם לדין.

בנידון זה פנתה בעבר "אתרא-קדישא" אל שרי המשפטים נסים (ב- 1981) וליבאי (ינו' 93), אך למרות ההסכמה לעצם העניין, הטעות טרם תוקנה עד היום.

יש לחניח שגם אנשי רשות העתיקות אינם מעוניינים בדווקא לחלל קברים, ומלאכה זו בזויה גם בעיניהם, כפי

שהתבטאו בפנינו פעמים רבות.
(יצוין, כי ארכיאולוגים רבים, וביניהם מהמפורסמים בארץ, מסכימים עמנו שאין לפגוע בקברים).
מהו אם כן האינטרס, אשר בעבורו מוכנים הם למלאכה השפילה הזו?

לדעתנו שורש הבעיה נעוץ בשני מוקדים.

1. לא את העצמות מחפשים החופרים, שהרי אותן הם משליכים מיד (ובמקרה חטוב מוסרים לידי משרד הדתות), ורק חלק מזערי מהן נמסר למחקר האנטרופולוגי (שלא כחוק!), אלא את המטבעות והחפצים שהקדמונים נהגו להטמין בסמוך לקברים, ובשפה מקצועית "תכולת הקברים", ועבורם משליכים הם את המתים בבזיון מקבריהם. עתיקות אלו אשר ע"פ החוק שייכות לאוצר המדינה, מוצאות את דרכן לידי אספנים שונים בעולם, המשלמים חון עתק עבורם.

די לעלעל בדו"ח מבקר המדינה מס' 36 כדי לעמוד על היקף הבעיה - עמ' 440 - מבקר המדינה אמד "את מספר המטבעות שנתגלו בארץ ... מאות אלפים, רק מקצת מאלו מגיעות לאגף, ומהם רק מעטים מזהים ונרשמים בספרי המלאי".

וליתר פירוט - בחפירות במצדה נמצאו 4,016 מטבעות, אך רק 5 הגיעו לאגף !!! בחפירות בממשית נחשפו 10.800 ורק 100 נמסרו. בהר הבית נתגלו 30,000 מטבעות ו-3 מטמונות זהב, ואף אחת לא הגיע לאגף העתיקות !!! בנוסף, יש את ארונות הקבורה (גלוסקמאות), שמחירן עשוי להגיע למאות אלפי ש"ח, וגם חן "מצאות את דרכן" לידים פרטיות, או למוזאונים ותערוכות בחו"ל. (לא מזמן דווח בעיתונות על "יצוא" של גלוסקמאות שהכילו גם שלדי אדם, לתערוכה בגרמניה!).

סביר איפוא להניח, שפיקוח משטרתי על שוד העתיקות הגדול, ומיצוי הדין עם חננבים, יסלק את הנגיעה האישית של מחללי הקברים תאבי הממון, ויועיל מאוד גם בנושא כאוב זה.

2. האינטרס השני חבוי תחת השם המתחסד "חפירות הצלה". (אגב, מונח זה איננו מופיע בחוק העתיקות).

רשות העתיקות לצורך הפשרת חקרקע לבניה, גובה מהיזמים והקבלנים סכומי עתק, המהווים 70% מתקציבה הכולל! תחת הכותרת של "חפירות הצלה".

נוצר מצב של ניגוד אינטרסים, בו רשות העתיקות הממשלתית, האמורה ליצג את הציבור בשימור עתיקות, לתעדן ולמנוע כל פגיעה בהן, נהפכה לנציגת היזמים, ומשמשת כ"קבלן לפינוי והרס עתיקות" עבורם, (ובמקרה שלנו אף ואנדליזם והרס קברים), ללא כל קשר לארכיאולוגיה והצלת עתיקות. יש להוסיף שבחפירות "ההצלה" המתבצעות בדרך כלל בחופזה, אין גם זמן לשמור על כבוד המת, כאן מתעסקים בכסף גדול, ולמי יש זמן לזוטות...

ז. אנו פונים איפוא בזאת לכבודו, לדאוג ליישום חוק העונשין והעמדת פורעי החוק לדין, ולתקן את הטעות האמורה, וכמו כן ליישם את מסקנות דו"ח מבקר המדינה,

קרי - פיקוח על שוד העתיקות, וכן לדאוג לכך שהחפירות יבוקרו גם ע"י ארכיאולוגים מחוץ לרשות העתיקות, על מנת למנוע ניגוד אינטרסים.

בעיה נוספת חדורשת פתרון, היא העובדה שהארכיאולוגים אינם מאפשרים לנציגי משרד הדתות לפקח באתרים בהם מצויים קברים.

באשר לאיומים שהשמיעו חשבווע רשות העתיקות, שלא ישתחררו שטחים לבניה על מנת ליצור לחץ על הקבלנים, הרי שאיומים אלו מחזקים את הטענה הצודקת של בכירי הארכיאולוגים ונציגי האוניברסיטאות, ליטול את המונופול מידי רשות העתיקות, אשר מופקדת היום על ביצוע החפירה וגם על הפיקוח (על עצמה ...) ושיחרור השטח לבניה, דבר הנוגד כל סדרי משטר תקינים, ולהשאיר בידיה את הפיקוח בלבד.

נשמח להפגש עם כב' ראש הממשלה, כדי לשטוח בפניו את הסוגיה במלוא היקפה, ולהציע דרכי פעולה, כדי לפתור את הבעיה הכואבת.

בכבוד רב

הרב ישראל זיכרמן - יו"ר האגודה

יצחק ברוורמן - מזכיר

איל פורת - דובר

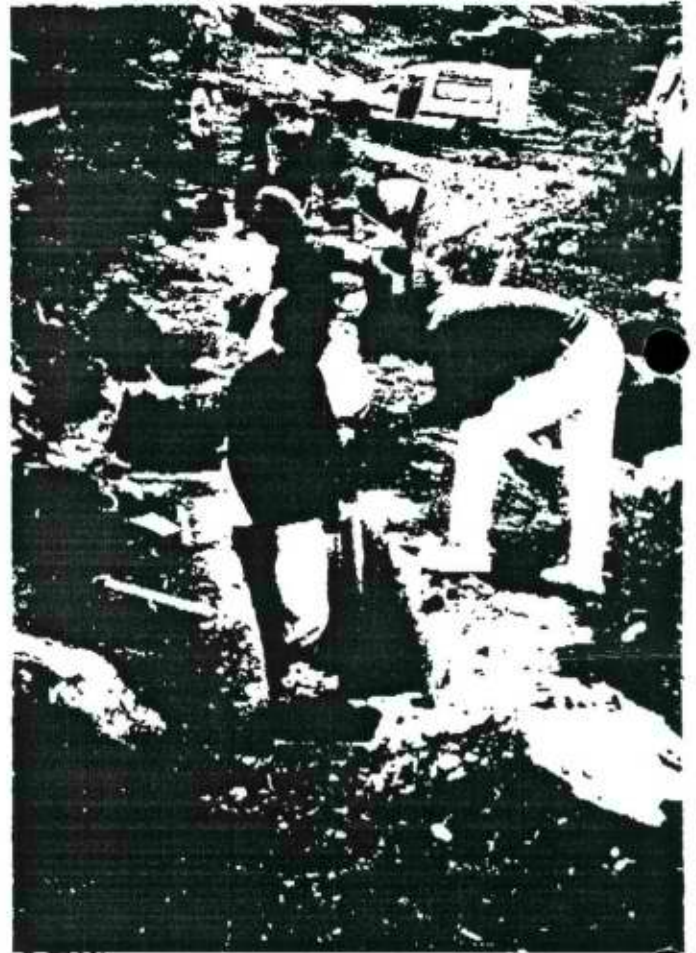
העתקים: הרבנים הראשים לישראל שליט"א, שרי הממשלה, חברי הכנסת.

כך נראות בפועל חפירות ההצלה!

החופרים שבתמונה, (אשר המחקר הארכיאולוגי מהם והלאה...) מרוקנים באופן שיטתי את הקברים, להכשיר את הקרקע לסלילת כביש חוצה ישראל.

עבודות אלו אשר הופסקו לחודשיים, חודשו שוב לאחר גשמי הברכה בדצ' 95, כדי לנצל את הקרקע הרטובה להקלת המלאכה הבזויה. למותר להוסיף, שבקרקע בוצית לא ניתן לשמר עתיקות, אלא רק להרסן.

הוא אשר אמרנו, שרשות העתיקות במסווה של "חפירות הצלה", נהפכה ל"קבלן לפינוי עתיקות וקברים" עבור היוזמים.

תמונה ב'

מראה בית הקברות ב"בן שמן" ובו מאות קברים חצובים בצלע ההר, לאחר חרס והחורבן.

תמונה א'

פועלים עם טוריות וגרזנים משחיתים את בית הקברות העתיק בצומת בן שמן, תכולת הקברים הוצאה בברוטליות ובבזיון תוך ריסוק מוחלט של השלדים, לתוך הדליים שבתמונה.

מבית קברות ענק זה הובאו לקבורה רק שכרי עצמות וגולגולות שגודלם לא עלה על 3-4 ס"מ !!!

איתן

1. גאון אלג.

2. ראיתי את הלצה הרעה "המלסכמ".

3. הצדקה:

(א) הרעה מרעץ למרעץ חלול "קב"ח". מיון
מאז כנע במזק הצמקל. ח"פ, יש חובי
יק ח מניח נשיח גדלמל להבילת
קוננוה.

(ב) יש י הצדק מלסכמ, שד"קין גב
שמה זה סלח את הרעה ובלש
בדבר, בולמלל ש ר" אנה"ל.

(ג) קדמתי, המכר מלח קדום מלסכמ

הבלש חושב קרעה "מלסכמ" לא ממשל
מיוגל, מלל חלל להצמק מלח.
(ד) מלל מלל חלל - מלל

היום כ"ה-כ"ו

היום כ"ה-כ"ו

253395 - בית הולדת

היום כ"ה-כ"ו

~~היום כ"ה-כ"ו~~
~~היום כ"ה-כ"ו~~
~~היום כ"ה-כ"ו~~

היום כ"ה-כ"ו

מדינת ישראל
משרד המשפטים
לשכת היועץ המשפטי לממשלה

ירושלים, ה' באלול התשנ"ד
12 באוגוסט 1994

(39475)
תיקנו: 232/93/14; 4-198
מ: 514
(בתשובה נא לציין מס' תיקנו)

כחונן גא הווא השפטי יא אהא
הנאס אהין (קדוה, יא ק ורטוי
אמה אמה קדוה, נאן אהא) אהא

לכבוד
מר אברהם ויצמן
רח' בית שמאי 8
בני ברק

א.נ.

הנדון: (א) תחולת חוק העתיקות, תשל"ח-1978, על עצמות אדם
(ב) שענה בדבר גניבת עתיקות - דו"ח מבקר המדינה מס' 36 ו-38
מכתבך מיום 13.22.5.94; 29.30.6.94; 3.10.14.27.28.7.94
ומיום 3.8.94 ונספחיהם (כולל קלטר מסמכים)

היועץ המשפטי לממשלה עיין במכתבך הנ"ל וביקשני להשיבך בשתי הסוגיות

שבנדון.

... (א) מצורפת בזאת חוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה.

המידע העובדתי והטענות המשפטיות שבמכתבך על אודות חפירות
ארכיאולוגיות והפגיעה בעצמות מתים, כל אלה עמדו בפני היועץ המשפטי
לממשלה עובר למתן חוות דעתו. גם מכתבך שלאחר מתן חוות הדעת הובאו
לעיונו של היועץ המשפטי לממשלה.

היועץ המשפטי לממשלה סבור כי בחוות דעתו יש מענה הולם לטענותיך, ומכל
מקום, המצב המשפטי בסוגיה הוא זה שבחוות הדעת האמורה.

- 2 -

(ב) היועץ המשפטי לממשלה עיין בחומר שבתיקנו על אודות הממצאים, החמורים כשלעצמם, שנקבעו בדוחו"ת מבקר המדינה מס' 36 ו-38, לגבי העלמות עתיקות רבות ממוסדות ממשלתיים וציבוריים; הענקת רשיונות חפירה לחוקרים שלא מילאו את חובותיהם; אי-רישום עתיקות בספרי המלאי; מתן רשות לביצוע חפירות הצלה שלא לצורך; גניבת עתיקות. ועוד כמפורט בהרחבה בדו"ח מבקר המדינה. היועץ המשפטי לממשלה בחן את טענותיך בענין זה וביקשני להשיבך כי גם הוא רואה, כקודמו, בחומרה, את אי-הסדרים כמפורט בדו"חות מבקר המדינה.

עם זאת, סבור היועץ המשפטי לממשלה, גם זאת כקודמו, כי הדרך להתמודד עם אי-הסדרים אינה במישור הפלילי, אלא במישור המינהל והביקורת.

היועץ המשפטי לממשלה ביקש מאת היועץ המשפטי למבקר המדינה להודיענו אם נתקבלה הצעת היועץ המשפטי לממשלה הקודם לערוך ביקורת נוספת בענין זה. היועץ המשפטי לממשלה המליץ, מכל מקום, כי כזאת ייעשה.

בברכת שנה טובה,

(חגית סולברג)
נועם סולברג עו"ד
עוזר מיוחד ליועץ המשפטי לממשלה

02-306118 .aga

בס"ד
המחיר - 1214

(ה) בעמ' 458, דרו"ח 5810 כוזב: "שלאי הוופצים שהחפירות של עובדי האגף מאז 1948

ה) בעמ' ט"ז, דר"ח כט"ו כחוב : " מלאי הווסגים שהחפירות של עובדי האגף מאז 1948
 שלא הועבר לאוצר הסדינה אינו מנוהל על ידי אוצרי האגף, אינו נספר בספירת מלאי ואין
 כירי אוצרי האגף נתונים בדוקים על מיקום ועל קיומו הפיזי
 ו) בעמ' ע"ג, דר"ח 1935 כחוב : האגף (אגף העמיקות) לא הקפיד להחמיק את השואלים על
 ההיבטיות בדבר החגאים הנדרשים לשמירה על העמיקות, לא נערך לעמים כדומנות כעקב אחר

(2)

העתיקות שהושאלו ואחר מצב השומרות, עצם קיום ...

(ז) בעמ' 4, דו"ח 1985 כחוב: "משלוח חפירה שונח, כהן משלוח מסעם האגף (אגף העתיקות) או שהאגף היה שותף להן, הציגו לפני 1981 עתיקות שונות, העתיקות לא הועברו לבעלות המדינה, לא גרסו בסועד ההעברה, ולא בסועד מאוחר יותר.

(ח) עמ' 4, דו"ח 1985 "משלוח חפירה חשפו מסבעות רבים, אך לא העבירו אותם לאגף או העבירו אחדים בלבד

"לא עלה בידי האגף להסדיר את חלוקה המסבעות בהחלט לפקודה והעברת הפריטים שייקבעו בחלקה של המדינה

(ט) עמ' 4, דו"ח 1985 "משלוח החפירות במסדה חשפה בסנים 1963-1965 4016 מסבעות והעבירה לאגף 5 בלבד.

המשלוח לאכסית חשפה בשנים 1965-1967 10800 מסבעות כסף והעבירה לאגף 100 בלבד. משלוח החפירות ליד הר הבית חשפה בשנים 1966-1977 30000 מסבעות, ובהם שלושה מכוננים של דיגרי זהב, אף אחד מהם לא הועבר לאגף לא הועבר אף מסבע 3000 המסבעות שמצאה משלוח החפירות ברובע היהודי בירושלים ומסועט המסבעות מקטקיה, ועוד רבים אחרים.

(י) בדו"ח 1985, עמ' 340 כחוב: "בביקורת 1985 נמצא שבשנים שהפקודה היה בחוק לא עלה בידי האגף להעביר לבעלות המדינה אלא מקצת מן העתיקות שנחשפו בישראל גם לא עלה בידו לרכז אלא מעט מן העתיקות שנחשפו לאחר שחוק החוק ב-1978, בבריקה של 14 משלוח מסעם העבון (לא-אולוגיה של האוניברסיטה העברית בירושלים) נמצא שאף אחת לא העבירה את העתיקות לבעלות המדינה " הסניק העלה שלא חל שנוי במצב, פניות של האגף אל האוניברסיטה העברית להסדיר את העברת העתיקות לבעלות המדינה לא נענו בחיוב. י"א) בדו"ח 1985, עמ' 340, חפירות ליד הר הבית "לא עלה בידי האגף לקבל פרטים בדבר העתיקות שנחשפו והעתיקות לא הועברו לאגף, אין נחונים בדבר מקום הימצאן של העתיקות.

(שט) עריין אין 1985 בירי המוסדות שמטעם נעשתה החפירה האוניברסיטה העברית והחברה לחקר איי ועתיקותיה וולא בידי האגף פרטים בדבר העתיקות שנותרו בידי מי שהיה סגן מנהל החפירות עד //

האיה לא נקט במער עמ' השנים האחרונות את הפעולות הדרושות כדי להבטיח שכל העתיקות שנ

האבף לא נקט במשך עשר השנים האודונות את הפעולות הדרושות כדי להבטיח שכל העתיקות שנ
 שנתשפר בחפירות אלו יהיו נכס המדינה . (עיין בהמשך עמ' 341 .

י"א) דו"ח 1938 . עמ' 341 , "המעקב העלה שעדיין לא נערכה ספירת מלאי מסוברת
 זה עשר שנים, ועדיין אין מידע על העתיקות שהיו באבף ! ואינם בו כיום ? כמיות

(3)

גדולות של עתיקות שנחשפו בידי עובדי האגף בחפירות ואותנו בשנים שונים עד הועברו לאגף ולא נרשמו בספריו 7

עמ' 341 דו"ח 1988, על מוזאון רוקפלר " למסן במוזיאון רוקפלר הגיעו אלפי עתיקות מחפירות שנעשו בשנים :- $x \sqrt{-x}$ העתיקות לא נרשמו בספרי המלאי בעת שהוכנסו למסן ואף לא בידי האגף לאד 1967/ .

עמ' 342 עדיין לא נעשתה כל פעולה של רשום עתיקות ושל הכנת כרסות מדורות ... ולא היה חיפוש עם קצין המטה בענין קביעת הבעלות על העתיקות

עמ' 342, דו"ח 1988 . כמות המסכמות המזוהים ונרשמים שני שנה בשנה מבין אלה הנחשפים בחפירות היא עדיין מזערית .

בענין המסכמות הגנובות על ידי המשלוח קובע הסכר בעמ' 343, דו"ח 1988 .
מביח המטבעות שנחשפו בידי שתי המשלוח האלה ומשלוח רבות אחרות עדיין לא הועברו לאגף .

בענין השערוריה הפלילית בקשה לארכיאולוגים ומכון לארכיאולוגיה של האוניברסיטה העברית בירושלים קובע דו"ח 1988, עמ' 343, "המעקב העלה שמשלוח החפירה מטעם המכון (המכון לארכיאולוגיה של האוניברסיטה העברית בירושלים) עדיין פועלות כגופי מחקר עצמאיים ופעולות נעשית מחוץ למסגרת המנהלית של האוניברסיטה העברית, המשלוחים הם העבירו את העתיקות לבעלות המדינה . האוניברסיטה וראשי המשלוח עדיין אחוזים בעתיקות שלא כהתאם להוראות החוק 1111

(סם) המכון (לארכיאולוגיה של האוניברסיטה העברית) לא השכיל ליצור מערכת שליטה בקרה ודורות על המשלוח, על ציוד ועל העתיקות שברשותן 1111
לא חוקנו מבית הליקויים שסבן נשיא האוניברסיטה ומנהלה הכללי הודיע שיחוקנו .

משרד מבקר המדינה הודיע בסוף 1987 להנהלת האוניברסיטה העברית טיט לראות

בחורגה ליקויים אלה המחשכים שנים רבות 1111

ואף על פי שביקורת המדינה הודיעה על המצב לא חוקנו מבית הליקויים 1111

עמ' 344 בענין מוזאון ישראל, דו"ח 1988 מאד שרבות מן העתיקות הללו מר המוזיאון

עמ' 344 בענין מוזאון ישראל, דו"ח 1900 שאד שרבות מן העתיקות הללו פבר המוזיאון
(צ"ל) במהלך עשרים השנים שבהן האוסף בידיו בלי שקיבל את הסכמת הבעלים

עמ' 344, דו"ח 1900 על מוזאון בצלאל, "משרד כבקר המדינה הצביע בפני הנהלת המוזאון
(י"ל) על חומרת הליקויים בדרכי הרישום של עתיקות בצלאל, העלולים לאפשר זקיפת היעלמן של
עתיקות

(4)

(ח) בענין העדר עבודה כדק"ח על ידי המשלוח החופרות קובע מבקר המדינה בדו"ח 1908 עם' 34 " הכעקב העלה שמדינת החוקרים עדיין אינם מסמסים כנדרש את תוצאות החפירות אף על פי שעברו עשרות שנים מאז שהסמיסו העבודות כאתר .
המנהל (אגף העתיקות) הוסיף לתת רשיונות לחופרים שלא פרסמו את תוצאות חפירותיהם .

(ט) עם' 33, בדו"ח 1908 בענין הצורך בצמצום חפירות הצלה " בדות שנתי 36 המליץ מבקר המדינה לצמצם את החפירות שהאגף מבצע בעצמו ובאחריותו .

(כ) בענין רשיונות חפירה כותב דו"ח הטבקר משנת 1908 , עם' 337 .
המנהל עדיין אינו חובע מן המוסדות לשאת באחריות ולא נקם צעדים של ממש נגד מוסד שחוקרים כסעכו לא מילאו את הוראות החוק והרשיון !
מוסדות נדכזיים כחתום הארכיאולוגיה פועלים בתחום חשוב של מקצוע זה לא באחריות ולא במחזאות יש לדאוג בחומדה רבה שהיבס בה מיכזי בפיקוח על הנעשה בארכיאולוגי מוט הוסדר .

(כז) שם עם' 337 " ליקרייט שעליהם הצביע מבקר המדינה ב1905 בחתום הרישוי של חפירות עדיין לא חוקנו .

(ס) לא הוגדרו סטנדרטים של המוסדות כלפי משלוח חפירה שלכאורה היו של המוסדות ולמעשה פעלו בגופי מחקר עצמאיים הפועלים מחוץ למיסדת המינהלית של המוסד ולא ה הוסדרו נוסאים שונים כגון הגדרת בעל הרשיון לצורך רכישת בעלות על העתיקות .
העברת העתיקות מן המשלוח למוסדות ולבעלות המדינה ואחריות המוסדות למחליתן של המשלוח .

כז שם , עם' 337 בדו"ח שנתי 36 צוין ... המעקב העלה שסרם נקבעה הגדרה ברורה של חפירת הצלה . ההחלטה על ביצועה אינה כיוונת

בס"ד

היקף נורא של חילוקי קברי הקדמונים, פעילות זו אסורה על פי החוק. אנשי שלדים עדין לא נמסרו לקבורה.

- (1) חלול קברי הקדמונים הוא טשא מצפוני המסעיר את לבות כל הצבור החזי בארץ ובתפוצות. אילו נודעו פרטי הדברים הרי בודאי רוב מוחלט של הצבור היהודי היה נרתם למאבק.
- (2) כל קברי אבותינו, אשר בארץ ישראל נפגעו או חשופים לפגיעה על ידי ארכיאולוגים ורשות העתיקות. אף מדובר כאן רק בפגיעה בקברים, אנו מדגישים את הפגיעה במתים אשר היו קבורים בתוכם. מדובר בפגיעה שאין לה תועלת, שהרי מת שעצמותיו רוסקו ופוזרו, כיצד יתקן העוול!!
- (3) מתים אשר נחו בשלום על משכבם מאות או אלפי שנים נחרדים, כאשר, באין מפריע - פותחים את קברותיהם מוציאים את שארית עצמותיהם - המופרד מן האפר, ומעבירים לשקיות ניילון או לאריזות קרטון. חלק נכבד מרסק המתים חלש לשלך ארצה, והוא נותר על פני האדמה בבוץ ובגשם.
- (4) חלק אחר הועבר למספיל אנתרופולוגים במוזיאון רוקפלר, ולמכוני מחקר אחרים, כאוניברסיטאות ת"א, חיפה ומכוני אחרים.
- (5) בדרך זו, באופן מצטער, חללה רבבות קברים עתיקים בכל רחבי הארץ.
- (6) אלפי שלדים נמצאים עדיין במרתפים המוזכרים, [במרתפי סתר, יש לזכר תועד ממוחשב, המצוי בידינו].
- (7) שלדים רבים נעברו לחיילי [הדבר מתועד וממוחשב ומצוי בידינו, ואף פורסם בעתונות, ונחקר על ידי מבקר (חמדינה)].
- (8) חצבדד המאמץ בהטאת חפשי נסער עד מאד מכל הזועות הללו, והוא סוצא עצמו מאולץ, בצו ההלכה והמצאן לצאת ולהחלים עד שכלל מנשי הפשע.
- (9) יש לציין כי הוועדה מסתכסרת בין היתר עקב תעמולת הטשטוש, כאשר מדובר בהסתרת העובדות, ההיקף, והמצב המשפטי.
- (10) בתחום העובדות: תכנון הרחב, וגם נציגי הצבור והממשלה - אינם מודעים להיקף הנורא של הבעיה.
- אננם שומעים מדי שנה על הפגנות בהקשר לטענה בדבר קברים עתיקים במודיעין, ביפו, בקיסריה, במגדל העמק, בצומת חן, וכו'.
- (11) ואולם, דיוח מקוטע, חלקי תמונות מוחשיות מן השטח, תעמולת הכחשות ומסירת עובדות בשפה זו משמעות, גורמים לק, שהחשיפה הנוראה, כי אמנם רשות העתיקות פותחת את כל קברי הקדמונים ופזוקת אותם.
- (12) גם העוסקים במאמץ סגור על המתים הקדמונים לא יכלו לעכל את מנעי המחללים, ואת מלוא עומק והיקף הבעיה, כל עוד לא מתח כל גישה לשטחי החפירה, וכל עוד לא נחשפו מסמכים פנימיים של רשות העתיקות, וכל עוד לא נוצר ממשלחשי עם המחלקות לאנתרופולוגיה במוזיאון רוקפלר.
- (13) מנע מוחשי כזה זה סגור לאחרונה, כאשר לאחר מאבק נתקבלה חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, אשר על פיה חייבת רשות העתיקות למסור באופן מידי עצמות אדם על אתר (תרתי משמע) בשטח ומיד -

לנציגי משרד הדתות לקבורה.

14) נקב כך נמסרו בחידושים להחזרונים למעלה מ-500 ארגוני עצמות - מחפירות אשר נערכו באתרים שונים בשנה ש בכל רחבי המדינה.

15) מאות ארגונים אלו - חילקו עצמות וגולגולות, (יש על כך תעוד מלא). האמנם נוכל לעכל משמעות תופעה נוראה זו!

מה זה החטא כל כך חמור שהם מקבורותיהם?

16) אנו יודעים במידה כי שיתוף ארגונים אלה - הם חלק זעיר מאד מהיקף חלול הקברים המתקיים בממלכה!!

17) 'מניעי חילול הקברות' בעת תנופת בניה ופתוח נחשפים אתרי עתיקות, לעתים קרובות יש בהם מערות קבורה וקברים, וחייב כלליות הדורשת פתרונות יעילים, אשר יחייבו מהד, מתן פתרונות הולמים, אשר יאפשרו תנופת בניה ופיתוח מלאכה. ומאידך שמירה הוגנת לקברי הקדמונים. אלו נגשו לבעיה זו בגישה כנה, חרי ברור לנו כי הסוד להגן על המתים הקדמונים, כלל וכלל לא היה גורם להאטת תנופת הבניה והפתוח. (יש לכך קבלת רבות בציבור).

18) ידעו כן לא קיימת בעיה של עוד אינטרסים בין מדע הארכיאולוגיה ובין הצורך להגן על קברי אבותינו, חפירות ארכיאולוגיות אינן חייבות להתבצע דוקא בתוך מערות קבורה ובתוך קברים. (דבר זה, כפי שיוסבר אסור גם על פי החק).

על בן הדרישה והלפנטרין היא להביא לידי כך שמניני כבוד המתים, חלוא הם גורמי הדת, חרבנות הראשית, אנשי חברה קדישה, חסדי הלכת, מחלקת הקבורה במשרד הדתות, אנשי חברה קדישא צבאית - המטפלים בקביעות בכבוד המת (צ.ח.ל). כולל מאמצים להביא לקבורה שרידי חללים כידוע ומפורסם לכל).

19) אם כן, כל הגורמים חלל, אשר בדאי ישמחו למצוא פתרונות הולמים להצגה על כבוד מתים הקדמונים, חייבים להפגא בשטח.

20) נחייבים לדעת מראש מה צריך לעשות להרחש.

21) חייבים לקבל את העובדות כל בדיקת הסקר המבוצעים על ידי גורמי התכנון והבניה, [בין היתר באמצעות רשות העתיקות], ובמקום - רשויות התכנון והבניה ויזמים שונים.

22) יצוין כי רשות העתיקות, קבלה את מעמדה החוקי, בחוק "רשות העתיקות" לפני כ-6 שנים, (לאחר שהייתה "אגף" במשרד החנוך, ואחר שהובטח - בחקיקה, כי תהיה בה נציגות של משרד הדתות, אשר כל תפקידה יהיה להגן על קברי הקדמונים. (בהנהלת רשות העתיקות לא היה כל יצוג של "רשות" הצעת חוק רשות העתיקות" יצוג זה חרף - על כלילת - רק לאחר דיון בועדת החנוך. ולאחר התערבות כל ח"כ הדתיים, אשר דרשו להגן על קברי הקדמונים.

23) בהתאם לאמור - ורשות רשות העתיקות, מן המחויב כאן, כאשר כלל לא נקטה בשום אמצעים, ורשומותיהם הנוגעים למקברי הקדמונים - הרי היא נוגדת את החק.

24) רשות העתיקות מעלה סלח שנים בנמד לחק, ענין זה הובהר על ידי היועץ המשפטי לממשלה.

25) אף שעל פי העדויות הקבוע - לאחר מאבק כי אין סמכות לעוסקים בעתיקות" לטפל בעצמות אדם. שכן עצמות אדם אינן עתיקות, בכל זאת - התעלמה רשות העתיקות ביוזעין מן התקון לחק. [תוך פרשנות לולינית, אשר אינה מקובלת על היועץ המשפטי לממשלה, אשר על פיה, למרות ההצבעה בכנסת, ולמרות

ההשקפה המכוונת של **עצמות אדם** מן החק - הם נהגו בעצמות אדם, כאלו הן **עתיקה** - פרשנות זו מופיעה באופן ברור, במסמכי **ש"ד יחסי** סלע, ומוזכרת במפורש בחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה - **הסולל אותה מכל וכל**.

(26) **הטיפול בהקשר לקברים** **מתות** קבורה, וכן בקשר לעצמות מתים, **מתאם** לחק אפשרי רק כאשר לגורמים המוסמכים **בחינה חוקית** לטפל בהם - הם גורמים העוסקים בקבורה, ינתנו כלים - סמכויות גישה ומידע **לכונן את הגנת קברי הקדמונים**, כמחויב על פי **ההלכה** ועל פי **החוק**.

(27) **הכיסוף הגנת קברי הקדמונים** נובעת באופן ברור מן הצורך לפעול על פי **זכרון דברים**, שאומץ **בהחלטת ממשלה**, המופיע כנספח **לחוק דלת** היועץ המשפטי לממשלה.

(28) **החל צטוט זכרון דברים** :
 "לדאוג לכך שהטיפול בבתי **המנוחין** ובקברים של יהודים.
 בעצמות מתים **ליקוטן ופירוק**, המתגלים אגב חפירות ארכיאולוגיות, יהיה **בהתאם להלכה**".

(29) **זכרון דברים זה**, אשר **מסמך** עוד ב-15.9.55, בין שר החנוך דאז ובין שר הדתות דאז, אומץ ביסודו על ידי הממשלה, ועל פי **החוק דלת** היועץ המשפטי לממשלה - חובה לפעול אך ורק על פי "**הנוהל**" - **המתחייב ממנו**.

(30) יש לציין כי **זכרון דברים זה** כולל התייחסות לשני מצבים.
 (א) לדאוג לכך שהטיפול **בבתי המנוחין** ובקברות של יהודים - יהיה **בהתאם להלכה**.
 (ב) לדאוג לכך שהטיפול **בבקברות** מתים לקוטן ופירוק - המתגלים אגב חפירות ארכיאולוגיות - יהיה **בהתאם להלכה**.

(31) שני המצבים **חללו מנגנון מעקרון אחד** - הנדרש על פי ההלכה, והוא **שפירת כבוד המת**.

(32) כאשר מדובר **בבתי המנוחין** ובקברות של יהודים, ההלכה **אוסרת לחלוטין** - פתיחת קברים, [כפי המפורש בשולחן ערוך, הלכות **אבות**].

(33) וכפי שנמסר **בהחלטת הממשלה**, שנמסרו מטעם הרבנות הראשית ל**ישראל** - לבקשת נציגי **ועדה** בין משרדות, אשר דנה **במאמץ להציל** לנוהלים מוסכמים בהקשר לבעיה, ואשר **לא נבשה שום נוהלים מוסכמים במשך שנים**.

(34) **פרוטוקולים של ישיבות חתונות** חללו מצויים במסמכי מחלקת הקבורה במשרד הדתות, ומחס עולה בברור **פחות משרד הדתות** **החלטתו** המבישה של **חלול קברי הקדמונים**.

(35) מדהימה עד **פאד השקפה** כי רשות העתיקות ויועצה המשפטי **מסרו מידע לא נכון**, ליועץ המשפטי לממשלה, וכן **לשוטרי בג"ץ** **הפניה הצורמתית**, כאילו הנוהלים שהיא **אמנה** לעצמה - באופן חד צדדי - **מוסכמים על משרד הדתות**.

(36) רצ"ב מכתב **החאה של משרד הדתות** - מופנה לרשות העתיקות בהקשר למסמך רשות העתיקות, ובו **תדחיה על נסוח מוטעה של רשות העתיקות**, בדבר הסכמה **כביכול של משרד הדתות** לפעילות בלתי חוקית ומנוגדת **לחלכה**.

(37) משרד הדתות **מחזיר במסמך** תגובה כי הוא כפוף אך ורק **להנחיות הרבנות הראשית**.

(38) [מפליא הדבר שהתגובה **שופטי בג"ץ** - בעקרי הטעון של עו"ד יורם בר סלע, שהוגשו לבג"ץ הגבעה הצרפתית, וכן **נוסחאות דוחות** שהוגשו ליועץ המשפטי לממשלה - לא זכו עד כה לתגובה **הולמת הנקוטה במקרים של הטעיה חמורה**].

האם מחזר לרשותו ~~המקדמונים~~ קברים עתיקים?

(39) תשובה: כבר הוסבר לעיל כי פתיחת קברים אסורה על פי חוקי המדינה, והיא למעשה מהווה עבירה פלילית על פי חק השיפוט ~~לפי~~ 172.

(40) אסור פתיחת קברי קדמונים בא לידי בטוי ברור בהחלטת בג"ץ הגבעה הצרפתית אשר אסרה פתיחת ארבע מערות קבורה. - למרות שהיו בהם ארונות קבורה, ולמרות עתירות רשות העתיקות, אגודת הארכיאולוגים - אשר דרשו לפתוח את המערות הללו מטעמי מדע. ולמרות עתירות של גורמי אוכלוסיה, אשר דרשו לפתוח את המערות ~~המסוימות~~ סלילת כביש ובנין מחלף. [כאשר כבר הותחלה הסלילה והרשיון היה קיים]. [והם עותרים ~~מטעם~~ ~~הוא~~ ~~ואב~~, עיריית ירושלים, חברת מוריה ועוד].

(41) אסור פתיחת קברי קדמונים - ברור בחוות דעת היועץ המשפטי לשעבר - יצחק זמיר, אשר דרש לערוך בדיקת סקר בעיר ~~חד משטח~~ ~~היא~~, ואם יתגלו קברים, זו עילה לבטול רשיון החפירה, [ראה עמ' 15 בחוות דעת (ז)].

(42) אסור פתיחת קברי קדמונים מבואר בעתירה שהוגשה על ידי האגודה העולמית למדענים דתיים, בבג"ץ הגבעה הצרפתית, ~~אמורה~~, היתה מיוצגת על ידי משרד עו"ד ד"ר יעקב סאמן. ובפ' נטע, בין היתר, כי פתיחת קברי הקדמונים אסורה - על פי חק יסוד כבוד האדם וחירותו.

(43) נושא פתיחת קברי קדמונים על ידי ארכיאולוגים לא נדון באופן מפורש בחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה ~~מר~~ מוכאל ~~מן~~ ~~האיד~~ ~~אלה~~ ~~יתנה~~ ב-22 ביולי 1994.

(44) בהקשר לשאלה ~~ספציפית~~ ~~זו~~, הותחל למעול בלשכת היועץ המשפטי לממשלה, בשלב מאוחר יותר, כאשר מלשכת היועץ המשפטי לממשלה ~~פנו~~ אל היועצים המשפטיים של המשרדים השונים, כולל היועץ המשפטי של משרד הדתות, אשר ~~העבירו~~ ~~למרות~~ דעתם המשפטית בנדון.

(45) ואולם, עובדה היא כי ~~לא~~ ניתנה שום חוות דעת כתובה, מאת היועץ המשפטי לממשלה בהקשר לשאלה (ז).

(46) אלה המנסים לחתוך ~~ל~~ ~~חזות~~ דעת היועץ המשפטי לממשלה, מ-22 ליולי 1994, כאלו ממנה ניתן ללמוד היתר לפתיחת קברי הקדמונים, לא רק שהם מטעים את הצבור, בכך שהם מתבססים על חוות דעת העוסקת בתחום אחר, אלא הם ~~אף~~ ~~מסלים~~ את הצבור במשתמע מתוך חוות דעת זו.

(47) שחרי עיון בחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה מן ה-22 ביולי 1994 מלמד באופן ברור כי אסור לפתוח את קברי הקדמונים ~~למטעם~~ ~~את~~ ~~המטעם~~.

(48) לחק מספר ובהנהגה ~~בדור~~ הקביעה כי על פי חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה מיום ה-22 ביולי 1994 אסור על פי החק - ~~לפתח~~ ~~קברי~~ קדמונים. [יצוין כי ההוכחות הללו, קבלו אשדים מגורמים משפטיים בלשכת היועץ המשפטי לממשלה ~~מטעם~~ ~~מטעם~~ בכירים רבים].

(49) חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה מיום 22 ביולי 1994 מתייחסת לשאלת שר המשטרה כלשונה, באופן מדויק:

ג'ימה חנפוקות ובה ~~החן~~ ~~החל~~ ~~ל~~ מנהלי חפירות מרגע שגילו במהלך חפירה קיומן של עצמות אדם במקום?
(2) מליחגורם המוסמך לקבוע ~~כל~~ ~~עצמות~~ אדם המדובר, במיוחד במקרה בו נחש זה עצמו שנוי במחלוקת?

- (50) אם כן, שאלת **שר המשפטים** אינה כיצד יש לנהוג כאשר לפנינו **קברים או מערות קבורה** - באופן ברור.
- כמו כן השאלה ה**שנייה** אינה **לדוניתית** כאשר מדובר ב**קברים או מערות קבורה** - אשר בהם בודאי מצויים בני אדם מתים.
- תשובת היועץ המשפטי לממשלה - מפורטת בחוות דעתו באריכות רבה.
- (51) תמצית התשובה: **עמדת אדם המתגלות** - אסור להעבירם למכוני מחקר, [פעילות רשות העתיקות, במשך שנים בהקשר לכך היתה **החלטת לחוק**].
- (52) בעמ' 4 סעיף 4 **מצין הדין** המשפטי לממשלה כי רשות העתיקות פעלה על פי "נוהל" המתבסס על הנחה כי עצמות אדם הן "**שקופות**".
- (53) ואולם היועץ המשפטי לממשלה קובע נחרצות כי "עצמות אדם אינן בגדר עתיקה" [ראה סעיף 4].
- (54) ועל כן - אוסר ה**יועץ המשפטי** לממשלה כל המשך של העברת עצמות אדם למכון רוקפלר, או כל מכון אחר.
- כמיהמבואר בסעיף 12, **החלטת הדעת**, "ובהתייחס במישרין לשאלתו של שר המשטרה מרגע שגילו במהלך חפירת יקיומן של עצמות אדם, **לשון שאלת השר** יש למוסרן לאנשי המשרד לענייני דתות. קביעה אם מדובר בעצמות אדם, יכולה להעשות בדרך כלל על אתר (תרתי משמע: בשטח ומיד! וכך, במידת האפשר ראוי לעשות).
- (55) כאשר ארכיאולוג מסל **לעצמות אדם** - הרי הוא מטפל בחומר סמכות, וזו עילה לראותו כעברין פלילי, על פי חק העונשין תשל"ז סעיף 17. [כמבואר בסעיף 5 בחוות הדעת היועץ המשפטי לממשלה].
- (56) הגורם המוסמך על פי **חוק** לטפל בעצמות אדם הם אלה המופקדים על קבורה, דהיינו: מחלקת הקבורה במשרד הדתות.
- (57) משום כך, פעילות של ארכיאולוג בהקשר לעצמות - אינה פלילית, אך חק כאשר מוענקת לו רשות על ידי מנהלת הקבורה במשרד הדתות.
- (58) רשות כזו - עשויה **במקרה** לחיות מוענקת, כאשר קיים שתוף פעולה מוסכם בין ארכיאולוג לבין משרד הדתות.
- (59) **שיתוף פעולה זה** - לשון היועץ המשפטי של רשות העתיקות עו"ד יורם בר סלע, אמנם היה קיים שהרי לדבריו, רשות העתיקות פעלה **לפי** חוק תאום והסכמה עם משרד הדתות. [כבר צוין לעיל כי דברים אלה הם הטענה החדת ושניתמבואר שיהיה בר סלע].
- (60) ואמנם עו"ד אדם בר סלע במכתבו אל היועץ המשפטי לממשלה מסביר כי אינו מתלונן נגד משרד הדתות או נגד הרבנות הראשית.
- (61) עו"ד יורם בר סלע **מסביר** גורמים חרדים אלימים - המפריעים לחפירות המתנהלות, לפי דעתו על פי החוק.
- (62) **הגורמים המפריעים הללו** - אינן אנשי משרד הדתות עצמם.
- (63) ואמנם היועץ המשפטי לממשלה, בחוות דעתו דורש מן המשטרה להגן על החופרים מפני אותם גורמים - חיצוניים המפריעים לחפירות ארכיאולוגיות ובלבד שהיא נעשית על פי החק. כלומר: בתנאי שהיא נעשית תוך הסכמה והיתר משרד הדתות אשר הוא ורק הוא הגורם המוסמך לתת הנחיות בהקשר לטפול בקברים ובעצמות מתים. [ובכך שיפעל על פי הנחיות ההלכה, כלומר: הרבנות הראשית, עיין בפרוטוקולים

של משרד הדתות בניין.

64) על כן בכל החפצות שהיועץ המשפטי לממשלה בחוות דעתו, סעיף 13, הוא דורש מן המשטרה להגן על החופרים, ואלם, הכל ול בתנאי שהוראות ההלכה מתקיימות, בתנאי שהגורמים המוסמכים בהקשר לכבוד מתים, דהיינו: מחלקת הקבורה במשרד הדתות - נותנים אשורם והסכמתם לפעילות, אשר נעשית בשותף בעולה אתם.

65) לכן חוזר היועץ המשפטי לממשלה ומדגיש:

"וחל - בכפוף לכך ששומר פוראות הטהל". [ראה סוף סעיף 13].

66) גם בסעיף 9 בחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה להדגיש כי לא יתכן שארכיאולוג יפעל - בנווד לנוהל אשר זוכה להמלכת משרד הדתות בהיותו נוהג מושרש מקובל ומופעל הלכה למעשה, [כלומר: מקובל על משרד הדתות, והוכיח עצמו כמשרד, ראוי לציון כי הוא ראוי לישום].

67) ברור הדבר כי כאשר כלי משרד הדתות כשלעצמם מוחים על התנהגות רשות העתיקות הרי מדובר בהפרת חנוהל, ולא בקדמו של חנוהל.

68) גם בסעיף 10 בחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה מבואר, כי שני הצדדים, דהיינו גם רשות העתיקות כפופים לנוהל, המחייב - במיוחד לטהלי משרד הדתות. [המפורטים בזכרון דברים, כאשר הפעילות היא רק על פי חלכה].

69) וכדי להוציא מכל ספק, מפורטים הדברים בסעיף 11, בחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה.

שם מוסבר "ענינו של פתח הדדעי", האמור בנוהל הוא "בקביעה אם בעצמות אדם עסקין, אם לאו".

70) כלומר: שמה קלה בדעת למנות ולחטביר כי יש ביכולת רשות העתיקות לפתוח קברים למטרות מחקר מדעי, נק בנוהל להלכה.

עלי להבין כי פרשות כאן פתח יסדה, שכן ודאי שפתיחת קברים אסורה, שהרי יש בזה כדי לפגוע במתים, והיא נשללת על פי החלכה, וממילא על פי "הנוהל" המחויב להתקיים.

ענינו של "המחקר המדעי" והאמור בנוהל - לא יאפשר בשום פנים פגיעה במתים - לא בעצמות מתים המתגלים ומדאי שלא בעצמות פנים אשר שכנו במנוחה בקברותיהם, לכן ענינו של המחקר המדעי אשר בנהל - לא מסביר כאן שמה פתח פתיחת הקברים לצורך מחקר אלא, רק כאשר מדובר בעצמות [דהיינו שאין מדובר בקברים או במטרות קבורה, (אשר בהם ודאי קבורים בני אדם)].

רק אז, אם אמנם נבנות - חפצי ספק שמה עצמות אלה הם עצמות בעלי חיים. [כמפורט בסעיף 12] רק אז - אין ספק חיונית להפסיק חפצי מדעי, עקב גילוי "העצמות" שהרי בלאו הכי אין מדובר: לא בקברים ולא במטרות קבורה.

אלא אף חק בעצמות מדרות אמנם ברור כי מדובר בעצמות אדם חובה למוסרן מיד לקבורה.

אך אם הדבר ספק, הרי נקט למוסרן לבדיקה למעבדה, וברגע בו יוברר כי בכל זאת, מדובר בעצמות אדם חובה למוסרן מיד לקבורה.

אם כן, אנו רואים ברור, כי כל בחוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, כפי שהיא לפנינו: אסור לפתוח את קברי הקדמנים. אלו היה היועץ המשפטי לממשלה מאפשר פתיחת קברים, הנהגים, הרי היה צריך להסביר כי ענינו של המחקר המדעי אסור לחל - הוא בחיתר פתיחת הקברים מטעמי מחקר. למרות שחדבר נוגד את ההלכה, היועץ המשפטי לממשלה טרח להדגיש כי אינו מסכים בשום פנים - לפרשנות כזו. והוא מסביר את הפרשנות הנכונה, כאשר.

(71) **נבחר לעל כי אלהיה מוכח מאסמכתאות משפטיות רבות נוספות.**

מסקנות:

- (1) חובל למנוע כל חיל טקס **ל** קברי הקדמונים בכל רחבי ארץ ישראל, לאחר שרבות קברים רוקנו מתכלתן במשך **השנים על ידי** (מקרי) רשות העתיקות, וארכיאולוגים מטעם **האגברסיטאות**.
- (2) אנו דורשים הבאה **לקבדה** של אלפי השלדים המצויים במרתפי **הסתר** של רשות העתיקות והאגברסיטאות **למנוע** **לח"ל**.
- (3) על **רשות העתיקות** **להוציא** **מקדש** בהקשר לכל פעילות, אשר עלולה **לפגוע** בקברים או מערות קבורה, למדמים המטפלים **בקבורה** **בסדר** הדתות וברבנות הראשית. תגורמים חללו יופיע **בשטח** **בחד** מועד, כולל בחפירות הצלה. הם **ישו** כל מאמץ **לל** **יפגש** **קברי** ישראל, ויטכסו עצה כיצד יתאפשר לא **לעכב** תנופת בניה ופתוח, תוך כדי **שמירת** קברי **ישראל** **הקדומים**.
- (4) כל **תכנית** בדבר **הסחה** של **החפצים** אלה תחקר על ידי המשטרה, הפוגעים **בקברים** או בעצמות מתים בנגוד לחק **לענש** בחומרה **בכפ**. המסדה **תתערב** כל **אליהם** **שש** סביר שאמנם מדובר בפגיעה בעצמות **מתים** ובקברים.

הגורמים המשפטיים והמשטרה מתבקשים לדון בכובד ראש בכל הפרצות החוקיות, הנלמדות מדוחות מבקר המדינה, בהקשר **לא** **סדרים** **העלמת** **רוב** עתיקות המדינה על ידי החופרים, וכן אי מסירת דווחים על ממצאים ושאר דווחים **מחייבים** אם כי, האמור בסעיף זה אינו נוגע בהכרח באופן ישיר לענין חלול קברי הקדמנים, הרי עצם **העמדת** **דעות** **העתיקות** בפקוח החק והמשטרה ומצוי **הדק** עם עברני החק ברשות זו, עשוי **לחלל** סדר גם **בכל** **השנים** **לפניהם**. מדוע אין המשטרה נכנסת לבתי רוב הארכיאולוגים ומאלצת אותם להחזיר את הרכוש **הנכב**! אשר **לרם** נאמד במליארדי דולרים!

נרדמת רבנו עם מנצחין חיי
רמת המצור ידוע אי וידוע במלוא
המשי אלמנה כי ט לו נעשה יין ערב
הקשרים לוי ברין אלמנה לאט. א כן ראו שחבורה
תושבים המדינה בזה ודעו עם המלך אנשינו
כי יעמוד תעשה טון סדר !!!
אנשים באוים כולו רשע
המשי הוויח

18.3.96

כ"ט כ"ז כ"ח

מחל: ורלבאן יעורק

בית למחל 8

בני-קנר

10. 01509501 (05)

לפני

מחל יעורק בן יעורק (ויס)

זרעו וזרע זרעו המעבד

מחל וזרע המעבד.

קפס. 180606 (05)

מחל ניסבב בלחן

הלחן: סיוח מלחן בלחן

בהלחן זרעו בלחן המעבד

4 תפ

למחל יעורק בן יעורק (ויס) מלחן,

בגלל מחל מלחן, מלחן מלחן

קפס. [הקפס היה מלחן, ואחר המלחן

מלחן מלחן, המלחן מלחן

למלחן מלחן מלחן מלחן

מלחן מלחן מלחן מלחן

מלחן מלחן מלחן מלחן

מלחן מלחן מלחן מלחן

מלחן מלחן מלחן מלחן

מלחן מלחן מלחן מלחן

מלחן מלחן מלחן מלחן

מלחן מלחן מלחן מלחן

מלחן מלחן מלחן מלחן

שם יד ונאמרו חתנים, אצלנו מקומם
בין ימ קצרים, בארבעה ימי הסוד

בכבוד נכ
ועולה ושלום

לשכת שר החינוך והספורט

مكتب وزير التربية والثقافة والرياضة

משרד ראש הממשלה
לשכת החינוך והספורט

22.02.1996

ירושלים, כ"ט בשבט תשנ"ו
19 בפברואר 1996
28963

אל: עו"ד אחז בן ארי, היועץ המשפטי למשרד ראש הממשלה
מאת: עו"ד עדנה הראל, יועצת לשר החינוך, תרבות והספורט
שלום רב,

הנדון: גילוי עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות
סיכום ישיבה שנערכה בלשכתך ביום 12.2.96

1. בתאריך 12.2.96 השתתפתי בלשכתך בדיון בענין שבנדון ואשר בעניינו קיבלתי היום סיכום שנרשם על ידי מר שחר הכספי.
2. אבקש להעיר את הערותי לנוסח סיכום זה, בנקודות בהן אינו מייצג את הדיון שהתקיים:
 - א. לסעיף 3 - החתומה מטה, אשר היתה כלולה בין הנוכחים, איננה ולא היתה שותפה למסקנה כי הנוהל הישן לטיפול במקרים מסוג זה זורש שינוי. נהפוך הוא, טענתי וחזרתי וטענתי במהלך הישיבה כי הנוהל הקיים, אשר אושר גם בחוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה, הוא נוהל מתאים שיש להמשיך ולקיימו.
 - אכן הסכמתי כי עובדתית הועדה הבין-משרדית אינה פועלת בתקופה האחרונה וכי מן הראוי להפעילה מחדש.
 - ב. לסעיף 4 - בסיכום הדיון לא הסתמן כל פתרון אלא הועלו אפשרויות נוספות על האמור בסעיף א' לעיל, אפשרויות לפיהן יוכנסו שינויים בנוהל הקיים בהחלטת ממשלה חדשה.
 - האפשרויות השונות שהועלו היו כולן בגדר הצעות שיש לשקול אותן, לבחון אותם עם הצדדים הנוגעים בדבר ועם השרים הממונים.
 - חד משמעית, לא חוסכם על פתרון אלא הוצעו מספר אפשרויות לבחינה ורק אחר כך לניסוח, אם ינתן "אור ירוק" בעניינן.
- ג. הערה ב' דלעיל נכונה גם לאמור בסעיף 5 ו-6 לסיכום בהתאם לאופי הדיון כולו.
3. אבקש להעיר בנוסף כי הפגישה הוגדרה כפגישה לחשיבה דיון בנושא מורכב זה; ולא כדיון מן הסוג המצטייר מסכום זה, כצוות ה"מסכם פתרונות".

בכבוד רב,

עדנה הראל

העתק: מר אבי גיל, יועץ ראש הממשלה ומנהל הלשכה
מר עמי גלוסקא, יועץ השר יוסי ביילין
הרב שמואל רבינוביץ, משרד ראש הממשלה
עו"ד שרה בן שאול (וייס), הלשכה המשפטית, משרד ראש הממשלה

לשכת שר החינוך והספורט

מكتب وزير التربية والثقافة والرياضة

22.02.1996

ירושלים, כ"ט בשבט תשנ"ו
19 בפברואר 1996
28963

אל: עו"ד אהרן בן ארי, היועץ המשפטי למשרד ראש הממשלה
מאת: עו"ד עדנה הראל, יועצת לשר החינוך, התרבות והספורט
שלום רב,

הנדון: גילוי עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות
סיכום ישיבה שנערכה בלשכתך ביום 12.2.96

1. בתאריך 12.2.96 השתתפתי בלשכתך בדיון בענין שבנדון ואשר בעניינו קיבלתי היום סיכום שנרשם על ידי מר שחר הכספי.
 2. אבקש להעיר את הערותי לנוסח סיכום זה, בנקודות בהן אינו מייצג את הדיון שהתקיים:
 - א. לסעיף 3 - החתומה מטה, אשר חיתה כלולה בין הנוכחים, איננה ולא חיתה שותפה למסקנה כי הנוהל הישן לטיפול במקרים מסוג זה דורש שינוי. נהפוך הוא, טענתי וחזרתי וטענתי במהלך הישיבה כי הנוהל הקיים, אשר אושר גם בחוות דעתי של היועץ המשפטי לממשלה, הוא נוהל מסאים שיש להמשיך ולקיימו.
 - אכן הסכמתי כי עובדתית הועדה הבין-משרדית אינה פועלת בתקופה האחרונה וכי מן הראוי להפעילה מחדש.
 3. לסעיף 4 - בסיכום הדיון לא הסתמן כל פתרון אלא חוּעלו אפשרויות נוספות על האמור בסעיף א' לעיל, אפשרויות לפיהן יוכנסו שינויים בנוהל הקיים בהחלטת ממשלה חדשה.
- האפשרויות השונות שהועלו היו כולן בגדר הצעות שיש לשקול אותן, לבחון אותם עם הצדדים הנוגעים בדבר ועם השרים הממונים.
- חד משמעית, לא חוסכם על פתרוננו אלא חוצעו מספר אפשרויות לבחינה ורק אחר כך לניסוח, אם ינתן "אור ירוק" בענייננו.

ג. הערה ב' דלעיל נכונה גם לאמור בסעיף 5 ו-6 לסיכום כחוטאם לאופי הדיון כולו.

3. אבקש להעיר בנוסף כי הפגישה הוגדרה כפגישה לחשיבה דיון בנושא מורכב זה; ולא כדיון מן הסוג המצטייר מסכום זה, כצוות ה"מסכם פתרונות".

בכבוד רב,

עדנה הראל

העתק: מר אבי גיל, יועץ ראש הממשלה ומנהל הלשכה
מר עמי גלוסקא, יועץ חשר יוסי ביילין
חרב שמואל רבינוביץ, משרד ראש הממשלה
עו"ד שרה בן שאול (וייס), הלשכה המשפטית, משרד ראש הממשלה

21.2.96 א"ח Achaz Ben Ari (room 109)
נ"ל

הצעת החלטה לממשלה

מחליטים:

בהמשך לנוהל בעניין חפירות ארכיאולוגיות בהן מתגלות עצמות אדם מיום י"ט באלול תשט"ו (6.9.55), מיום כ"ח באלול תשט"ו (15.9.55) ומיום ח' באלול תש"ל (9.9.70), המצ"ב:

1. הרשויות הנוגעות בדבר תפעלנה על פי חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח - 1978. לפיכך, במקרה של גילוי עצמות אדם, יש למסור אותן מיד למשרד לענייני דתות לשם קבורתן.
2. בכל מקרה של גילוי עצמות אדם, תפעל רשות העתיקות בהתאם לנוהל שיגובש ע"י הוועדה שתוקם כמפורט להלן.
3. להקים ועדה ציבורית (להלן - "הוועדה") שתגבש נהלים לטיפול במקרים בהם מתגלות עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות או עבודות בניה, וכן תטפל במקרים המחייבים את התערבותה.
4. הוועדה תורכב מנציג של שר המשפטים, נציג של שר החינוך שהוא ארכיאולוג במקצועו שאינו עובד ציבור ונציג של מועצת הרבנות הראשית לישראל, שיקבע בהתייעצות עם שר הדתות. ראש הממשלה ימנה את חברי הוועדה וכן מרכז לוועדה; לכל חבר בוועדה יהיה ממלא מקום.
5. על החלטות הוועדה ניתן יהיה להגיש ערער ע"י אחד מחברי הוועדה, למי שיוסמך לכך ע"י ראש הממשלה. [מנכ"ל משרד ראש הממשלה/מזכיר הממשלה]
6. הוועדה תמונה תוך 14 יום.
7. הוועדה תכונס על פי בקשת אחד מחבריה, ותשב בהרכב מלא.
8. הוועדה לא תתערב בעניין עתיקות כלשהן.
9. הוועדה תקבע נהלים גם למקרה של גילוי עצמות אדם שאינו יהודי. נהלים אלה וטיפול הוועדה באירועים כאלה, יעשו בתיאום עם נציג העדה הדתית הנוגעת בדבר, אם יש כזו בארץ.
10. נהלי הוועדה והחלטותיה יקבעו תוך נתינת הדעת לחשיבות הממצאים והמידע שבהם, שמירת כבוד המת והצורך בפיתוח השטח.
11. הוועדה תגבש את נהליה תוך 30 יום מיום מינויה ותגישם לאישור הממשלה.

12. המחלקה לענייני קבורה של המשרד לענייני דתות, בתאום עם רשות העתיקות, תעמיד לרשות הוועדה צוות קישור, בראשות איש הלכה. הצוות ימנה בין שני אנשים לארבעה אנשים. רשות העתיקות תאפשר גישה חופשית לאנשי הצוות לאתרי החפירות.
13. עם מציאת קברים או עצמות אדם, תופסק העבודה בקברים מיידית, וצוות הקישור ימצא פתרון, על-פי נהלי הוועדה, להמשך העבודות בו ביום. במקרים חריגים בהם לא מצא הצוות פתרון במקום, תכונס הוועדה בו-ביום.
14. הפסקת העבודות באתר הקבורה מעבר לזמן של 24 שעות, טעונה אישורו של מי שיוסמך לכך ע"י ראש הממשלה.
15. לצורך דיון בוועדה כאמור בסעיף 8 לעיל, תעביר כל רשות הנוגעת בדבר את כל המידע שיש בידיה, הנוגע לעניין, למרכז הוועדה ומיד.

משרד ראש הממשלה
לשכת הרוץ המשפטי

18. 02. 1996

ג'תשס"ב

דף פקסימיליה

משרד ראש הממשלה
לשכת היועץ המשפטי
ירושלים
נשלח מפקס: 02-610618
טלפון: 02-705464

ותאריך:

20

END

בשלה למקס:

מס' דפים כולל דף זה:

וְעַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ הַיּוֹם
 הַזֶּה אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ
 אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ
 אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ

2nd

חצעת החלטה לממשלה

מחליטים:

בחמשך לנוהל בעניין חפירות ארכיאולוגיות בהן מתגלות עצמות אדם מיום י"ט באלול תשט"ו (6.9.55), מיום כ"ח באלול תשט"ו (15.9.55) ומיום ח' באלול תש"ס (9.9.70), המצ"ב:

1. הרשויות חנוגות בדבר תפעלנה על פי חוות הדעת של חיועץ המשפטי לממשלה, לפיח עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח - 1978. לפיכך, במקרה של גילוי עצמות אדם, יש למסור אותן למשרד לענייני דתות לשם קבורתן.

2. לחקים ועדה ציבורית (להלן - "הוועדה") שמטרתה לגבש נהלים לטיפול במקרים בהם מתגלות עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות או עבודות בניה, וכן לטפל במקרים המחייבים את התערבותה.

3. הוועדה תורכב משני נציגים של שר המשפטים, שאחד מהם יהיה היושב ראש והאחר ממלא מקומו, משני נציגים של שר החינוך, ארכיאולוגים במקצועם שאינם עובדי ציבור, משני נציגים של מועצת הרבנות הראשית לישראל, ראש הממשלה ימנה מרכז לוועדה, ושר החינוך יהיה ממלא מקומו. הוועדה תכנס על פי בקשת אחד מחברי הנציגים ותשב כשש בח נציג אחד לפחות של כל שר, כאמור לעיל.

5. הוועדה לא תתערב בעניין עתיקות כלשהן.

6. הוועדה תקבע נהלים למקרה של גילוי עצמות אדם שאינם יהודי. נהלים אלה וטיפול הוועדה בארועים כאלה, יעשו בהתייעצות עם נציג העדה הדתית הנוגעת בדבר, אם יש כזו בארץ.

7. נהלי הוועדה וחלטותיה יקבעו תוך נתינת הדעת לחשיבות הממצאים וחמידע שבחס, שמירת כבוד המת וחצורך בפיתוח חשטת.

8. התכנסת הוועדה כדי לדון בעניין המחייב את טיפולה והגיעה למסקנה שלא ניתן להגיע להחלטה, ללא הפסקת העבודות באתר, תפסיק הרשות חנוגות בדבר את העבודות (וחפירות בכלל זה), עד לגיבוש מסקנות הוועדה. חמסקנות תגובשנה תוך 24 שעות. במקרים חריגים, באישור מי שיתמנה לכך ע"י ראש הממשלה, תדחה הגשת חמסקנות ב-24 שעות נוספות.

9. לצורך דיון בוועדה כאמור בסעיף 8 לעיל, תעביר כל רשות חנוגות בדבר את כל חמידע שיש בידיה, חנוגע לעניין, למרכז הוועדה ומיד.

החלטות הוועדה לממשלה

מחליטים:

בחמשך לנוהל בעניין חפירות ארכיאולוגיות בחן מתגלות עצמות אדם מיום י"ט באלול תש"ו (6.9.55), מיום כ"ח באלול תש"ו (15.9.55) ומיום ח' באלול תש"ט (9.9.70), המצ"ב:

1. חרשויות חנוגות בדבר הפעלנה על פי חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, לפי עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח - 1978. לפיכך, במקרה של גילוי עצמות אדם, יש למסור אותן למשרד לענייני דתות לשם קבורתן.
2. לחקים ועדה ציבורית (להלן - "הוועדה") שמטרתה לגבש נהלים לטיפול במקרים בהם מתגלות עצמות אדם אגב חפירות ארכיאולוגיות או עבודות בניה, וכן לטפל במקרים המחייבים את התערבותה.
3. הוועדה תורכב משני נציגים של שר המשפטים, שאחד מהם יהיה היושב - ראש והאחר - ממלא מקומו, משני נציגים של שר החינוך, ארכיאולוגים במקצועם שאינם עובדי ציבור ושני נציגים של מועצת חרבנות הראשית למשרד, ראש הממשלה ימנה כרכז לוועדה.
4. הוועדה תכנס על פי בקשת אחד מהנציגים ותשב כשיש בה נציג אחד לפחות של כל שר, כאמור לעיל.
5. הוועדה לא תתערב בעניין עתיקות כלשהן.
6. הוועדה תקבע נהלים למקרה של גילוי עצמות אדם שאינן יחודי. נהלים אלה וטיפול הוועדה בארועים כאלה, יעשו בהתייעצות עם נציג העדה הדתית חנוגת בדבר, אם יש כזו בארץ.
7. נחלי הוועדה ותחלטותיה יקבעו תוך נתינת הדעת לחשיבות הממצאים וחמידע שבהם, שמירת כבוד חמת והצורך בפיתוח השטח.
8. התכנסה הוועדה כדי לדון בעניין המחייב את טיפולו וחגיעה למסקנה שלא ניתן להגיע להחלטה, ללא הפסקת העבודות באתר, תפסיק חרשות חנוגת בדבר את העבודות (וחפירות בכלל זה), עד למבוס מסקנות הוועדה. המסקנות תגובשנה תוך 24 שעות. במקרים חריגים, באישור מי שיתמנה לכך ע"י ראש הממשלה, תדחה חגשת המסקנות ב-24 שעות נוספות.
9. לצורך דיון בוועדה כאמור בסעיף 8 לעיל, תעביר כל רשות חנוגת בדבר את כל המידע שיש בידה, חנוגת לעניין, למרכז הוועדה ומיד.

~~~~~

מחיר

מחיר קבוע, מחיר
למכירה

כך קבוע המחיר

מבטל שבבנק, וזהו למכירה
רק קבוע, למכירה קבוע.

15.2.96

~~~~~

~~~~~

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

ירושלים, כ"ג בשבט התשנ"ו
13 בפברואר 1996

תיק: 4

אל: עו"ד עדנה הראל, הלשכה המשפטית, משרד החינוך
מר עמי גלוסקא
✓ הרב שמואל רבינוביץ
עו"ד שרה בן-שאול (ויס)

הנדון: גילוי עצמות אדם במהלך חפירות ארכיאולוגיות ו/או עבודות תשתית

1. בתאריך 12.2.96 התקיים בלשכתנו דיון בנושא הנדון בראשות היועץ המשפטי, ובהשתתפות:

א. עמי גלוסקא - לשכת השר יוסי ביילין.

הרב שמואל רבינוביץ.

עו"ד עדנה הראל - הלשכה המשפטית, משרד החינוך והתרבות.

עו"ד שרה בן-שאול (ויס) - עוזר ראשי ליועץ המשפטי, משרד ראה"מ.

2. מטרת הדיון היתה לחפש כיוונים לפתרון שאלת הפעולות שיש לנקוט עם התגלותן של עצמות אדם במהלך חפירות ארכיאולוגיות ו/או עבודות תשתית.

3. מבחינה עובדתית הגיעו הנוכחים למסקנה כי, תהינה אשר תהינה הסיבות לכך, הנוהל הישן לטיפול במקרים מסוג זה שוב איננו פועל מזה כשנתיים ונראה שנדרש שינוי מסוים בהסדרים הקיימים.

4. הפתרון שמסתמן, לאחר הדיון, הינו כדלקמן -

א. תוקם "ועדה מייעצת" לרשות העתיקות, אשר תורכב ממשפטן, איש הלכה וארכיאולוג, וממלאי מקומם, במידת הצורך.

ב. עיקר עבודת הועדה יהיה בגיבוש הנחיות ונהלים עבור רשות העתיקות לטיפול במקרים של חשיפת עצמות אדם.

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

- ג. במקרים מיוחדים ובעייתיים, יופעל נוהל לפיו תופסק העבודה בשטח עד להתכנסות הועדה אשר תתן הנחיות כיצד לפעול במקרה הספציפי.
5. הפתרון המוצע לעיל יעוגן בהחלטת ממשלה. הצעת ההחלטה לממשלה תוכן ע"י עו"ד הראל בתיאום מול הח"מ.
6. תבחן אפשרות שמזכיר הועדה יהיה נציג משרד ראה"מ.
7. סוכם כי הפגישה הבאה של הפורום תיערך ב-15.2.96 בשעה 17:00.

רשם: שחר הכספי

העתק: אבי גיל, יועץ ראה"מ ומנהל הלשכה

1

הבוא

א. חוק העתיקות אינו חל כלל על עצמות אדם.

ב. מערכת קבר שהיא מעשה ידי אדם וכן חפצים המצויים בה חלים עליהם, בין השאר, חוק הארכיאולוגיה לפי חקבוע בחוק העתיקות.

ג. קיימת בציבור הישראלי והיהודי, למרס וכלל, מודעות רבה באשר לכבוד המת והדאגה להביאו לקבורה. חילול בתי קברות נתפס כמעשה בל ייעשה בקרב הציבוריות הישראלית. דברים כאלו ידועים לכל אנשינו מצוי, ולא בכדי נמצא שבארצות אירופה המערבית, רבים מקרי חילול קברים, נתיצת מצבות וכיוצא באלו ויברים, שכן ידוע שהיהודים ככלל רואים בפגיעה בבתי העלמין ובקברים כפגיעה קשה, הבאת חלל לקבר ישראל והחפוש אחר עצמות נעדרים הינו דבר יום ביומו ולחט חוקו של אה"ל ורשויות המדינה.

ישנם חלקים בציבור ובמיוחד בין שומרי מצוות שלדים בתי קברות עתיקים ושלדים של נפטרים בעבר הרחוק, ובכל תולדות עם ישראל, הם נפטרים שיש לדאוג לכבודם ולזכויותיהם, כפי שנעשה לנפטרים ולבתי קברות של הדורות האחרונים.

ד. הטיפול בבתי עלמין והטיפול בשלדים ושרידי אדם בעת מלחמות ואסונות מסור בידי אנשים חמונתים ע"י אנשי חלכה, שכן כך מחייבת המסורת ומורשת ישראל.

ה. החלכה והיהודית ידעה בתולדותיה התמודדות רבה עם נושאי שלדים, שרידי אדם ובתי עלמין וידעה תמיד בחתאם לדרך היהדות, את חדרך לפסוק פסקי דין חמתאמים בין צרכי ההלכה בתחום זה על המתים לבין צרכי החיים, ובתנאי שהדברים ייפסקו ויימסרו מפי מי שמוסמך לעסוק בחלכה על פי דין.

ו. אין בהלכה היהודית ואין לציבור שומר מצוות יחס שלילי למחקרי היסטוריה וארכיאולוגיה כלל, ורבים אף מתעניינים בנושאים אלו.

ז. מחקרי האנתרופולוגיה קשים ע"פ החלכה ובנדאי שאין היא מקבלת שבירת עצמות ופגיעה בחס"ב בודאי לא לצרכי מחקר, עם זאת מי שמוסמך לפסוק חלכות ייקבע בענין מחקר חס"ב הוא אפשרי, באיזח מקרים ובאלו תנאים.

ח. מי שחלכות עצמות אדם ובתי קברות קרוב עליבו ושמירת כבוד חמת חשובה בעיניו מדבר בנושא שרידים יהודים, אבל חיות שחביב כל אדם שנברא בעלם, נראה שכל שרידי אדם ראוי שיטופלו בכבוד ומתוך הערכה, ויימסרו למי שראוי שיומסרו לו השרידים, כמדובר בשרידים נוצרים או מוסלמים.

ט. יש להדגיש שבמצוות תרבות כמו ארצ"ב לדוגמא, אסור לחפור קברית בלי לקבל הסכמתם של ראשי עמים אינדיאנים.

י. על מנת להרגיע את הרוחות בסכסוכים שנמשכים על פני שנים רבות ולתוך הכרח שאפשר להגיע להסדרים מניחים את הדעת מוצע בזאת לחקם תחת ראשותו של ראש הממשלה או כל שר שיומלץ, ויתמנה על ידי, ועדה בת שלושה חברים שתמליץ בכל מקרה על גילוי עצמות אדם ומערות קבורה את דרך הטיפול בתגלית, וועדה זו תוועץ בארכיאולוגים ובאנשי הלכה והגבש את מסקנותיה. חבריה יהיו יו"ר - בטכטון משירות המדינה, פרקליטות או כל משרד אחר ראוי, איש חלכה המקובל על הציבור חדתי בכללו, (אולי ראוי מאנשי הרבנות הראשית) וארכיאולוג שאינו קשור ישירות לרשות העתיקות.

יא. על מנת לבחון את הנושא בצורה מעמית, יש לדון בטגיים עלושה מקרים העומדים על הפרק כיום לגובו על ענין ולנסח הצעת פתרון. דרך הטיפול תלמד האם הנושא חינו בר ביצוע והאם יש בו לעיכך את החתפרצויות והאלימות שלוו הגליות אלו בעבר.

יב. תוצאות הטיפול במספר מקרים, יוכלו לסויע בגיבוש דרך נאותה והמוסדת להסדרת הנושא על טיפול בעצמות אדם עתיקות, ולגבש דרך שכל הצדדים יוכלו להשלים עמה, כאשר החלכה אינה נפגעת וגם מחקר הארכיאולוגי יכול להתקיים ולחתפתח, ואין באלו משום תרתי דסתרי.

יג. יש להציע התייחסות לתקופות קדומות. (לפני בא העברים)

חפירות הצלח

חפירות הצלח - עתיקות שנחשפות באופן פלאומי לשכנה (בעקבות פעולות סיתוח, שוד ועוד)

א. דוח ראשוני מגיע לרשות.

ב. הרשות מורה על חפס עבודת חפירה מיידית.

ג. הרשות תועץ עם איש חלח. (רב רשות העתיקות)

ד. הרשות תגיש חו"ד לגבי הקברים כולל מידע אודות הדת, אם ניתן לדעת זאת ללא כל חפירה, ותנסה את השיבות והמשך הבדיקה בבחינה עתידית.

ה. חו"ד הנ"ל תוגש לחברי הועדה הנ"ל, והועדה הנ"ל תקבע את אופן המשך העבודה.

ו. הועדה תתן דעתה למספר הכניסו:

1. השיבות המצא.
2. חפירות בכבוד חמת.
3. חפירות לפתוח השטח.

ז. במקרה שהקבר לא יהודי, אלא בן דת חממה ענין בדבר ויש לה נציגות בארץ, הרשות תעביר את המידע לגורמים דתיים מבני הדת של הקבר, ותפעל בשיתוף עמם לאמשך החפירה.

ח. הספקות יובאו לדיון בפני הועדה הנ"ל, שיצורף אליה כחבר חיצוני גורם נוסף מבין הדת שלגביו יש ספקות ובתנאי שלדת זו יש יצוג בארץ וחיא מגלה ענין בדבר.

ט. הועדה תשתדל לחגיש את מסקנותיה בתוך יום עבודה מקבלת המידע, במקרים חריגים תתן הועדה את נימוקיה להארכת הזמן.

י. הועדה ואיש החלכה לא יתערבו בענין חפצים שאינם תשמישי קבורה אשר ימצאו באתרי קבורה ואשר ניתן להוציאם ללא פגיעה בקבורה.

תחולת חוק העתיקות על עצמות אדם

ה צ ע ה ל ח ח ל ט ה

1. הרשויות הנוגעות בדבר תפעלנה על-פי חוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה, לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח-1978.
2. במקרה של גילוי עצמות אדם באתר חפירות, יוזמן למקום נציג המשרד לענייני דתות.
3. הועלתה התנגדות להעברת העצמות ממקומן, ידאג הנציג המשרד לענייני דתות להביא את הדבר לידיעת ראש הממשלה.
4. רשות העתיקות תפסיק את החפירות באתר למשך 24 שעות, אם יורה על כך ראש הממשלה.
5. אם לא ניתן לקבוע באתר העתיקות אם מדובר בעצמות אדם, תיעשה בדיקה מקצועית לצורך הקביעה.
6. במידה ולא נקבע כי העצמות יושארו במקומן, יימסרו לידי נציג המשרד לענייני דתות לשם קבורתן.
7. אם יתעורר הצורך, תכונס הוועדה הבינמשרדית (הפועלת בנושא זה בעקבות החלטה מס. 243 של הממשלה מיום 28.12.69, בהרכב נציגי משרד החינוך, התרבות והספורט, המשרד לענייני דתות ומשרד המשפטים). ראש הממשלה יעמוד בראש הוועדה, אם ירצה בכך. ראש הממשלה יהיה רשאי לזמן לישיבה שרים נוספים, ללא זכות הצבעה, וכן את היועץ המשפטי לממשלה.
7. נוהל זה יחול על חפירות הצלה בלבד.)

מוגש על-ידי ראש הממשלה

תחולת חוק העתיקות על עצמות אדם

הצעה להחליטה

מחליטים :

1. הרשויות הנוגעות בדבר תפעלנה על פי חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח-1978. לפיכך, במקרה של גילוי עצמות אדם, יש למסור אותן למשרד לענייני דתות לשם קבורתן.

2. לצורך ביצוע האמור בסעיף 1, לאחר שנקבע באתר החפירה כי מדובר בעצמות אדם, יימסרו העצמות לעובד המשרד לענייני דתות (שימצא) לצורך זה באתר.

3. אם לא ניתן לקבוע באתר העתיקות אם מדובר בעצמות אדם - תיעשה בדיקה מקצועית לצורך הקביעה.

4. לצורך זה תפסיק רשות העתיקות את החפירות באתר למשך 24 שעות, אם יורה על כך ראש הממשלה.

5. אם יתעורר הצורך, תכונס הוועדה הבינמשרדית (הפועלת בנושא זה בעקבות החלטה מס' 243 של הממשלה מיום 28.12.69, בהרכב נציגי משרד החינוך, התרבות והספורט, המשרד לענייני דתות ומשרד המשפטים). ראש הממשלה יעמוד בראש הוועדה, אם ירצה בכך. ראש הממשלה יהיה רשאי לזמן לישיבה שרים נוספים, ללא זכות הצבעה, וכן את היועץ המשפטי לממשלה.

6. סעיפים 4-5 של החלטה זו יחולו על חפירות הצלה בלבד.

מוגש על ידי ראש הממשלה

תחולת חוק העתיקות על עצמות אדם

הצעה לתחלטה

מחליטים :

1. הרשויות הנוגעות בדבר תפעלנה על פי חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" במשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח-1978. לפיכך, במקרה של גילוי עצמות אדם, יש למסור אותן למשרד לענייני דתות לשם קבורתן.

2. לצורך ביצוע האמור בסעיף 1, לאתר שנקבע באתר החפירה כי מדובר בעצמות אדם, יימסרו העצמות לעובדי המשרד לענייני דתות ~~שיתמם~~ לצורך זה באתר.

3. אם לא ניתן לקבוע באתר העתיקות אם מדובר בעצמות אדם - תיעשה בדיקה מקצועית לצורך הקביעה.

4. לצורך זה תפסיק דשות העתיקות את החפירות ~~באתר~~ למשך 24 שעות, אם יורה על כך ראש הממשלה.

5. אם יתעורר הצורך, תכונס הוועדה הבינמשרדית (הפועלת בנושא זה בעקבות החלטה מס' 243 של הממשלה מיום 28.12.69, ~~בהרכב נציגי משרד החינוך, התרבות והספורט, מנהל פלמ"ח, משרד לענייני דתות ומשרד המשפטים~~) ראש הממשלה, ~~ירשמו~~ ~~בראש הוועדה, אס-ידיעה פנר~~. ראש הממשלה יהיה רשאי לזמן לשיעור שוים נוספים, ללא זכות הצבעה, וכן את היועץ המשפטי לממשלה.

6. סעיפים 4-5 של החלטה זו יחולו על חפירות הצלה בלבד.

סוגש על ידי ראש הממשלה

262. הודעה בחדשות הבוקר על מסירת "מפתחות המקומות הקדושים בירושלים" ליאסר ערפאת

השר לבטחון הפנים מוסר הודעה כי אין יסוד לידיעה ששודרה בחדשות בבוקר על מסירת "מפתחות המקומות הקדושים בירושלים" ליאסר ערפאת.

263. מצב התעסוקה באופקים

שר התעשייה והמסחר מדווח על מצב התעסוקה באופקים בעקבות התבצרות עובדים במפעל הטקסטיל "אומן".

264. תחולת חוק העתיקות על עצמות אדם

ראש הממשלה מוסר הודעה בענין תחולת חוק העתיקות על עצמות אדם ומתייחס לעמדת היועץ המשפטי לממשלה בנושא.

24.12.95

ראש הממשלה קובע:

א. הרשויות הנוגעת בדבר תפעלנה על-פי חוות-הדעת של היועץ המשפטי לממשלה - לפיה עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כמשמעותה בחוק העתיקות, התשל"ח-1978.

ב. ועדת השרים, בראשות שר החינוך, התרבות והספורט ובהשתתפותם של השר לעניני דתות ושר המשפטים, הפועלת מכח החוק, תוסיף לפעול;

ש מ ר

- 15 -

ג. ראש הממשלה יבוא בדברים עם הגורמים הנוגעים
בדבר, במגמה לכוון ועדת ערר בראשותו למקרים של
חילוקי-דעות בנושא, וכן לקבוע מנגנון פיקוח
והכרעה לצורך קיום החוק.

השרים י. שריד, ב. בן-אליעזר ומ. שחל מעירים.

ה י ש י ב ה   נ נ ע ל ת

(בשעה 12:00)

רשות העתיקות

21/12/95
31919

לכבוד
פרופ' אמנון רובינשטיין
שר החינוך והתרבות

שלום,

הנדון: חפירות ארכיאולוגיות - הצעה להחלטת ממשלה

רק עתה הגיעה לידי ההצעה להחלטת הממשלה כפי שהוגשה על ידי חשר לבטחון פנים ושכותרתה: "תחולת חוק העתיקות על עצמות אדם".

אבקש להעיר בפניך מקצת מהשגות רשות העתיקות להצעה זו.

בסעיף א' - בהצעה להחלטת הממשלה, קיימת סתירה פנימית שכן האמור במה שמכונה בהצעה "ההסדר שהוצע על ידי הרב אליהו בקשי דורון" נוגד בפרטים מסוימים את חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה.

בכלל קשה לנו לחסכים להצעה כהצעת הרב הראשי המסתמכת על הסדר המוצע "על דעת אנשי האתרא קדישא", שהוא כגוף הפועל באופן עקבי נגד הממשלה.

אם ממשלת ישראל מוכנה לותר על שטחים חמיועדים לפתוח בעיר המתוכננת מודיעין, שבהם יש מערות קבורה (ובתנאי שחמערות לא נפגעו), אין לרשות העתיקות התנגדות שמערות אלה לא יחפרו.

ברם, ההצעה המועלית על ידי הרב הראשי לפיה יעכבו חפירות ארכיאולוגיות "במערות (למעט שטח הקברים עצמם). בתנאי שחקברים ישומרו ולא יפגעו, ואם ימצאו עצמות, יקבע המקום כקבר ויאטם במקומו". הצעה זו עומדת בניגוד לחות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה ובניגוד לחוק.

רשות העתיקות איננה יכולה לחסכים ל"פיקוח" מטעם משרד הדתות בחפירות ארכיאולוגיות. דבר זה אף נוגד להוראת סעיף 10 לחוק העתיקות חתשל"ח 1978.

רשות העתיקות פועלת בהתאם לחוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, ובהתאם לנוהל לטיפול בעצמות אדם המתגלות בחפירות, שאושר על ידי הממשלה, והופץ לכל חברי הממשלה ביום 9 בספטמבר 1970.

רשות העתיקות מבצעת חפירות הצלה באזורים חמיועדים לפתוח, כמתחייב מחובתה על פי הדין ולבקשת היוזמים המפתחים. בתום החפירות כאמור, קובעת הרשות אם יש לשמר את הממצאים במקומם או אם אין מבחינה ארכאולוגית צורך לשמרם על אתרים. השאלה מה יעשה באתרי העתיקות שאין צורך לשמרם ובקברים הנמצאים בהם, היא עניין למפתחים.

רשות העתיקות

שימור הקברים על אתרים עשוי לחבל בצרכי הפתוח של המדינה. בהתאם לחוק העתיקות קברים באתרי עתיקות אינם בבחינת "מקום קדוש", הרב הראשי מנסה בענין זה לשנות מהסטטוס קוו חקיים דבר שגם נוגד להוראת חוק העתיקות.

מאידך, לרשות העתיקות אין התנגדות אם מבקשים לאחר תום החפירה לאטום את הקבר במקומו.

ראוי לציין שקבלת ההחלטה ברוח ההצעה המובאת על ידי השר לבטחון פנים, עשויה לפגוע בפיתוח שטחים המיועדים לבניה ותעצור את תנופת הבניה באזורים בהם מצויים אתרי עתיקות.

בנוסף ראוי לציין כי הצעה כאמור מעוררת את החשש שיזמים ימהרו להרוס אתרי עתיקות כדי להמנע מעיכובים בפיתוח, דבר שיגרום לפגיעה בקברים ובאתרי עתיקות.

לא ברור מתוכן ההצעה שבסעיף ב' לצורך איזה "ספק" שיתעורר יבוא נציג השר לענייני דתות לאתר החפירה, ואיזה כישורים יש לאותו נציג המכשיר אותו להתיר ספקות. הוא הדין לגבי ועדת חשרים המוצעת וסמכויותיה ככל שהדבר נוגע לסמכויות המעוגנות בחוק, והנתונות לרשות העתיקות או לשר החינוך.

מעבר לכך, אי החוקיות שבהחלטה עשויה לסבך את הממשלה בעתירות שיוגשו כנגד ההחלטה על ידי מוסדות אקדמיים וגופים החרדים לחופש המדע ולחופש וחיוניות המחקר הארכאולוגי, ולקיום חוק העתיקות.

מכל הטעמים שהעלתי יש לגרום לדחיית הדיון בהצעה ולנסות לבקש הצעה שתהיה מתואמת עם רשות העתיקות ומקובלת גם עליך כשר החינוך וגם על היועץ המשפטי לממשלה ותענה על תנאי החוק.

רשות העתיקות תמהח על כך שהצעה שכזו הנוגעת ישירות ובאופן כל כך משמעותי לענייני עתיקות ולמחקר הארכאולוגי, לא תואמה מראש עם רשות העתיקות ועל כך שאיש לא פנה לרשות העתיקות ונועץ בה לשמוע עמדתה טרם גובשה ההצעה.

בברכה
אמי, גרלי
אמיר דרורי
מנהל רשות העתיקות

העתקים: מר מיכאל בן יאיר, היועץ המשפטי לממשלה.
מר אחז בן ארי, היועץ המשפטי למשרד ראש הממשלה.

125
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

תחולת חוק העתיקות על עצמות אדם

הצעה להחלטה

מחליטים:

א. בעקבות פרשת החפירות במודיעין ותלונות שהופנו לשר לענייני דתות, קובעת הממשלה כי על הרשויות והגופים הנוגעים בדבר לנהוג על-פי חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה מיום 22.7.94 בנושא תחולת חוק העתיקות, התשל"ח-1978, על עצמות אדם, ובהתאם להסדר שהוצע על-ידי הרב אליהו בקשי דורון, הראשון לציון, הרב הראשי לישראל, כמפורט במכתבו לראש הממשלה מיום כ"ז באב התשנ"ד. נוסח המסמכים מצורף.

ב. כדי להבטיח את האמור בסעיף א', ישגר השר לענייני דתות נציג לאתר חפירה בכל מקרה שבו מתעורר ספק לגבי העצמות שנמצאו.

ג. במקרה של חילוקי דעות - תכריע בדבר ועדת שרים בהרכב כדלקמן:

1. השר לבטחון הפנים - יו"ר
2. השר לענייני דתות
3. שר החינוך, התרבות והספורט
4. שר המשפטים
5. השר יוסי ביילין
6. השר יהודה עמיטל

ההצעה מוגשת על דעת ראש הממשלה.

מוגש על ידי השר לבטחון הפנים

ראש הממשלה
Prime Minister

ירושלים, ה' בכסלו התשנ"ו
28 בנובמבר 1995

תיק: 4

לכבוד
הרב מנחם פורוש
מרכז אגודת ישראל
ת.ד. 513
ירושלים

הנדון: חפירות ארכיאולוגיות
מכתבך מיום י"ט חשוון תשנ"ו

כ"א ב' כ"ה

אני מודה לך מאוד על איחולך.

לקחתי את דבריך לתשומת לבי ובקשתי כי היועץ המשפטי של משרד ראש הממשלה יעמוד בקשר עם משרד החינוך, עם משרד הדתות ועם רשות העתיקות, על מנת לעשות כל שניתן כדי שעקרונותיו של הנוהל, שגובש לראשונה עוד בשנת 1955, ישמרו.

בתוך כך נמסר לי, כי החפירות במערת הקבורה, שנתגלתה במהלך העבודות לסלילת כביש 443 הסתיימו, וכי העצמות שנתגלו שם הובאו לקבורה בצורה נאותה ועל פי החלכה.

אשר להצעה לתיקון חוק העתיקות - העניין ייבדק.

עניין כביש בר אילן, שגם אותו העלית במכתבך, מסור לסמכותה של עיריית ירושלים וחוששני שאין בידי להתערב בכך.

בכבוד רב
שמעון פרס

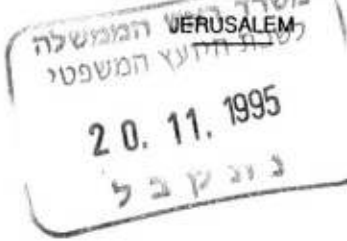

ש"ס
ה'תש"ס
ה'תש"ס
ה'תש"ס

ש"ס

CENTRAL AGUDATH ISRAEL
OF ERETZ ISRAEL

מרכז אגודת ישראל
בארץ ישראל
ירושלים ת"ז

המשרד: רחוב פרס 2 - ת.ד. 513 - טלפון 385251
OFFICE: 2 Press St. - P.O.B. 513 - Tel. 385251
פקס: 385145

ב"ה, יום י"ט חשוון תשנ"ו   Date _____

אנא הממשלה או כנס הדגול -
אמרוט טיפולין יאנו אמו קאמאזא
אנאמא, היגיימא שמי אפא קימנכי.
היב קלוי יאמ אפא קימנכי אפא קימנכי.
אפא קימנכי אפא קימנכי אפא קימנכי.
אפא קימנכי אפא קימנכי אפא קימנכי.

כבוד
מר שמעון פרס
ראש הממשלה
הקריה
ירושלים

שלום וברכה, -

בראשית דברי אני מאחל לך מעומק הלב הצלחה וברכה בחפידך הרם -
ראש ממשלת ישראל.

גדולה תקוותי שתמצא הדרכים לגשר על הפער בין הממשלה ואותו הדבר
מפלגת העבודה ובין היהדות החרדית.

ארשה לי להביא לפניך נושא אשר מסעיר את הרוחות, נושא רגיש מאד,
והייתי רוצה למנוע במיוחד כעת עם תחילת כהונתך בחפידך הרם את
הסערה הצבורית.

1. חפירות ארכיאולוגיות בקברים במודיעין
בגבעת תיחורא, אחת הגבעות של העיר המתוכננת מודיעין, חופרת רשות
העתיקות במערות קבורה, ויש גם חשש מבוסס שהחפירות האלה תתפשטנה
למערות קבורה נוספות.

כזכור, עוררו החפירות בקברים שבשטח המיועד לעיר מודיעין אשתקד
סערה צבורית. העניין נדון בוועדת שרים שבראשה עמד ראש הממשלה, והועבר
לועדה בינמשרדית, אשר נתברר לה שאפשר להשאיר את הקברים כמו שהם,
והדבר לא יפריע לתכניות הבניה. החפירות הופסקו אז, וכאשר רשות
העתיקות ניסתה לעבור מטפר חדשים לחדש את חפירות הקברים (ואכן אז
פגעה בכמה קברים), הופסקו שוב.

לפני זמן לא רב חידשו את חפירותיהם בעתיקות שם ולא נגעו בקברים,
לזה כמובן לא היתה התנגדות.

אבל בשבוע שעבר (!) החלו לחפור במערת קברים קדומה, מלאה עצמות,
וממשיכים יום יום לחפור ולקלקל בה, ואתמול חפרו במערת קברים נוספת.

קברי אבות זועקים לנו: הצילונו!

אדגיש שוב, בוועדה הבינמשרדית (שהשתתף בה בין השאר גם מר ישראל
ליפל) נתברר עד מהרה שבנקל אפשר לבצע את כל תכניות הפיתוח שם בלי
לפגוע בקברים.

החפירות במודיעין נערכות ע"י רשות העתיקות.

CENTRAL AGUDATH ISRAEL
OF ERETZ ISRAEL
JERUSALEM

מרכז אגודת ישראל
בארץ ישראל
ירושלים ת"ו

המשרד: רחוב פרס 2 - ת.ד. 513 - טלפון 385251
OFFICE: 2 Press St. - P. O. B. 513 - Tel. 385251
פקס. 385145 Fax.

ב"ה, יום _____ - 2 - _____ Date

2. חברת כביש חוצה ישראל אחראית ויוזמת הרס לקברי קדמונים

חברת כביש חוצה ישראל בע"מ, חברה ממשלתית, פתחה במסע חדש של הריסת קברי קדמונים במקום הנקרא תל חדיד בקרבת צומת בן שמן שבכביש ירושלים-ת"א.

הדבר מובא בהבלטה גם בעתונות החרדית, ומסעיר את הצבור החרדי בארץ ומחוצה לה.

מדובר במקום, אשר למיטב ידיעתנו, עדיין לא עומדים בפני הסלילה עצמה. ומכל שלבי ההכנה בחרו להקדים שלב זה של הרס הקברים או כלשונם "ניקוי השטח" (כן! כך הם מכנים את חיסול קברות אבותינו-אבותיהם).

אין לזה תקדים בארצנו, ובעשרות השנים האחרונות זכינו שגם בארצות נכר נמנעים מזה.

מלאכת הרס הקברים שלהם פועלת יום יום.

לצערנו הגדול, יום יום מרוקנים קברים, בקשתנו להורות להפסיק זאת מיד.

כפי שנמסר לי, החפירות נעשות ע"י אוניברסיטת ת"א עבור חברת כביש חוצה ישראל הממשיכה בחילול הקברים.

חפירות חילול הקברים המבוצעות עבור החברה הממשלתית "חברת כביש חוצה ישראל בע"מ" חודשו אחרי הפסקה של ימים ספורים שבהם מנעו הגשמים את המשך החפירות.

בגליון תחילת שבוע זה של העתון הכלכלי "גלובס" מתפאר מנכ"ל חב' חוצה ישראל מר יהודה כהן, שהחברה ממנת בימים אלה 8 (!) חפירות הצלה במה שהוא קורא "אתרים ארכיאולוגיים" בין בן-שמן לראש העין, בעלות של כ-10 מליון ש"ח. הגופים החופרים כעת הם רשות העתיקות, אוניברסיטת ת"א ואוניברסיטת בן גוריון שבנגב, והחברה מחפשת אחר גופים נוספים המסוגלים לחפור. נודע כי החברה מחפשת גם בחו"ל אחרי גופים שיסכימו לעסוק בחפירות קברים.

העתון "גלובס" מוסיף: "לדברי כהן, החפירות מתואמות עם מפקחים של משרד הדתות, ובאם מתגלות עצמות אדם, הן מטופלות לפי הנהלים של המשרד".

משרד הדתות מכחיש שהחפירות נעשות כאילו בתיאום עמהם, אבל גם אם היה תיאום כזה, לא היינו יכולים להשלים עם הרס קברי אבות.

בימים אלה אמר ברבים אחד ממהנדסי חברת חוצה ישראל, כי האפשרות לשמו את הקברים ע"י שינוי התוואי - בכלל לא נבדקה!

אין דרך אחרת מאשר להורות להם להפסיק מיד ולהתאים תכניותיהם כך שהקברים ישמרו. בכל מקום שניסו זאת עד כה - מצאו את הדרך. ואזכיר, שעוד לפני למעלה מעשרים שנה כתבת בעת כהונתך בתפקיד שר החחבורה לשר הדתות דאז ד"ר ז. ורהפטיג כי לא יחילו את "פקודת הדרכים" (המאפשרת הפקעת קרקעות לסלילת דרכים) על בתי עלמין יהודיים.

CENTRAL AGUDATH ISRAEL
OF ERETZ ISRAEL
JERUSALEM

מרכז אגודת ישראל
בארץ ישראל
ירושלים ת"ז

המשרד: רחוב פרס 2 - ת.ד. 513 - טלפון 385251
OFFICE: 2 Press St. - P. O. B. 513 - Tel. 385251
פקס. 385145 Fax.

ב"ה, יום _____ - 3 - _____ Date

לוטת בזה תצלום מכתב בשם ראש הממשלה המנוח מר רבין ז"ל נדון
חפירות קברים בבית שערים. ועלי לציין, שבכל פניותינו אליו להפסקת
חפירות קברים הראה הבנה מלאה ופעל להפסקת חפירות קברים. הכרחי
להסדיר הנושא באופן יסודי שלא פוגעים בקברים.

3. שינוי חמור בחוק העתיקות

הגיע לידינו וגם לעתונות, יזמה ממשלתית מחועדת, לשינויי חוק
שיאפשרו מחקר בעצמות אדם. בעקיפין תינתן בכך גם לגיטימציה חוקית
לעצם החפירות בקברים, לגיטימציה שלא היתה עד כה בחוק הכתוב.

חומרתו של שינוי זה אינני צריך להטביר.

יצוין, האמור בחוקים המוצעים, כי יתייחסו לעצמות ישנות של
למעלה משלש וחצי אלפי שנים בלבד, נראית כמס שפתיים וערמה בלבד.

רק בכדי לקבוע גיל כבר צריך להביא את העצמות למעבדות, ולהאמין
להכרעותיהם של מי שרואה את כל הנושא באור אחר לגמרי, ולא אאריך
בדברים מובנים.

כבר ביום שני שעבר היו אמורים שר החנוך פרופ' אמנון רובינשטיין,
שר הדתות פרופ' שמעון שטרית ואחרים לדון בשינוי החוק. הדיון נדחה
לרגל ההלוויה, ולפי הדיווח בעתונות עומד הדיון להתקיים בשבוע זה.

מדובר ביוזמה מחוקתית חמורה בנושא שעליו נאבקו עד היום קשות.

אין צורך להטביר לכב' את חומרת הדברים והצורך להוריד רעיון זה
כליל מעל הפרק.

אנא למנוע זאת, זה אחד הדברים הרגישים ביותר.

אין נאמר, לפני החגלע הריב - נטוש.

4. תסלח לי אם אעלה בפניך עוד נושא.

כידוע, השכונות הצפוניות בירושלים מאוכלסות רוב רובם בחרדים,
בדאי עקבת בעתונות על נושא "כביש בר אילן" אשר ועדת שטורם - ועדה
של אישי צבור בחנה ובדקה את הנושא והמליצה לעיריית ירושלים את
מסקנותיה לסגירת הכביש בשבת, במיוחד בשעות התפילה.

עיריית ירושלים קבלה החלטה זו. גם סיעת "ירושלים אחת" לא התנגדה,
היא נמנעה.

לא תוכל לתאר לעצמך הרושם החיובי שהיה עושה לו היית נותן ידך
לבצע החלטת העיריה.

בכבוד רב,

מנחם פרוש
מנחם פרוש

CENTRAL AGUDATH ISRAEL
OF ERETZ ISRAEL
JERUSALEM

מרכז אגודת ישראל
בארץ ישראל
ירושלים ת"ז

המשרד: רחוב פרס 2 - ת.ד. 513 - טלפון 385251
OFFICE: 2 Press St. - P.O. B. 513 - Tel. 385251
פקס. 385145

ב"ה, יום _____ י"ט חשוון תשנ"ז
Date _____

כבוד
מר ישראל קיסר
שר התחבורה
רח' יפו 97, בנין כלל
ירושלים

שלום וברכה, -

בודאי ידוע לך על המלצות ועדת שטורם בקשר לסגירת רח' בר אילן
בשבתות וחגים ועל החלטת העירייה בנושא, וכעת הדבר תלוי בהחלטתך.

בבחינת "יש קונה עולמו בשעה אחת", אבקשך בכל לשון של בקשה אנא
לתת ידך לבצע את ההחלטה.

לא תוכל לתאר לעצמך כמה זה יתרום להשקטת הסערות מדי שבת בשבתו,
כי הרי ידוע לך שסביבה זו מאוכלסת ברוב רובה באוכלוסייה חרדית.

ללא כל ספק שהחלטתך לקבל המלצת ועדת שטורם תתרום לשיפור היחסים
בין היהדות החרדית על כל חוגיה ובין ממשלת ישראל וגם מפלגת העבודה,
אשר כמוך-כמוני מעונינים לשפר את היחסים.

כאמור, על זה נאמר "יש קונה עולמו בשעה אחת".

אני מחכה לתשובתך, וארשה לעצמי לכתוב גם בנושא זה לכב' ראש
הממשלה מר שמעון פרס.

בכבוד רב,

ד"ר יהודה א' /
מנחם פרוש

העתק: כבוד ראש הממשלה מר שמעון פרס

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

ירושלים, כ"ז בחשון התשנ"ו
20 בנובמבר 1995

תיק: 4

אל: ראש הממשלה (בפועל)

הנדון: טיפול בעצמות באתר מודיעין

1. ביקשת את חוות דעתי כיצד לנהוג בענין עצמות אדם, המתגלות באתר החפירות באיזור מודיעין, וזאת במגמה למנוע את התלהטות הרוחות המתלווה בדרך כלל לתגליות מסוג זה.
2. כפי שניתן לתאר, אין בעיה זו מתעוררת כאן לראשונה והיא כבר העסיקה גורמים ממלכתיים שונים פעמים רבות בעבר.
3. בחוות דעת של היועץ המשפטי לממשלה מיום 22.7.94, קבע היועץ, כי עצמות אדם אינן בגדר "עתיקה" כהגדרתה בחוק העתיקות, התשל"ח - 1978 והמליץ להמשיך ולנהוג בענין זה לפי נוהל שגובש בשנות ה - 50.
4. אגב כך, קבע היועץ המשפטי לממשלה כי:

יש למוסרן לאנשי המשרד לעניני דתות. קביעה אם מדובר בעצמות אדם יכולה להעשות בדרך כלל על אתר (תרתי משמע: בשטח ומייד), וכך, במידת האפשר, ראוי לעשות. באותם מקרים שאין ניתן לעשות כן בשטח, שנדרשת מדידה, בדיקה מעבדתית, וכיוצא באלה פעולות לצורך קביעה אם מדובר בשרידי עצמות אדם, פעולות שאינן ניתנות לביצוע באתר החפירה עצמו, ניתן לאסוף את הממצאים ולבדקם במשרדי הרשות. בשעה שהבדיקה מעלה, כי מדובר בשרידי עצמות אדם, הן תועברנה אל המשרד לעניני דתות".

5. מבירור שקיימתי, נראה לי כי רשות העתיקות לא פעלה, במקרה שלפנינו, לפי הנחיות היועץ המשפטי לממשלה. כאשר מדובר בגילוייה של מערת קבורה וברור לכל כי מדובר במערת קבורה יהודית, נראה לי כי היה צורך להזעיק למקום את נציג משרד הדתות, על מנת שידאג לכך שעצמות האדם המצויות שם (ואשר

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

מונחות, במקרה זה, בסרקופגים) יועברו באופן מיידי לקבורה עפ"י ההלכה.

6. לא נראה לי כי היתה מלכתחילה הצדקה להעביר את הסרקופגים, על תכולתם, למוזיאון רוקפלר ולהשתהות בהעברת העצמות לידי משרד הדתות (במאמר מוסגר אזכיר את תלונת משרד הדתות לפיה לא כל העצמות נמסרו לידיהם).

7. מאחר ורשות העתיקות פועלת לחשיפתה של מערת קבורה נוספת ואולי של אתר קבורה גדול יותר, מוצע כי משרד הדתות יקיים במקום נוכחות קבועה בכל מהלך העבודה ויקבל עצמות אדם לידי מיידי עם גילויין.

8. אגב אורחא, אציין כי בחודש מרץ השנה, בעקבות המהומות שארעו באתר הבניה ביפו, פניתי אל שר הדתות והצעתי כי נוהל הטיפול בעצמות אדם ישוכתב וזאת בשל פגמים וחסרים שמצאתי בו. הריני חוזר על המלצה זו עתה, במגמה לקדם פני בעיות דומות העשויות להתעורר בעתיד.

ב ב ר כ ה
אחז בן - ארי
היועץ המשפטי

העתק: שר החינוך והתרבות
שר הדתות

משרד ראש הממשלה

היועץ המשפטי

ירושלים, י"ב באדר ב' התשנ"ה
14 במרץ 1995

מספר: 4

אשר ל
הערות
2
3/4

אל: השר לעניני דתות

שלום רב,

הנדון: עצמות אדם המתגלות בחפירות

1. בחוות דעתו מיום 22.7.94 (מצ"ב), מפנה היועץ המשפטי לממשלה את תשומת הלב לנוהל ה"נוהג מזה עשרות שנים" בענין טיפול בעצמות אדם המתגלות אגב חפירות, והוא ממליץ להמשיך ולנהוג על פיו בכל אתר ואתר.
2. קיבלתי את הנוהל ממזכירות הממשלה (מצ"ב) ואבקש להסב את תשומת הלב לנקודות הבאות:
  - (א) המדובר בנוהל קצר המקיס ועדה בינמשרדית. אין בנוהל כל הוראות אופרטיביות כיצד תפעל הועדה ובאיזה לוח זמנים.
  - (ב) הנוהל חל על חפירות אכיאלוגיות בלבד, אף כי ברור שעצמות אדם עשויות להתגלה גם בפעולות חפירה אחרות, כגון אגב עבודות בניה.
  - (ג) הנוהל חל רק על עצמות יהודים ולא על אחרים (כד!).
  - (ד) למעשה, מת הנוהל כולו מיתת נשיקה בזמן כלשהוא בעבר ולא ברור מה הוא המנגנון שהחליף אותו.
3. דומה, כי הפרשה המסעירה חלקים בציבור החרדי בימים אלה ואשר נוגעת לאתר הבניה ביפו, מדגישה את הצורך לשוב ולבחון את הנוהל על מנת להפוך אותו למעשי. כשלעצמי, לא הייתי מוותר על האפשרות לבחון גם שיתוף של נציגי ציבור בועדה - אם יוחלט בסופו של דבר להקים כזו.

משרד ראש הממשלה
היועץ המשפטי

4. אני מציע, כי תיזום פעולה לניסוח נוחל חדש, אשר כקודמו יעוגן אף הוא בהחלטת ממשלה.

5. אשמח לסייע אם אתבקש.

ב ב ר כ ה

אחז בן - אדי
היועץ המשפטי

העתק: ✓ יועץ מדיני לראש הממשלה ומנהל הלישכה
מנהל רשות העתיקות

~~10.27~~

(בתשובה נא לציין מס' תיקנו)

אל: שר המשטרה
שר החינוך, התרבות והספורט
חשר לעניני דתות

הנדון: תחולת חוק העתיקות, תשל"ח - 1978, על עצמות אדם

רקע

1. שר חמשטרה, במכתבו מיום 19.4.94, ועו"ד חנח קלר (אורנשטיין), חיועצת המשפטית של משרד חמשטרה, במכתבה מיום 26.6.94, בקשו את התייחסותי לחוות דעתו מיום 25.1.93 של עו"ד אפרים יפהר, סגן בכיר ליועץ המשפטי של משרד החינוך וחברות. על פי חוות דעתו, עצמות אדם אינן "עתיקה" כמובנה בחוק העתיקות, תשל"ח-1978 (להלן-החוק).

בחיית יחס לקביעה זו, שאל שר חמשטרה כדלקמן:

- (1) מה חנפיות ומה הדין החל על מנחלי חפירות מרגע שגילו במחלך חפירה קיומן של עצמות אדם במקום ?
- (2) מי חגורס חמוסמך לקבוע כי בעצמות אדם חמדובר, במיוחד במקרה בו נושא זה עצמו שנוי במחלוקת?"

[סיוטת חיות חדעת חועברה לעיונס של מר שלמה גוברמן, משנה ליועץ המשפטי לממשלה (חקיקה), יגבי' נילי ארד, מנהלת מחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, והם סמכו ידיחס עליה, גם רשות העתיקות נונבקשה להתייחס לדברים, וכך נעשה בחוות דעתו של עו"ד יורם בר-סלע מיום 18.7.94. עיקרי הסיכום שבעמוד 10 לחוות דעתו של עו"ד בר-סלע עולים בקנה אחד עם חוות דעת זו, והכל כפי שיפורט להלן].

"עתיקה" מחי?

2. סעיף 1 לחוק מגדיר "עתיקה" כך;

- (1) "נכס, בין תלוש ובין מחובר, שנעשה בידי אדם לפני שנת 1700 לספירה הכללית, לרבות דבר שחוסף לו לאחר מכן וחוא חלק בלתי נפרד ממנו;
- (2) נכס, כאמור בפסקה (1), שנעשה בידי אדם החל בשנת 1700 לספירה הכללית, וחוא בעל ערך היסטורי וחשר הכריז שהוא עתיקה;
- (3) שרידים זואולוגיים ובוטניים מלפני שנת 1300 לספירה הכללית;"

עצמות אדם אינן "נכס... שנעשה בידי אדם", ועצמות אדם גם אינן "שרידים זואולוגיים". שרידים זואולוגיים חינט שרידים של בעלי חיים, ולא של בני אדם. [ודוק: "זואולוגיה" חיא: "תורת החי, ענף במדעי חביולוגיה העוסק בידיעת בעלי החיים..."; א' אבן שושן, המלון החדש, עמ' 336].

3. מן החסטרורה החקיקתית שקדמה לחוק, אנו למדים על כוונה מפורשת להוציא עצמות אדם מגידרה של "עתיקה": בהצעת חוק העתיקות, תשל"ו-1976, כללה הגדרת עתיקה גם "שרידי גוף של אדם... [ה"ח תשל"ו 1250, בעמוד 314]. בכך, הלכה הצעת

חוק בעקבות דבר החקיקה חקודם, פקודת העתיקות, שבה באו בגידרה של עתיקה - "שרידי אדם ובחמח..." בנוסח החוק, כפי שהתקבל לבסוף, לא נזכרו עוד שרידי אדם. זאת ועוד: בנוסח שחכינה ועדת החינוך ותרבות של הכנסת, הוחלפו הביטויים שבחצעת החוק, ל"שרידים זואולוגיים, אנטרופולוגיים ובוטניים". כשהובאה חצעת החוק לקריאה שנייה הסתייג ח"כ י' אברמוביץ כלפי נוסח זה, באומרו:

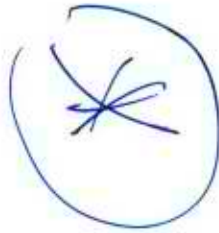
"...אני מציע למחוק את המילה "אנטרופולוגיים" חנותת היתר לפגוע בקבריהם ובעצמותיהם של יהודים הקבורים במאות אתרים בכל חארץ בחסות ההיתר של בדיקות ארכיאולוגיות וכדומה... אין אני יכולים לחסכים לגישה שביסוד החוק המוצע חמגדירה גם את השרידים האנטרופולוגיים כ"עתיקה". [ד"כ 79 תשל"ז 2019].

הסתייגותו זו של ח"כ אברמוביץ, נתקבלה, וכשהובאה הצעת החוק לקריאה שלישית, חתבטא לגביה ח"כ א' ידלין, יו"ר ועדת החינוך ותרבות:

"הסתייגות זו משנה את המטרות המקוריות של החוק; היא משנה את הסטטוס-קוו בתחום המחקר המדעי במדינה. היא פוגעת במחקר הארכיאולוגי, האנטרופולוגי והרפואי. אבל על-פי התקנון לא יכולנו לחכגיס שום שינוי בחוק... הכנסת צריכה לחחליט עכשיו על-פי שיקול-דעתה אם לקבל את החוק או לדחותו" [ד"כ 81 תשל"ח 1447].

ולאחר שנתקבל החוק בקריאה שלישית, כינה אותו ח"כ מאיר פעיל בלשון מחאה: "חוק העצמות חיבשות".

4. הפועל חיוצא מן האמור, על-פי ההסטוריה החקיקתית, כמו גם על-פי לשון חוק עצמו, וכפי שחיוה דעתו עו"ד יפהר, "עצמות אדם" אינן בגדר "עתיקה" כמובנה בחוק. כך סבר גם בשעתו, עו"ד שמואל דורנר ממשרדנו, בחוות דעת מיום 12.3.78, שעליה סמך את ידו ו"ר מישאל חשין, שהיה אז משנה ליועץ המשפטי לממשלה (ייעוץ).

ראוי לציין, כי עמדת רשות העתיקות, כפי שבאה לביטוי בתצהירו של אמיר דרורי, מנהל הרשות, בבג"צ 6259/90, 6272, 5790 (בקשר לבניית מחלף הגבעה חרפתית), היא שונה, אליבא דידם "כולל חביטוי עתיקה גם עצמות אדם". (סעיף 29 ח' לתצהיר). דברים דומים כתב עו"ד בר-סלע בחוות דעתו, אם כי, לסברתו, אין צורך להכריע בשאלה.

"מחטטי עצמות אדם עברייני חוק"

5. במכתבו מיום 7.3.94, ח"כ אברהם רביץ מסיק מחוות דעתו של עו"ד א' יפהר, כי "מחטטי עצמות אדם", כלשונו, חס "עברייני חוק".

יש לחניח, כי כוונתו היא לסעיף 172 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, שזו לשונו:

"חנכנס שלא ברשות למקום פולחן או קבורה או למקום שיוחד לצרכי לווית חמת או לשמירת עצמותיו של מת, או נוחג במת שלא בכבוד, או גורס חפרעה לאנשים שנתקחלו ללווית המת, וחכל בכוונה לפגוע ברגשותיו של אדם או לבזות דתו, או כשחוא יודע שהדבר עשוי לפגוע ברגשותיו של אדם או לבזות דתו, דינו - מאסר שלוש שנים".

מסקנתו של ח"כ רביץ אינו מווייקת: ביום 23.2.78 חיווה דעתו בענין דנן יונתן מישקיר, מנהל המדור למשפט פרטי במשרד החינוך וחתרבות כדלקמן:

(א) "אין חוצאת עצמות אדם מהגדרת "עתיקה" שבחוק העתיקות, תשל"ח-1978, מעלה או מורידה לענין חשש עבירה של ארכיאולוג החופר כדין על סעיף 148 לפח"פ;

(ב) אם עצם פתיחת חקברים, ליקוט העצמות ופיגויין אל משרד חדתות כשלעצמם לא נחשבו בעבר כמעשה עבירה לפי סעיף 148 לפח"פ, אין כל סיבה לראות פעולות אלה כעבירה עתה, משנחקק חוק העתיקות".

8. בתצהיר תשובה מאת מנהל הרשות בבג"צ 6259,5790/92, 6272 דלעיל, נאמר בסעיף 27, כך:

"(א)...בענין הטיפול בקברים העתיקים, פועלת הרשות על פי נוהלים שגובשו בראשיתם ע"י שרי החינוך וחדתות עוז בשנות החמישים, אושרו בשנת 1970 וחזרו והתאשרו לפני שנה בסיכום פגישה שנערכה בהשתתפות מנכ"ל משרד החינוך וחתרבות ומנכ"ל המשרד לענייני דתות... הנוהל שנקבע על ידי הרשות מחייב כבוד בטיפול בעצמות מתים, ואיסופן במיכלים קשיחים וכן מחייבים חס שימסרו העצמות, לשם קבורתן, לידי המשרד לענייני דתות.

(ב) כך נהגה רשות העתיקות בעבר וכך היא נוהגת בהווה..."

ובסעיף 9 לעיקרי הטיעון של הרשות באותה עתירה, ציין עו"ד י' בר-סלע, כי -

"...על פי נוהל זה נמסרות עצמות אדם, לאחר בדיקתן, למשרד לענייני דתות לצורך קבורה".

הדברים מפורטים באריכות גם בחוות דעונו של עו"ד בר-סלע,

בפסק דינו באותה עתירה, לא נדרש בית המשפט העליון לבחינת טיבו של הנוהל,

אם כי, בהתייחס לנסיבות אותה פרשה, פסק בג"צ (בעמוד 4 לפסק הדין שלא פורסם):

"בחלטתו של חמנחל יש משום איזון ראוי בין צרכי מחקר הארכיאולוגי, צרכי האוכלוסיה ושיקולים הקשורים בכבוד האדם. עצמות האדם שיימצאו במערה זו יימסרו לקבורה למשרד הדתות, על-פי הנוהל הקיים בעניין זה".

9. דומה, איפוא, כי התשובה לשאלונו של שר המשטרה נעוצה באותו נוהל שהוא נוהג מושרש, מקובל ומופעל הלכה למעשה. לבד ממשך זמן קיומו של הנוהל, שהוכיח עצמו ב"שטח", ראוי לציין, כי הוא ראוי ליישום. בתצהיר התשובה של מנהל רשות העתיקות בבג"צ 6259, 5790/92, 6272 דלעיל, הורחבה היריעה על אודות פעולותיה של

הרשות במסגרת תפקידיה וטכניותיה הסטטוטוריות, ועל מומחיותה בתחום הנדון.
למעשה, מדובר במומחיות ייחודית ובלעדית.

בסעיף 22 לעיקרי חטיון של הרשות, נטען כי הרשות -

"...לא יזמח בשנים האחרונות כל חפירה ארכיאולוגית
במקום בו חסבירות להמצאות שרידי קבורה היא גבוהה.
כתוצאה מכך מתגלים שרידי קבורה אך ורק בחפירות חצלה,
ומטופלים תוך שמירה קפדנית על עצמות אדם".

ובחתייחסו לחפירות חצלה, הטביר מנהל הרשות בסעיף 20 לתצהירו, ועו"ד בר
סלע בחוות דעתו, כי מטבע הדברים, לפני תחילתה של החפירה, אין ניתן לדעת מה
סומנת בחובח אדמת האתר. רק לאחר סיום החפירה, וניתוח מימצאיה, ניתן לדעת אם
בעצמות אדם עסקינן, אם לאו. גם מכאן נלמדת חשיבות הפעולה על פי הנוהל דוקא,
בלא להקדים מאוחר למוקדם, ותוך כדי עשיית כל התיאומים הנדרשים, משעה שנתגלו
שרידי עצמות אדם.

10. המחלוקת המתוארת במכתבו מיום 23.6.94 של ניצב גבי לסט, מפקד מחוז ת"א,
בין רשות העתיקות לבין משרד הדתות צריכה לבוא על פתרונה בדל"ת אמותיו של
חנוהל. שני הצדדים לאותה מחלוקת מחוייבים על פיו. כך הדבר גם באשר למכתבו מיום
22.6.94 של מר זליג ברוורמן, מנהל המחלקה לשירותי קבורה במשרד לענייני דתות.
לפי דבריו של מר ברוורמן, חפירה ארכיאולוגית נעשית במגדל העמק באופן, "שכרוך
בחילול קברות ועצמות אדם, נעשה ללא תאום עם הח"מ, האחראי על נושא הקבורה
במשרד".

כללם של דברים:

11. הכתרון הראוי, שעוגן בראשיתו בהחלטת ממשלה, וחוא נוחג מזה עשרות בשנים, הוא להמשיך ולנהוג בכל אתר ואתר על פי חנוהל. על המשטרה להירתם לעניין זה בהתאם למצבת כוח האדם שלה ושאר משימותיה. על המשטרה למנוע הפרעה לחפירות המתבצעות על-פי הוראות הנוהל ובהתאם לרשיון שניתן מאת מנהל רשות העתיקות.

וזאת ראוי להבחיר: חנוהל קדט לחוק, ומשנחקק החוק שוב אין באים, כאמור, "עצמות אדם" בגידרה של "עתיקה". ואולם, הנוהל, לא עבר מן העולט, ודומה ש"רוח" החוק נוחח חימנו. שכן, סעיף 29(ג) לחוק קובע לאמר:

"לענין אתר עתיקות המשמש לצורך דתי או מוקדש לתכלית דתית, לא יתן חמנהל אישור לחפירה או לאחת הפעולות חמנויות בסעיף קטן (א) אלא באישור ועדת חשרים המורכבת מחשר כיושב ראש, שר הדתות ושר המשפטים".

מכאן, שחנוהל אינו אלא מעין-היקש (ובדיעבד) מן ההסדר הסטוטורי לגבי "אתר עתיקות המשמש לצורך דתי או מוקדש לתכלית דתית", לאתרי עתיקות אחרים, אשר על כן, ככל שחנוהל עולה בקנה אחד עם הוראות החוק, יש לדבוק בו. עניינו של "המחקר המדעי" האמור בנוהל הוא בקביעה, אם בעצמות אדם עסקינן, אם לאו.

12. ובהתייחס במישרין לשאלתו של שר המשטרה: "מרגע שגילו במהלך חפירה קיומן של עצמות אדם", כלשון שאלתו השר, יש למסרן לאנשי המשרד לענייני דתות, קביעה אם מדובר בעצמות אדם, יכולה להיעשות בדרך כלל על אתר (תרתי משמע: בשטח ומייד), וכך, במידת האפשר, ראוי לעשות. באותם מקרים שאין ניתן לעשות כן בשטח, כשנדרשת מדידה, בדיקה מעבדתית, וכיוצא באלה פעולות לצורך קביעה, אם מדובר בשרידי עצמות

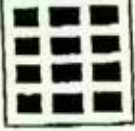
- 9 -

היצמדות להוראות הנוהל, היא איפוא, התשובה המשפטית (והמעשית) לשאלותיו של
שר המשטרה.

ג ב ר כ ה,

מ' בן-יאיר

העתק: המפכ"ל
מנהל רשות העתיקות

יחיד מסמך
ליכנס
תחתון ליכנס

הרבנות הראשית לישראל THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

בס"ד. ח' סיון תשנ"ב

513-נב-10

סיכום ישיבה בנושא עצמות וקברים בחפירות ארכיאולוגיות מיום ב' סיון תשנ"ב

משתתפים: הרב איתן איזמן - מנכ"ל הרה"ר לישראל.

מר זבולון אורלב - מנכ"ל משרד החינוך.

מר אמיר דרורי - מנכ"ל רשות העתיקות

ד"ר רודולף כהן - משנה למנכ"ל רשות העתיקות

מר פנחס אליהב - לשכת שר הדתות

מר יהודי קינר - משרד החוץ

✓ הרב זליג ברוורמן - מח' קבורה

נעדר: מר זאב רוזנברג - סמנכ"ל בכיר לשירותים דתיים. שוהה בחו"ל.

הרב איתן איזמן:

הקדמה: המצב כפי שמתואר הוא גרוע. בחו"ל מציגים את אמיר דרורי כשודד קברים כשתמונתו מתנוססת בבתי כנסת. הם תכננו הפגנה ל-50,000 איש. אנו לא יודעים בדיוק מה המצב, שר הדתות ומשרד החוץ בקשו שהרה"ר תכנס לתמונה.

מר זבולון אורלב:

אני מחלק דברי לשלשה חלקים: הר הצופים, היחס לעתיד, היחס לחרדים.

1. בקשר להר הצופים - למיטב הכרתי כל העצמות נמסרו לקבורה יהודית. הם תובעים גם את הגלוסקאות ואלו לא נמסרים לקבורה ולא נמסרו מעולם.

2. רשות העתיקות הודיעה שמשיקוליה אינה יוזמת חפירות קברים וכל הבעיות נובעות מחפירות הצלה ע"י חפירות משרד השיכון שבונה שכונות ומגלה קברים.

על מי התורה אשר
תורה וכל השקט
אשר יאמרו לך
העשה

יחידת המסמך
למסמך
הנדרש לפרסום

הרבנות הראשית לישראל THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

הרב רביץ הבטיח שמשרד השיכון יסתלק משטח שנמצאו בו קברים, אבל משרד השיכון אינו עומד בזה. הוסכם עם רשות העתיקות שהיא תהיה בקשר עם הרה"ר למרות שלא התחייבו לקבל החלטותיה. המצב החוקי שהתקבע הזאת אינה מחויבת ע"פ החוק. משרד הדתות ערער על סכום זה והודיע שאין לגעת בקברים בשום מצב. לדעתי במצב החוקי הקיים זה לא ניתן להשגה. יש לנסות את הסדר שהרה"ר תגיע למקום ותתן פתרון מעשי לכל בעיה. 3. עם החרדים לא נראה לי שאפשר להגיע להסדר. הם רוצים לנגח כל הזמן. נראה לי כי אתרא קדישא איננה מעונינת בהסדר. יש להגיע להסדר רק עם הרשויות הממלכיות.

הרב איתן איזמן:

יש החלטת רה"ר שלפני שמבצעים טיפול כל שהוא בין אם זה חפירה יזומה או שזה טיפול הצלה יש להתייעץ עם הרה"ר או הרבנות המקומית.

מר אמיר דרורי:

צריך תגובה מהירה של יום. גם אני במצוקה. החוק לטובת החופרים. אם הם ידרשו ממני להתחיל לחפור בקברים, החוק מאפשר להם. לכן המצב הקיים שלא יוזמים חפירה בקברים אלא חפירות הצלה בלבד הוא מצב טוב.

הרב זליג ברוורמן:

אמיר דרורי טוען שהוא צריך לחפור ולא יכול לחכות. צריך להגיע להסכם שהרה"ר תמצא דרך לשנות את החוק. אחרת לא נגיע להסכמים אני מעיד שהמצב חמור מאוד. לרה"ר נודע רק שבוע שבועיים לאחר המעשה.

הרב איתן איזמן:

יש מצב שבו אין פתרון מידתי. יש ללמוד את הנושא ולהעביר לרבנים לפתרון.

על מי הכיור אשר
חורץ ועל הסמך
אשר יאסד לך
תעשה

יחיד סטטיסטיקה
לענייני
חזיתת לישראל

הרבנות הראשית לישראל THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

מר אמיר דרורי:

הם מפתיעים ביחס להפירות. היום יש כ-200 חפירות והם מתיחסים לאחוז קטן בלבד.

מר פנחס אליהב:

יש רצון לבדוק את הנושא עם הרה"ר לישראל. ננסה תקופה מסוימת מתוך רצון טוב. השר שאקי סומך ידו על הרה"ר ומנכ"ל הרה"ר שיקח את האחריות עליו.

מר יהודי קינר:

ממעטים ביחס ההרסני של ההפגנות בחו"ל צריך לדאוג שלא יהיה חילול השם בהפגנות.

מר זבולון אורלב:

צריך שנציג הרה"ר יפעיל את המנגנון ויש לפנות למשרד השיכון שיכנס לתמונה.

סיכום:

אמיר דרורי יפנה בכל בעיה שמתעוררת בשטח למנכ"ל הרה"ר לישראל. הרה"ר תצא עם אנשים שלה לשטח ותתן פתרון לבעיות החלכיות. הערות: מר זבולון אורלב וחרב איתן איזמן אם העניין לא יסודר יש לפנות לחקיקה.

העתיקים: כב' הרבנים הראשיים לישראל.

פרופ' אבנר חי שאקי - שר הדתות.

מר שלמה בקיש - מנכ"ל משרד הדתות

לכל המשתתפים.

על פי החוק אשר
יידון ופול המסמך
אשר יאשרו לו
הנשיא

בס"ד

המשרד לענייני דתות
 ענף ענייני קבורה
 רחוב יפו 30
 ירושלים
 טלפון : 222054

הרבנות הראשית לישראל
 היכל שלמה
 ירושלים
 טלפון : 245938

אישור

הננו מסמיכים את ----- לייצג את
 הרבנות הראשית לישראל, וענף ענייני קבורה במשרד לענייני דתות
 ולפעול בענייני קבורת עצמות אדם שהתגלו בחסירות ארכיאולוגיות
 באתר-----

בכבוד רב, . . .

הרב זליג ברוורמן
 מנהל ענף ענייני קבורה
 המשרד לענייני דתות

הרב אהרן איזמן
 מנהל הרבנות הראשית

066

מנהל האגף

משרד לענייני דתות
אגף ארגונים ומוסדות

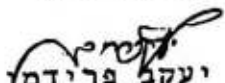
נ"ה, ל' בסיון תשמ"ט
2 ביולי 1989

לכבוד
הרב זליג ברוורמן
הממונה על הקבורה
באן

שלום רב!

המונכ"ל מבקש כי תיידע את הרב איתן אייזמן, מנהל הרבנות הראשית לישראל במצ"ב, וכי תבקשו ליצור קשר בדחיפות עם מנהל אגף העתיקות במשרד החינוך והתרבות, כפי שסוכם.

בכבוד רב,

יעקב פרידמן
מנהל האגף

DIRECTOR GENERAL
MINISTRY OF RELIGIOUS AFFAIRS
JERUSALEM—ISRAEL

המנהל הכללי

משרד לעניני דתות

בס"ד ח' בסיון תשמ"ט
11 ביוני 1989

לכבוד
מר אמיר דרורי
מנהל אגף העתיקות והמוזיאונים
ירושלים

שלום רב,

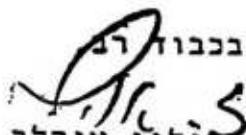
הנדון: טיפול בעצמות קדמונים

אך לפני חודשים ספורים הגענו להסדר בנושא הנדון.

צר לי שאני מקבל משוב מהשטח לפיו אין האגף מקיים את התיאום שזכרם.
הדיווח שקבלתי מתייחס לחפירות במקומות הבאים: הכניסה לעבדון, שכונת אפקה,
עכו, משכן הכנסת, ליד פארק הירדן, רח' קבוץ גלויות, ג'ת.

אין אני בקיא בלוח הזמנים של החפירות הנ"ל ויתכן כי קדמו להסדר.

מאחר וכולנו נמצאים ונבחנו תחת "זכוכית מגדלת" אודה לך אם תנחה את
החופרים להקפיד על ההסדר.

בכבוד רב

ישראל אורלב
המנהל הכללי

העתק: הרב איתן אייזמן - מנהל הרבנות הראשית
✓ הרב זליג ברוורמן - מנהל ענף קבורה

DIRECTOR GENERAL
MINISTRY OF RELIGIOUS AFFAIRS
JERUSALEM-ISRAEL

המנהל הכללי

משרד לעניני דתות

ב"ה, ט' באייר תשח"ט
14 במאי 1989

אל: חר זליג ברוורמן, מנהל ענף ענייני קבורה

שלום רב,

הנדון: טיפול בעצמות קדמונים - אגף העתיקות

קבלתי מזכרך הפרטי. לדעתי אין כאן עניינים פרטיים.

אוכל לטפל בנושא בכל החריפות את וכאשר אקבל מחך - כדברייך "הם חופרים בכל מקום ומקום, מוציאים עצמות אדם מקבריהם בלי שום הודעה מוקדמת או מאוחרת לא אלי ולא לרב איזמן" - פירוט המקומות ותאריך ביצוע העבודה, כמו "כ רצוי לפרט שם החופר.

אינני יכול לפנות אליהם בטענה כללית, סתמית ללא כל ביסוס של שם מקום, שם החופר ותאריך החפירה.

אין לי כל התנגדות ש"אתרא קדישא" תסייע לך בהכנת הרשימה.

בכבודי,
זבולון ארזב
המנהל הכללי

DIRECTOR GENERAL
MINISTRY OF RELIGIOUS AFFAIRS
JERUSALEM-ISRAEL

המנהל הכללי
משרד לענייני דתות

ב"ה, ה' בטבת תשמ"ט
13 בדצמבר 1988

לכבוד
מר אמיר דרורי
מנהל אנף העתיקות
משרד החינוך והתרבות
ת.ד. 586
ירושלים 91 004

שלום רב,

הנדון: טיפול בעצמות קדמונים
מכתבך מיום י"ג בכסלו התשמ"ט (22.11.88)

- א. מצ"ב סיכום דיון בניהול, לעיוןך וידיעתך.
- ב. עד לקבלת הודעה חדשה והחלטה סופית של הרבנים הראשיים לישראל יופעלו סעיפים ג', ה' לאלתר.
- ג. מכתב זה מבטל את האישורים הקודמים בנדון.

בכבוד רב,

זבולון אורלב
המנהל הכללי

העתק: הרב איתן איזמן, מנהל הרבנות הראשית
הרב זליג ברוורמן, מנהל ענף לענייני קבורה

ב"ה, י"ט חשוון תשנ"א
7.11.90

אלו לשכת הער

שאלתה מס' 2686 - על חוב מנהל שירות.

הנושא - נוהל מסכם עם רשות העתיקות לגבי הפירות בקברים.

השובה לשאלתה 1-2 - רצ"ב הסכם שנעשה בין המנכ"ל הקודם מר אור-לכ, לבין רשות העתיקות. ההסכם הוא לא לגבי הפירות שהרשות חייבת להתייעץ איתו אלא רק לגבי עצמות שנמצאות בהפירות, אבל רשות העתיקות אינם מקיימים גם את ההסדר ומעלים ממצאם, ונעשים מה שהם רוצים, חורגים בקברים ומציאים כל העצמות ולא מודיעים לנו ורק אד שבוטות מספר מודיעים על עצמות שנמצאים במוציאין רוקפלות.

השובה לשאלתה 3-4 - בהחלט, כאשר ההסכם היה רק לגבי טפול בעצמות שנמצאים במסירות קבורה, אבל הרשות מעלים ולא מודיעה לנו על העוולות שלהם ועל התפירות, במסירות הקבורה, באסור, רק לאד שבוטות או חרשים מודיעים על עצמות שנמצאו ושגבוא לקחתם, וגם לא מודיעה מידה מקום הוציא את העצמות.

השובה לסעיף 2 - אין מידענו שיקב אדרי ההסכם כי באסור, הרשות מעלים לגמרי ממצאם ומחזיקה מכל מצע איתו.

בברכה,
דליג ברוורטן
מנהל מחלקת

העתק

מי דאב רונדריג, מנכ"ל.

מי משה זליקוביץ
מנהל מחלקת לסקירות קודשים.